

**SUOMEN TOINEN RAPORTTI
ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ
KOSKEVAN EUROOPPALAISEN PERUSKIRJAN
TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA**

MARRASKUU 2002

SISÄLLYS

<u>JOHDANTO</u>	3
<u>YLEINEN OSA</u>	5
<u>1. PERUSTIETOA SUOMESTA</u>	5
<u>2. ALUEELLISET TAI VÄHEMMISTÖKIELET SUOMESSA</u>	7
<u>3. ALUEELLISIA TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ PUHUVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA</u>	8
<u>4. EI-ALUEELLISET KIELET JA NIITÄ PUHUVIEN LUKUMÄÄRÄ SUOMESSA</u>	8
<u>5. HALLITUKSEN VIIMEAIKAISET LAUSUNNOT JA SELONTEOT</u>	10
<u>OSA I</u>	12
<u>I.1. KIELIPERUSKIRJAN TÄYTÄNTÖÖNPANOON LIITTYVÄSTÄ KANSALLISESTA LAINSÄÄDÄNNÖSTÄ</u>	12
<u>I.2. ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ EDISTÄVÄT KANSALLISET ELIMET JA JÄRJESTÖT</u>	14
<u>I.3. RAPORTTIA LAADITTAESSA HUOMIOIDUT YHTEISÖJEN TAI YHDISTYSTEN LAUSUNNOT</u>	16
<u>I.4. KIELIPERUSKIRJASTA TIEDOTTAMINEN</u>	17
<u>I.5. SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA</u>	17
<u>I.6. MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSISTA TIEDOTTAMINEN</u>	20
<u>I.7. OSALLISTUMINEN SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON</u>	21
<u>OSA II</u>	22
<u>7 ARTIKLA: TAVOITTEET JA PERIAATTEET</u>	22
<u>OSA III</u>	39
<u>III.1 RUOTSI - VÄHEMMÄN PUHUTTU KANSALLISKIELI</u>	39
<u>8 ARTIKLA: KOULUTUS</u>	39
<u>9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET</u>	43
<u>10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT</u>	47
<u>11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTITIMET</u>	51
<u>12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA -PALVELUT</u>	53
<u>13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ</u>	54
<u>14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI</u>	57
<u>III.2 SAAME - ALUEELLINEN VÄHEMMISTÖKIELI</u>	58
<u>8 ARTIKLA: KOULUTUS</u>	58
<u>9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET</u>	63
<u>10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT</u>	65
<u>11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTITIMET</u>	68
<u>12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA -PALVELUT</u>	70
<u>13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ</u>	73
<u>14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI</u>	75
<u>LIITE 1</u>	76
<u>LIITE 2</u>	77

JOHDANTO

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja avattiin allekirjoitusta varten Euroopan neuvoston jäsenvaltioille Strasbourgissa 5.11.1992, jolloin Suomi allekirjoitti sen. Suomi ratifioi peruskirjan 9.11.1994. Peruskirja tuli voimaan 1.3.1998. Peruskirjan on marraskuuhun 2002 mennessä ratifioinut 17 Euroopan neuvoston jäsenvaltiota.

Tällä valtiosopimuksella pyritään suojelemaan ja edistämään perinteisiä alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä Euroopassa. Peruskirjalla pyritään ylläpitämään ja kehittämään Euroopan kulttuurien perinteitä ja kulttuuriperintöä sekä edistämään sen luovuttamattoman ja yleisesti hyväksytyyn oikeuden kunnioitusta, joka koskee alueellisen kielen tai vähemmistökielen käyttöä yksityisessä ja julkisessa elämässä.

Peruskirjan I ja II osassa muotoillaan tavoitteet ja periaatteet, joita sopimuspuolet sitoutuvat soveltamaan kaikkiin alueellaan puhuttuihin alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin: kunkin alueellisen kielen tai vähemmistökielen maantieteellisen alueen kunnioittaminen, näiden kielten edistämisen tarve sekä niiden käyttämisen helpottaminen ja/tai rohkaiseminen puhetilanteissa ja kirjallisesti sekä julkisessa että yksityisessä elämässä (tarvittavin opetusta ja opiskelua koskevin toimenpitein sekä maiden välisillä vaihdoilla samaa tai samantapaista kieltä eri valtioissa käyttävien ryhmien kesken).

Peruskirjan III osa sisältää lukuisia erityistoimia, joilla pyritään edistämään vähemmistökielten käyttöä julkisessa elämässä. Näiden toimien piiriin kuuluvat seuraavat alat: koulutus, oikeus, hallintoviranomaiset ja julkiset palvelut, joukkoviestimet, kulttuuritoiminta ja -palvelut, talous- ja yhteiskuntaelämä sekä yhteydet valtakunnan rajojen yli.

Peruskirjan ratifioinnin yhteydessä Suomi on antanut selityksen, jonka mukaan se sitoutuu täyttämään ruotsin kielen (vähemmän puhuttu virallinen kieli) osalta 65 ja saamen kielen (alueellinen kieli) osalta 59 peruskirjan III osassa säädetyistä erityisvelvoitteista. Lisäksi Suomi on antanut selityksen, jonka mukaan se sitoutuu soveltuvin osin soveltamaan peruskirjan II osan säännöksiä romanikieleen ja muihin ei-alueellisiin kieliin.

Peruskirjan täytäntöönpanoa seuraa asiantuntijakomitea, joka tutkii määräajoin sopimuspuolten antamat selonteot. Ensimmäinen selonteko annetaan vuoden kuluessa peruskirjan voimaantulosta asianomaisen sopimuspuolen osalta. Selonteot julkistetaan.

Asiantuntijakomiteassa on yksi jäsen kutakin sopimuspuolta kohti. Jäsenet nimittää ministerikomitea ehdokaslistalta, jossa nimetyillä henkilöillä on korkea moraalinen ja tunnustettu pätevyys peruskirjan käsittelemissä asioissa. Ehdokkaat nimeää asianomainen sopimuspuoli. Komitean jäsenet nimitetään kuusivuotiskaudeksi, ja heidät voidaan valita uudelleen.

Laillisesti sopimuspuolen alueelle perustetut yhteisöt tai yhdistykset voivat kiinnittää asiantuntijakomitean huomion seikkoihin, jotka liittyvät sopimuspuolen hyväksymiin peruskirjan III osaa koskeviin sitoumuksiin. Neuvoteltuaan asiasta asianomaisen sopimuspuolen kanssa asiantuntijakomitea voi ottaa nämä tiedot huomioon laatiessaan selvitystään. Mainitut yhteisöt tai yhdistykset voivat lisäksi antaa lausuntoja sopimuspuolen noudattamasta II osaa koskevasta politiikasta.

Selontekojen ja edellä mainituilta elimiltä saatujen tietojen perusteella asiantuntijakomitea laatii selvityksen ministerikomiteaa varten. Tähän selvitykseen liitetään sopimuspuolilta pyydyt väsitteet, ja ministerikomitea voi julkistaa sen. Selvityksessä on oltava erityisesti asiantuntijakomi-

tean esitys ministerikomitealle tarvittaessa yhdelle tai useammalle sopimuspuolelle annettavien suositusten valmistelemiseksi.

Osana kieliperuskirjan täytäntöönpanon valvontaa asiantuntijakomitea vieraili Suomessa joulukuussa 1999 tavaten hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan edustajia. Vierailu Suomeen oli asiantuntijakomitean vierailuista ensimmäinen.

Käsiteltäessä kieliperuskirjan täytäntöönpanoa Suomen osalta asiantuntijakomitealla oli käytössään Suomen ensimmäinen selonteko, selontekoa täydentävät hallituksen vastaukset lisäkysymyksiin ja vierailun aikana saadut lisätiedot. Laillisesti perustetuilla yhteisöillä ja yhdistyksillä oli lisäksi mahdollisuus tuoda suoraan asiantuntijakomitean tietoon hyödyllisiksi katsomiaan asioita. Selonteon käsittelyn päätteeksi asiantuntijakomitea antoi ensimmäisen Suomea koskevan maa-kohtaisen raporttinsa ja suositusluonnokset ministerikomitealle alkuvuodesta 2001. Hallitukselle varattiin mahdollisuus kommentoida raporttia ja suositusluonnoksia.

Ministerikomitea hyväksyi 19.9.2001 ensimmäiset peruskirjan täytäntöönpanoa Suomessa koskevat suosituksensa. Suositukset ovat tämän raportin liitteenä.

Tämä on Suomen hallituksen toinen Euroopan neuvoston pääsihteerille annettu selonteko peruskirjan täytäntöönpanosta. Selonteko on laadittu loka-marraskuussa 2002.

Lisätietoja

Lisätietoja ihmisoikeussopimuksista ja niiden täytäntöönpanon valvontaan liittyvästä määräaikaisraportoinnista voi tiedustella ulkoasiainministeriön oikeudellisen osaston ihmisoikeussopimus- ja konsuliasioden linjalta. Yhteystiedot ovat:

Ulkoasiainministeriö
Oikeudellinen osasto
Ihmisoikeussopimus- ja konsuliasioden linja (OIK-30)
PL 176, 00161 HELSINKI
puhelin: (09) 1605 5706
faksi: (09) 1605 5707
sähköposti: OIK-30@formin.fi

YLEINEN OSA

1. PERUSTIETOA SUOMESTA

Historiasta

Suomi oli osa Ruotsin valtakuntaa 1100-luvulta vuoteen 1809. Vuosina 1808-1809 käydyin Suomen sodan seurauksena Suomi irrotettiin Ruotsista ja liitettiin autonomisena suuriruhtinaskuntana Venäjän keisarin alaisuuteen. Suomi kuitenkin säilytti Ruotsin perustuslait sekä muun lainsäädännön valtioelämänsä perustana. Vuonna 1809 Suomi sai oman keskushallinnon.

Suomi itsenäistyi 6. joulukuuta 1917.

Väestö

Suomen väestömäärä oli vuoden 2001 viimeisenä päivänä 5 194 901 henkilöä, joista 5 096 324 henkilöä oli kansalaisuudeltaan suomalaisia ja 98 577 kansalaisuudeltaan ulkomaalaisia. Ulkomaalaisista suurin ryhmä olivat venäläiset ja entisen Neuvostoliiton kansalaiset (lähes 25 000). Seuraavaksi eniten oli Viron kansalaisia (11 662), Ruotsin kansalaisia (7 999) ja Somalian kansalaisia (4 355). Ulkomaalaisten osuus koko väestöstä oli 1,9 prosenttia. (Tilastokeskus¹ 2001)

Suomen valtiomuoto ja julkishallinto

Suomen valtiomuoto on tasavalta. Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut yksikamarinen eduskunta, jossa on 200 edustajaa. Lainsäädäntövaltaa käyttävä eduskunta valitaan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Hallitusvaltaa käyttävät tasavallan presidentti ja valtioneuvosto. Presidentti valitaan suoralla kansanvaalilla kuuden vuoden toimikaudeksi. Tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet.

Suomen julkishallinto muodostuu valtion ylimmistä elimistä ja valtionhallintojärjestelmästä, joka sisältää keskushallinnon, aluehallinnon ja valtion paikallishallinnon. Kunnallishallinto on osa julkista hallintoa. Myös kirkollishallinto on eräin osin julkista hallintoa.

Suomessa oikeusvaltioperiaatteella on vahva asema eli kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Jäsenyys Euroopan unionissa

Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi 1.1.1995. Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen (15.4.1999 -) ohjelman EU-linjauksen mukaan "Suomi käyttää täysipainoisesti hyväksi Euroopan unionin tarjoamia mahdollisuuksia edistää eurooppalaista yhteistyötä demokratian, ihmisoi-keuksien, oikeusvaltion ja markkinatalouden periaatteiden mukaisesti. Hallitus tukee Euroopan unionin toimintakyvyn vahvistamista siten, että unioni kykenee entistä paremmin vastaamaan globalisaation asettamiin haasteisiin ja edistämään turvallisuutta, vakaata talouskehitystä, työllisyyttä, tasa-arvoa, ympäristönsuojelua ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta."

¹ Raportissa esitetyt tilastot perustuvat Tilastokeskuksen tilastotietoihin. Yhteystiedot: puhelin (09) 173 41 ja <http://www.tilastokeskus.fi>.

Suomen EU-liittymisasiakirjan osana on saamelaisia koskeva pöytäkirja n:o 3. Pöytäkirjalla tunnustetaan Suomen kansallisen ja kansainvälisen oikeuden mukaiset velvoitteet ja sitoumukset saamelaisiin nähden saamelaisten elinkeinojen, kielen, kulttuurin ja elämäntavan säilyttämiseksi ja kehittämiseksi.

Uskonto

Suomen perustuslaki (731/1999) takaa jokaiselle uskonnon ja omantunnon vapauden, johon sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Peruskouluissa ja lukioissa järjestetään eri uskontokuntien mukaista tunnustuksellista uskonnonopetusta. Kirkolla on oikeus koota kirkollisveroa kunnallisverotuksessa määritellyn ansiotulon mukaan. Väestöstä kuuluu evenkelis-luterilaiseen kirkkoon 84,9%, ortodoksiseen kirkkoon 1,1% ja muihin uskontokuntiin 1,1%. Uskontokuntiin kuulumattomia on 12,9% (Tilastokeskus 2001).

Kielet

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Vuoden 2001 lopussa vierasta kieltä äidinkielenään puhui kaikkiaan 109 197 henkilöä. Vieraskielisten määrä on lähes nelinkertaistunut 1990-luvun alkuun verrattuna. Venäjä oli yleisin Suomessa puhuttu vieras kieli. Sitä puhui äidinkielenään 31 000 henkilöä. Seuraavaksi yleisin kieli oli viro, jota puhui yli 11 000 henkilöä. Sen jälkeen tulivat englanti (7 406), somali (6 920) ja arabia (5 301). (Tilastokeskus 2001).

Ahvenanmaan erityisasema

Yli 6 500:sta saaresta muodostuva Ahvenanmaa on Suomeen kuuluva ruotsinkielinen maakunta. Ruotsinkielisen asemasta, laajasta itsehallinto-oikeudesta ja maakuntapäivien toimivallasta säättää tiettyjä lakeja säädetään erillisellä itsehallintolailla (1144/1991). Saarilla asuu 26 000 asukasta. Ahvenanmaa on neutralisoitu, eikä sitä saa linnoittaa.

Ahvenanmaan erityisasema perustuu Kansainliiton päätökseen vuodelta 1921. Vuosina 1917-1921 ahvenanmaalaiset ajoivat maakunnan liittämistä uudelleen aikaisempaan emämaahan Ruotsiin. Suomi ei halunnut menettää Ahvenanmaata ja se tarjosi sille itsehallintoa. Ahvenanmaalaiset eivät kuitenkaan hyväksyneet Suomen tarjousta ja kiista saarimaakunnasta vietiin lopulta Kansainliiton ratkaistavaksi. Kansainliitto päätti, että Ahvenanmaa kuuluu Suomeen, mutta siitä on muodostettava itsehallintoalue. Suomella on velvoite taata ahvenanmaalaisille oikeudet säilyttää ruotsin kieli, oma kulttuuri ja omat paikalliset tavat. Samalla laadittiin myös Ahvenanmaata koskeva kansainvälinen yleissopimus, jonka mukaan Ahvenanmaasta tehtiin puolueeton alue, jota ei myöskään saa linnoittaa.

Suomen EU-liittymisasiakirjan osana on Ahvenanmaata koskeva pöytäkirja n:o 2. Pöytäkirjalla tunnustetaan Ahvenanmaan erityinen kansainvälisoikeudellinen asema sekä muun muassa Ahvenanmaan kotiseutuoikeus.

Kieliperuskirjan määräyksiä ei sovelleta Ahvenanmaahan. Tästä huolimatta kaikki ne toimenpiteet, joilla pyritään kehittämään ruotsin kielen asemaa Suomen valtion alueella ovat tärkeitä myös niiden velvoitteiden osalta, joita valtiolla on suhteessa Ahvenanmaan maakunnan viran-

omaisiin ja väestöön. Velvoitteiden osalta erityisen tärkeää on oikeus- ja hallintoviranomaisten ruotsin kielen taitojen kehittäminen ja ylläpitäminen.

2. ALUEELLISET TAI VÄHEMMISTÖKIELET SUOMESSA

Ruotsin kieli

Suomen perustuslain 17 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Ruotsi on Suomen alueella vähemmän puhuttu virallinen kieli. Valtaosa ruotsin kieltä käyttävistä henkilöistä asuu etelä-, lounais- ja länsirannikolla sekä Ahvenanmaan saaristossa.

Ruotsin kieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

Saamen kieli

Saamelaiset ovat Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueella asuva alkuperäiskansa. Saamelaisen asuttama alue (saameksi *Sápmi*) ulottuu Keski-Norjasta ja Keski-Ruotsista Suomen pohjoisosan yli Venäjälle Kuolan niemimaalle. Alueella asuu noin 75 000 - 100 000 saamelaista. Saamelaisilla on oma kieli, kulttuuri, elämäntapa ja identiteetti ja heitä yhdistävät alueittain yhteinen historia, perinteet, tavat ja yhteisöt. Saamelaisten kulttuurimuodon aineellisena perustana ovat vanhastaan perinteiset elinkeinot kuten poronhoito, metsästys ja kalastus.

Saamelaismääritelmä perustuu lakiin saamelaiskäräjistä (974/1995; 3 §). Saamelaiskäräjät keräsi saamelaisten lukumäärään ja kaksikielisyyteen liittyvät tiedot vaaliensa yhteydessä viimeksi vuonna 1999. Vaaleissa äänioikeutettujen henkilöiden antamien tietojen mukaan Suomessa oli vuonna 1999 noin 7 500 saamelaista. Pohjois-Suomessa saamelaisten kotiseutualueella (Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnan Lapin paliskunnan alue) heistä asui 3 842. Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asui siis noin 3 000 saamelaista ja loput ulkomailla. Kotiseutualueellaan saamelaiset ovat noin kolmasosan vähemmistönä alueen koko väestöstä.

Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa saamelaisia edustaa kussakin maassa saamelaisten keskuudessaan valitsema edustajisto saamelaiskäräjät (*Samediggj*). Suomen saamelaiskäräjät on saamelaisten edustajisto, jonka saamelaiset valitsevat vaaleilla keskuudestaan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Saamelaiskäräjiin kuuluu 21 jäsentä ja neljä varajäsentä. Seuraavat vaalit järjestetään syyskuussa 2003. Saamelaiskäräjät toimii oikeusministeriön hallinnonalalla. Itsehallinnollisen luonteensa vuoksi Saamelaiskäräjät ei ole valtion viranomainen, vaikka sen toiminta rahoitetaan valtion varoin. Käräjät hoitaa saamelaisten itsehallintoon kuuluvina tehtävinä saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä saamelaisten asemaa alkuperäiskansana koskevat asiat. Lisäksi käräjät edustaa saamelaisia kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä. Saamelaisilla on oma lippu ja kansallislaulu.

Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Perustuslaissa saamelaisten kulttuuri ymmärretään laajasti kulttuurimuotona siihen kuuluvine perinteisine elinkeinoineen kuten poronhoito, kalastus ja metsästys. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa säädetään erillisellä lailla (516/1991). Kielellisten oikeuksien ja palvelujen tason nostamiseksi valmistui vuonna 2002 saamelaiskäräjien ehdotus uudeksi saamen kielilaiksi. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa ehdotuksen ja lausuntojen pohjalta keväällä 2003 ja se tulisi voimaan 1.1.2004. Ehdotuksen sisältöä selostetaan tarkemmin kohdassa I.1. Perustuslain 121 §:n 4 momentin mukaan saamelaisilla on

saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään.

Saamen kieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

3. ALUEELLISIA TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ PUHUVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA

Ruotsin kieltä käyttävät Suomen kansalaiset

Suomen väestöstä on ruotsinkielisiä 5,6% (31.12.2001 ruotsinkielisiä 290 771; Tilastokeskus 2001). Koska ruotsi on toinen Suomen kansalliskielistä, ruotsin kieltä käyttävistä ei varsinaisesti voida puhua vähemmistönä, vaan lähinnä *de facto* kielellisenä vähemmistönä.

Saamelaiset

Suomalais-ugrilaiseen kieliryhmään kuuluvia saamen kieliä on yhteensä kymmenen. Suomessa on käytössä kolme saamen kieltä: pohjoissaame, inarinsaame ja koltansaame. Saamea äidinkielenään puhuvista noin 1 700 puhuu pohjoissaamea, noin 400 koltansaamea ja noin 300 inarinsaamea. Pohjoissaame eli tunturisaame on myös Ruotsin ja Norjan saamelaisten valtakielenä ja sitä puhuu 70-80 %:a kaikista saamea puhuvista Suomessa ja Pohjoismaissa. Koltansaamea puhutaan koltta-alueen lisäksi Kuolan niemimaalla. Inarinsaamea puhutaan ainoastaan Suomessa. Vuodesta 1992 lähtien saamenkielisellä henkilöllä on ollut mahdollisuus ilmoittaa väestökirjoihin äidinkielekseen saamen kieli. Väestökirjoihin oli vuoteen 1999 mennessä ilmoittanut saamen äidinkielekseen alle 1 700 henkilöä (vuonna 1995 yli 1 700 henkilöä).

Alueellisen kielen tai vähemmistökielen puhujan määritelmästä

"Alueellisen kielen tai vähemmistökielen puhujan" määritelmän perusteet pohjautuvat väestötietojärjestelmään, jota ylläpitävät Väestörekisterikeskus² ja maistraatit. Tietojen rekisteröinti perustuu kansalaisten ja viranomaisten lakisääteisiin ilmoituksiin. Henkilöistä talletetaan rekisteriin nimi ja henkilötunnus, osoitetiedot, kansalaisuus ja äidinkieli, perhesuhdetiedot sekä syntymä- ja kuolintiedot. Tilastokeskus³ laatii tilastoja muun muassa kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan mukaan. Nämä tilastot laaditaan Väestörekisterikeskuksen antamien tietojen perusteella. Kieli- rekisteröinnin periaatteena on, että henkilöllä on ainoastaan yksi oma kieli, joka hänellä oikeus valita itse. Henkilön oma kieli määräytyy siten ilmoituksen mukaan. Henkilö voi halutessaan tehdä myöhemmin muutoksia väestötietojärjestelmään merkittyyn tietoon.

4. EI-ALUEELLISET KIELET JA NIITÄ PUHUVIEN LUKUMÄÄRÄ SUOMESSA

Romanikieli

Suomessa on romaniväestöön kuuluvia noin 10 000. Lukumäärä voidaan esittää vain arviona, sillä Suomen tietosuojalainsäädännössä kielletään sellaisten arkaluontoisten henkilötietojen tal-

² <http://www.vaestorekisterikeskus.fi>

³ <http://www.tilastokeskus.fi>

lentaminen, jotka on tarkoitettu muun muassa kuvaamaan rotua tai etnistä alkuperää⁴. Lisäksi Ruotsin puolella asuu noin 3 000 suomalaista romania. Romaneita asuu koko maassa, mutta suurin osa Suomen romaniväestöstä asuu Etelä-Suomen suurissa kaupungeissa. Suomen romanien käyttämä romanikielen murre on Kälö. Romanikieltä puhuu eniten ikääntynyt väestö, joka myös puhuu sitä parhaiten. Keski-ikäiset ja nuori aikuisväestö käyttää päivittäisessä kanssakäymisessään pääasiallisesti suomea, mutta he ovat passiivisia kielen taitajia eli ymmärtävät puhuttua kieltä.

Romanikieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

Romanikielestä selostetaan enemmän raportin II-osiossa 7 artiklan yhteydessä.

Venäjän kieli

Venäjänkieliset ovat heti ruotsinkielisten jälkeen Suomen toiseksi suurin vähemmistökieliryhmä. Suomessa asuu noin 31 000 venäjänkielistä henkilöä, joista noin 22 700 on Venäjän kansalaisia (Tilastokeskus 2001). Suomessa perinteisesti asuneeseen venäläiseen vähemmistöön on liittynyt viimeisen vuosikymmenen aikana runsaasti uusia maahanmuuttajia.

Haasteet venäjänkielen edistämiseksi ovat moninaiset, koska Suomessa asuvien venäjänkielisten ryhmä on heterogeeninen. Samanaikaisesti tulee huomioida Suomessa pitkään asuneiden, Suomen kansalaisuuden omaavien ja usein täysin suomen- ja/tai ruotsinkielentaitoisten venäjänkielisten mahdollisuudet ylläpitää omaa äidinkieltään ja toisaalta uusien venäjänkielisten maahanmuuttajien, jotka suomalaisen yhteiskuntaan kotoutuakseen tarvitsevat suomen kieltä, kielelliset tarpeet.

Tilastollisesti venäjänkielisiin luetaan myös monet inkeriläiset paluumuuttajat, joita Suomeen on palannut tuhansittain 1990-luvun alussa alkaneen paluumuuttoliikkeen myötä. Paluumuuton taustalla oli presidentti Mauno Koiviston aloite, jonka perusteella inkerinsuomalaiset ovat juuriltaan suomalaisia ja heidät voidaan siten rinnastaa paluumuuttajiin. Inkerinsuomalaisten yhteys suomalaisuuteen ja suomen kieleen on historian saatossa katkaistu useaan otteeseen, mutta monet inkerinsuomalaiset ovat kuitenkin vaalineet suomalaista identiteettiään. Suomessa asuvat inkerinsuomalaiset haluavat erityisesti korostaa suhdettaan suomen kieleen. Koska inkerinsuomalaiset ovat kohdanneet Suomeen muuttamisen jälkeen erinäisiä ongelmia muun muassa työllistymisen suhteen, paluumuuton mahdollistavia kriteereitä on heidän osaltaan sittemmin tarkistettu muun muassa Suomen virallisten kielten taidon osalta.

Suomen venäjänkielisen vähemmistön osalta voidaan korostaa Suomessa asuvien venäläisten yrittäjähenkisyyttä, joka on osaltaan onnistunut lujittamaan venäjänkielistä identiteettiä ja kulttuuria Suomessa. Esimerkkeinä tästä yrittäjähenkisyydestä voidaan mainita yksityissektorilla perustetut radiokanava ja lehdet, monipuolinen kulttuuritoiminta sekä muun muassa elintarvike- ja erikoiskaupat.

Venäjän kieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

Venäjän kielestä selostetaan enemmän raportin II-osiossa 7 artiklan yhteydessä.

⁴ Henkilötietolaki 11 § (523/1999). Kielto ei kuitenkaan ole ehdoton, sillä arkaluonteisia tietoja saa kerätä henkilörekisteriin laissa tai asetuksessa säädetyn edellytyksin. Arkaluonteisten henkilötietojen julkisuudesta on säädetty erikseen.

Tataarin kieli

Suomessa on arviolta noin 800 turkkilaissukuista tataaria, jotka ovat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Suomeen Venäjän tataarikylistä maahan muuttaneiden jälkeläisiä. Tataarit ovat Suomen vanhin islaminuskoinen perinteinen vähemmistö. Tataarit puhuvat turkkilaiskieliin kuuluvaa tataaria. Valtaosa Suomen tataareista asuu pääkaupunkiseudulla. Tataarikulttuuria ja tataarin kieltä edistää vuonna 1925 perustettu Suomen Islam-seurakunta. Seurakunnan yhteydessä toimii muun muassa tataarien kulttuuriseura ja urheiluseura.

Tataarin kieli on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

Jiddish

Jiddish on tullut Suomeen 1800-luvulla. Suomen juutalaiset puhuvat koillisjiddishin murretta, jota kutsutaan myös Liettuan jiddishiksi. Jiddish on aikoinaan ollut myös Suomen juutalaisen yhteisön virallinen kieli, mutta sen ovat syrjäyttäneet suomi, ruotsi, hebrean ja englanti. Koska jiddishia käytetään lähinnä yksityishenkilöiden välisissä yhteyksissä, tarkkoja lukumääriä jiddishin puhujista on vaikeaa esittää. Arvioiden mukaan Suomessa on alle 50, lähinnä vanhempaan ikäryhmään kuuluvaa henkilöä, jotka puhuvat ja ymmärtävät jiddishia.

Helsingin juutalainen koulu järjestää oppilailleen opetusta heprean kielessä ja saa opetukseen erillistä valtionapua. Jiddishin kielessä ei järjestetä varsinaista kouluopetusta. Jiddish on kuitenkin luonteva osa Helsingin juutalaista koulua muun muassa laulujen muodossa.

Helsingin juutalainen seurakunta on ryhtynyt erinäisiin toimenpiteisiin jiddishin elvyttämiseksi. Seurakunnan puitteissa kokoontuu jiddish-kerho, jossa on sekä alkeisopetusta aikuisille että jiddishinkielinen keskustelupiiri. Kerholaisia on tällä hetkellä parikymmentä. Lisäksi Helsingin juutalaisen yhteisön lehdessä *HaKehila* julkaistaan säännöllisesti jiddishinkielinen artikkeli. Suunnitteilla on myös jiddishin kielen teemavuosi, joka toteutettaisiin yhdessä seurakunnan ja Helsingin juutalaisen koulun kanssa.

Jiddish on edustettuna Euroopan vähemmistökielten toimiston (EBLUL) Suomen osastossa (FiBLUL).

5. HALLITUKSEN VIIMEAIKAISET LAUSUNNOT JA SELONTEOT

Hallitusohjelma

Kielivähemmistöjen oikeudet ovat osa Suomen hallituksen hallitusohjelmaa. Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen (15.4.1999-) ohjelman oikeusturvapolitiikkaa ja tasa-arvoa koskevassa luvussa todetaan, että hallituksen ohjelmaan kuuluu kielilainsäädännön uudistaminen kielivähemmistön edut turvaavalla tavalla. Hallitus huolehtii saamelaiden kielellisten ja kulttuurillisten perusoikeuksien toteuttamisesta.

Ihmisoikeudet ja Suomen ulkopoliittikka

Ulkoasiainministeri Erkki Tuomiojan Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle antamassa selvityksessä *Suomen hallituksen ihmisoikeuspolitiikasta*⁵ todetaan, että Suomen ihmisoikeuspolitiikan yksi painopistealueista on vähemmistöjen oikeuksien edistäminen. Vähemmistöryhmät joutuvat edelleen muita helpommin syrjityiksi. Tärkeää on, että vähemmistöt voivat osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon kaikilla tasoilla.

Ruotsinkielinen asiakaspalvelu

Kauppa- ja teollisuusministeriön tuella valmistui ruotsinkielistä asiakaspalvelua käsitellyt selvitys *Ruotsinkielinen asiakaspalvelu*⁶. Selvitys on ruotsinkielisen palvelun työryhmän *Kundservice på svenska* -projektin loppuraportti. Projektin avulla kartoitettiin ruotsinkielistä asiakaspalvelua maan kolmessa kaksikielisessä työvoima- ja elinkeinokeskuksessa (TE-keskus). Palvelua oli tarkoitus myös kehittää projektin kuluessa. Selvitys sisältää lukuisia konkreettisia toimenpide-ehdotuksia ruotsinkielisen asiakaspalvelun kehittämiseksi.

Romanipolitiikan strategiat

Sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämä selvitys *Romanipolitiikan strategioista*⁷ valmistui syyskuussa 1999. Romaniasiain neuvottelukunnan aloitteesta lähteneessä laajassa selvitystyössä todetaan, että romaniväestön asema on Suomessa edelleen heikko puutteellisen koulutuksen, syrjinnän ja yleisten ennakkoluulojen vuoksi. Romanipolitiikan keskeisimmät strategiat ovat osallistuminen ja vaikuttaminen. Selvityksessä esitetään lukuisia kannanottoja ja konkreettisia toimenpide-ehdotuksia Suomen romaniväestön aseman ja oikeuksien kehittämiseksi.

Omakielisten palveluiden turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 1.9.1999 selvitysmiehen, jonka tehtävänä oli selvittää kielellisten vähemmistöjen mahdollisuudet saada hoitoa omalla kielellään. Toimeksiantoon kuului myös selvittää miten sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamissa projekteissa syntyneitä kokemuksia ja innovaatioita voitaisiin hyödyntää parantamaan mahdollisuuksia turvata omakielinen hoito. Selvitysmies *Margita Lukkarinen* kartoitti selvityksessään *Omakielisten palveluiden turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa*⁸ voimassaolevaa lainsäädäntöä sekä muuta kielellisiin oikeuksiin perustuva sosiaali- ja terveydenhoitoa koskevaa lainsäädäntöä. Selvityksessä haettiin tietoisesti asiakkaan näkökulmaa ja erityistä huomiota kiinnitettiin ruotsinkielisten ja saamenkielisten ongelmiin. Selvityksestä tarkemmin osiossa III.1 artiklan 13 yhteydessä.

⁵ Ihmisoikeudet ja Suomen ulkopoliittikka. Ulkoasiainministeri Erkki Tuomiojan Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle antama selvitys Suomen hallituksen ihmisoikeuspolitiikasta 29.11.2000. Ulkoasiainministeriö julkaisuja 9/2000.

⁶ Kauppa- ja teollisuusministeriön (KTM) kertomuksia ja selvityksiä 2/2000.

⁷ Kyösti Suonoja ja Väinö Lindberg: Romanipolitiikan strategiat - Rompolitikens strategi. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9.

⁸ Lukkarinen Margita. Omakielisten palveluiden turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki 2001. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:1.

OSA I

I.1. KIELIPERUSKIRJAN TÄYTÄNTÖÖNPANOON LIITTYVÄSTÄ KANSALLISESTA LAINSÄÄDÄNNÖSTÄ

Uusi perustuslaki

Suomen ensimmäisen raportin antamisen jälkeen on 11.6.1999 annettu uusi Suomen perustuslaki, joka on tullut voimaan 1.3.2000. Sillä on kumottu vanhat perustuslait: Suomen hallitusmuoto vuodelta 1919, valtiopäiväjärjestys vuodelta 1928, valtakunnanoikeudesta annettu laki (273/1922) vuodelta 1922 ja samoin vuodelta 1922 oleva laki eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen virkatointen lainmukaisuutta (274/1922).

Perustuslain 17 § koskee kielellisiä oikeuksia ja oikeutta omaan kulttuuriin. Sen 1 ja 2 momentissa todetaan Suomen kaksikielisyys ja suomen ja ruotsin kielen tasavertainen asema kansalliskielinä sekä turvataan siihen liittyvät yksilölliset ja ryhmäkohtaiset oikeudet. Säännöksessä käytetään äidinkielen sijasta käsitettä oma kieli. Julkinen valta käsittää niin valtion kuin kunnatkin. Julkista valtaa koskevalla säännöksellä on erityinen merkitys esimerkiksi julkisten palvelujen sekä koulu- ja muiden sivistysolojen ja omakielisen tiedonvälityksen järjestämisessä. Pykälän 3 momentti puolestaan turvaa vähemmistöjen eli saamelaisten alkuperäiskansana, romanien ja muiden ryhmien kielelliset ja kulttuurioikeudet. Pykälä vastaa sanasanaisesti perusoikeusuudistuksessa vuonna 1995 uudistettua hallitusmuodon 14 §:ää ja kuuluu seuraavasti:

17 § Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Vüttomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

Muut perustuslain nimenomaisesti kielellisiä oikeuksia koskevat säännökset sisältyvät 6 §:n 2 momenttiin yhdenvertaisuudesta, 51 §:ään eduskuntatyössä käytettävistä kielistä, 79 §:n 4 momenttiin lakien julkaisemisesta ja voimaantulosta, 121 §:n 4 momenttiin saamelaisten itsehallinnosta kieltään ja kulttuuriaan koskevissa asioissa saamelaisten kotiseutualueella ja 122 §:n 1 momenttiin hallinnollisista jaotuksista:

6 § Yhdenvertaisuus

...

Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

....

51 § Eduskuntatyössä käytettävät kielet

Eduskuntatyössä käytetään suomen tai ruotsin kieltä.

Hallituksen ja muiden viranomaisten on toimitettava asian vireille panemiseksi eduskunnassa tarvittavat asiakirjat suomen ja ruotsin kielellä. Eduskunnan vastaukset ja kirjelmät, valiokuntien mietinnöt ja lausunnot sekä puhemiesneuvoston kirjalliset ehdotukset laaditaan niin ikään suomen ja ruotsin kielellä.

79 § Lain julkaiseminen ja voimaantulo

...

Lait säädetään ja julkaistaan suomen ja ruotsin kielellä.

121 § Kunnallinen ja muu alueellinen itsehallinto

...

Itsehallinnosta kuntia suuremmilla hallintoalueilla säädetään lailla. Saamelaisilla on saamelaisten kotisentalueella kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin lailla säädetään.

122 § Hallinnolliset jaotukset

Hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan.

...

Kielilainsäädännöstä

Kielilaista (148/1922) ja laista saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (516/1991) on selostettu yksityiskohtaisesti hallituksen edellisessä määräaikaisraportissa.

Vireillä olevasta kielilainsäädännön uudistamisesta selostetaan raportin II-osiossa 7 artiklan yhteydessä.

Vähemmistövaltuutettu

Työministeriön yhteyteen on perustettu vähemmistövaltuutetun virka 1.9.2001 alkaen. Viran perustamisen myötä lakkautettiin ulkomaalaisvaltuutetun virka. Vähemmistövaltuutetun tehtävänä on hyvien etnisten suhteiden edistäminen sekä ulkomaalaisten ja etnisten vähemmistöjen aseman ja oikeuksien seuraaminen. Keinoina vähemmistövaltuutettu voi käyttää ensisijassa suosituksia, ohjeita ja neuvoja. Valtuutettu voi myös tehdä eri etnisten ryhmien tai ulkomaalaisten asemaa taikka yhteiskunnassa esiintyviä epäkohtia koskevia aloitteita. Vähemmistövaltuutetun

toimenkuvaan eivät suoraan liity kielelliset vähemmistöt, mutta välillisesti hänen tehtäviinsä voi liittyä kysymyksiä, jotka koskevat kieliperuskirjan suojaamia oikeuksia.

Vähemmistövaltuutetun toimialasta, tehtävistä ja valtuuksista säädetään lailla (660/2001). Lakia täydentää asetus (687/2001).

Euroopan unionin neuvoston direktiivit

Neuvoston rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (ns. rasismidirektiivi 2000/43/EY) sekä yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista (ns. työ syrjintädirektiivi 2000/78/EY) antamien direktiivien edellyttämä lainsäädäntötyö on valmistumassa ja niitä koskevat hallituksen esitykset tullaan antamaan eduskunnalle viimeistään vuoden 2003 alkupuolella. Vaikka direktiivit liittyvät rasismiin ja työ syrjintään, niiden yhteydessä voi välillisesti tulla esiin kysymyksiä, jotka liittyvät alueellisten tai vähemmistökielten asemaan.

I.2. ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ EDISTÄVÄT KANSALLISET ELIMET JA JÄRJESTÖT

KOTIMAISTEN KIELTEN TUTKIMUSKESKUS

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Kotus) on valtion kielitieteellinen tutkimuslaitos. Se tutkii suomea, ruotsia, saamen kieliä, romanikieltä ja viittomakieltä. Toimintaan kuuluu kielenhuolto, sanakirjojen teko ja tutkimushankkeita.

Osoite: Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
Puhelin: (09) 73 151
Faksi: (09) 7315 355
www-sivut: <http://www.kotus.fi>

FiBLUL - FINNISH BUREAU FOR LESSER USED LANGUAGES

Euroopan unionin alaisuudessa toimiva Euroopan pienten kielten toimisto (*European Bureau for Lesser Used Languages, EBLUL*) on edustettuna myös Suomessa. Itsenäisenä yhdistyksenä FiBLUL (*Finnish Bureau for Lesser Used Languages*) edistää vähemmistökieliä puhuvien välisiä suhteita ja siinä ovat edustettuina seuraavat kielet: ruotsi, saame, romani, venäjä, tataari ja jiddish.

Osoite: Unioninkatu 45 H 110, 00170 Helsinki
Puhelin: (09) 6844 250
Faksi: (09) 6844 2550
Sähköposti: folktinget@folktinget.fi
www-sivut: <http://www.folktinget.fi>

SVENSKA FINLANDS FOLKTING

Svenska Finlands folkting eli suomenruotsalaiset kansankäräjät edistää Suomen ruotsinkielisen väestön oikeuksien toteutumista ja toimii tämän väestön olojen kehittämiseksi. Folktinget antaa muun muassa lausuntoja ruotsin kieltä koskevissa kysymyksissä, esimerkiksi hallinto- ja koulutussasioissa, sekä suomen kielen asemasta Ruotsissa.

Osoite: Unionsgatan 45 H 110, 00170 Helsingfors
Puhelin: (09) 6844 250
Faksi: (09) 6844 2550
Sähköposti: folktinget@folktinget.fi
www-sivut: <http://www.folktinget.fi>

SAAMELAISKÄRÄJÄT

Saamelaiskäräjät hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkupe-
räiskansana koskevat asiat saamelaisten perustuslaillisen itsehallintoon kuuluvana tehtävänä. Saamelaiskäräjien toimivalta itsehallinnossaan on valmisteleva ja neuvoa-antava. Lisäksi Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia vaaleilla valittuna edustajistona niin kansallisissa kuin kansainvälisissäkin yhteyksissä.

Osoite: Saarikoskentie, 99870 Inari
Puhelin: (016) 665 011
Faksi: (016) 671 323
Sähköposti: info@samediggi.inet.fi
www-sivut: www.samediggi.fi

ROMANIASIAIN NEUVOTTELUKUNTA

Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimii romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä romaniasiain neuvottelukunta. Neuvottelukunnan tehtäviin kuuluu muun muassa romanikielen ja kulttuurin edistäminen.

Osoite: Sosiaali- ja terveysministeriö, PL 33, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: (09) 160 74308 (pääsihteeri)
Faksi: (09) 160 74312
www-sivut: <http://www.stm.fi/suomi/organisa/orga01fr.htm>

SUOMEN VENÄJÄNKIELISTEN YHDISTYSTEN LIITTO RY

Vuonna 1999 perustettu Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry (SVYL) on Suomen venäjänkielisten edunvalvontaorganisaatio, johon kuuluu 19 venäjänkielistä yhdistystä ja taide-ryhmää.

Osoite: c/o SADKO, Unionikatu 39 A 4, 00170 Helsinki
Puhelin: (019) 544 868 (*puheenjohtaja Mikko Novitsky*)
Faksi: (019) 544 868 (*puheenjohtaja Mikko Novitsky*)

SUOMEN ISLAM-SEURAKUNTA

Vuonna 1925 perustettu Suomen Islam-seurakunta edustaa Suomen tataariyhteisöä. Seurakunta edistää tataarikulttuuria ja tataarin kieltä Suomessa.

Osoite: Fredrikinkatu 33 A, 00120 HELSINKI
Puhelin: (09) 643 579
Faksi: (09) 643 549
Sähköposti: kanslia@fic-sis.org

HELSINGIN JUUTALAINEN SEURAKUNTA

Jiddishin kieltä Suomessa edistää Helsingin juutalainen seurakunta.

Osoite: Malminkatu 26, 00100 HELSINKI
Puhelin: (09) 586 0310
Faksi: (09) 694 8916

I.3. RAPORTTIA LAADITTAESSA HUOMIOIDUT YHTEISÖJEN TAI YHDISTYSTEN LAUSUNNOT

Kieliperuskirjan täytäntöönpanoa koskeva Suomen hallituksen toinen määräaikaisraportti on laadittu ulkoasiainministeriön oikeudellisella osastolla yhteistyössä eri sektoriministeriöiden ja muiden viranomaistahojen kanssa. Keskeisenä tekijänä raportoinnissa on ollut kansalaisyhteiskunnan osallistuminen raportin laatimisen eri vaiheisiin. Raportin valmistelua aloitettaessa pyydettiin kirjalliset lausunnot kaikilta asian kannalta toimivaltaisilta viranomaisilta ja asiaan liittyviltä kansalaisjärjestöiltä.

Vähemmistöjä edustavista neuvottelukunnista, tutkimusinstituuteista, yhteisöistä tai yhdistyksistä lausuntoa pyydettiin romaniasioiden neuvottelukunnalta, etnisten suhteiden neuvottelukunnalta, kansainvälisten ihmisoikeusasioiden neuvottelukunnalta, Ihmisoikeusliitolta, Svenska Finlands folktingeltä, Saamelaiskäräjiltä, Suomen Islamilaiselta yhdyskunnalta, Suomen juutalaisten seurakuntien keskusneuvostolta, Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitolta, Suomen Inkeri-liitolta, Minority Rights Group - Suomen osastolta, Monikulttuuriyhdistys Familialta, Lastensuojelun keskusliitolta, Mannerheimin lastensuojeluliitolta, Lapin yliopiston Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutilta ja Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutilta.

Romaniasiain neuvottelukunta, etnisten suhteiden neuvottelukunta, Svenska Finlands folkting, Saamelaiskäräjät, Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto, Suomen Inkeri-liitto, Minority Rights Group - Suomen osasto ja Lapin yliopiston Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti toimittivat kirjalliset lausuntonsa.

Ulkoasiainministeriössä 27.11.2002 järjestettyyn julkiseen keskustelutilaisuuteen lähetettiin kutsut 40:lle eri viranomaiselle ja yhdistykselle. Kuulemistilaisuudessa olivat edustettuina oikeusministeriö, opetusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus, romaniasiain neuvottelukunta/STM, vähemmistövaltuutet-

tu/TM, Svenska Finlands folkting, Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto, Suomen Islam-seurakunta ja FiBLUL.

Lisäksi raporttiluonnoksesta lähettivät kirjallisesti/sähköpostilla huomionsa tai muutosesityksensä oikeusministeriö, opetusministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, Lapin lääninhallitus, Ahvenanmaan maakuntahallitus, valtakunnansyyttäjän virasto, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus, Svenska Finlands folkting, saamelaiskäräjät, Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto, Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti ja Suomen Inkeri-liitto.

I.4. KIELIPERUSKIRJASTA TIEDOTTAMINEN

Kieliperuskirja ja sen suomen-, ruotsin- ja pohjoissaamenkieliset käännökset on julkaistu Suomen säädöskokoelmassa. Säädöskokoelma on saatavilla suurimmissa julkisissa kirjastoissa. Lisäksi kieliperuskirjan sopimusteksti on saatavilla valtion säädöstietopankista FINLEX:stä osoitteessa <http://www.finlex.fi> ja ulkoasiainministeriön kotisivuilta osoitteessa <http://formin.finland.fi>. Internetiä voi käyttää maksutta yleisissä kirjastoissa.

Peruskirjan täytäntöönpanoa koskeva hallituksen ensimmäinen määräaikaisraportti julkaistiin ulkoasiainministeriön www-sivuilla osoitteessa <http://virtual.finland.fi>. Sitten ministeriön kotisivuja on muutettu siten, että ihmisoikeussopimuksia koskevat määräaikaisraportit löytyvät nykyään ministeriön kotisivuilta osoitteesta <http://formin.finland.fi>. Hallituksen toinen määräaikaisraportti tullaan julkaisemaan näillä sivuilla mahdollisimman pian. Lisäksi toinen määräaikaisraportti julkaistaan helposti jaettavana ja suuren painosmäärän mahdollistavana nidottuna paperiversiona. Raportti tullaan lähettämään tiedoksi laajalla jakelulla eri viranomaisille ja kansalaisjärjestöille.

Ulkoasiainministeriön oikeudellisen osaston ihmisoikeussopimus- ja konsuliasioden linja (OIK-30) toimittaa pyydettyä sopimustekstiä, sen voimaansaattamiseen liittyviä säädöksiä sekä kieliperuskirjan täytäntöönpanon valvontaan liittyvää materiaalia ja vastaa kieliperuskirjan oikeuksia ja velvoitteita koskeviin tiedusteluihin. Yhteystiedot ovat raportin johdannossa.

I.5. SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

Ministerikomitean antamien suositusten täytäntöön panemiseksi on ryhdytty erinäisiin toimenpiteisiin. Vireillä oleva kielilainsäädännön uudistaminen, joka tulee koskemaan niin kansalliskieliä suomea ja ruotsi kuin myös saamen kielen käyttämistä, tulee ehdotetun lainsäädännön hyväksymisen myötä vastaamaan osaltaan ministerikomitean suosituksiin.

Hallituksen toimenpiteistä suositusten täytäntöön panemiseksi selostetaan yksityiskohtaisemmin raportin III osassa. Suosituskohtaisesti toimenpiteet voidaan tiivistää seuraavasti:

Ministerikomitea suosittelee, että Suomen tasavalta ottaa huomioon kaikki asiantuntijakomitean huomiot ja ensisijaisesti

- 1. ryhtyy välittömiin toimenpiteisiin vahvistaakseen saamen kielen asemaa koulutuksen alalla. Erittäin tulisi kiinnittää huomiota esikoulu- ja perusopetukseen sekä siihen, että koltansaamen ja inarinsaamen kielellä, jotka ilmeisesti ovat vaarassa hävitä, on saatavilla tarvittavaa opettajan-koulutusta ja opetusmateriaalia;*

Lapin lääninhallitus on osoittanut erityisen virkamiehen, asemapaikkana Inari, seuraamaan ja arvioimaan saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen tilaa, kehittämään saamen kielen opetusta ja saamen kielen käyttöä, huolehtimaan saamelaisalueen peruskoulun ja lukion oppilaiden oikeusturva-asioista sekä järjestämään saamelaisopettajien täydennyskoulutusta. Virkamies toimii yhteisissä toimitiloissa saamelaiskäräjien kanssa ja on saamenkielentaitoinen.

Saamelaiskäräjät on asettanut saamelaisten koulutusasiain yhteistyöelimen, johon kuuluvat käräjien edustajien lisäksi saamelaisalueen kuntien, Lapin lääninhallituksen ja opetusministeriön / opetushallituksen edustajat. Yhteistyöelimen tehtävä on kehittää saamen kielen ja saamenkielistä opetusta, edistää tiedonkulkua ja yhteisiä opetuksen kehittämishankkeita.

Saamenkielisen kulttuurin tukemista on jatkettu osoittamalla opetusministeriöstä vuosittain erityismääräraha saamelaiskäräjien käyttöön. Määrärahasta kerrotaan enemmän III.2 -osiossa 12 artiklan yhteydessä.

Saamelaisalueen jokaisessa kunnassa toimii Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmaan kuuluvana kieli- ja kulttuurisiida saamelaiskäräjien, kuntien, Lapin lääninhallituksen ja EU:n rahoituksella. Kulttuurisiidojen toiminnan tarkoituksena on saamelaisperheiden kielen- ja kulttuurin elvyttäminen sekä ylläpitäminen.

Kuntien opetustoimen osalta vuonna 2001 tuli voimaan esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000. Näissä perusteissa säädetään, että esiopetusta voidaan antaa myös jollakin kolmesta Suomessa puhuttavista saamen kielistä eli inarinsaameksi, koltansaameksi tai pohjoissaameksi.

Toimenpiteisiin liittyy myös pitkän tähtäimen kehittämistyö, jota Suomessa on tehty eri saamen kieliä puhuvien lasten kouluttamiseksi. Saamen kielen ja saamenkieliseen opetukseen on viime vuosina panostettu tuntuvasti monella eri tavalla. Lyhyellä aikavälillä kestävien tulosten saavuttaminen on vaikeaa. Inarin- ja koltansaamea puhuvia on kumpiakin vain alle parisataa henkeä, joista vain joidenkin muutaman harteilla koko saamen kielen opetus lepää. Sekä opettajien koulutus ja lasten opetus että oppimateriaalin tuottaminen riippuu varsin rajoitetusta henkilömäärästä. Myös lasten määrä on luonnollisesti pieni.

2. *lisää saamen kielen asemaa tiedotusvälineissä erityisesti kannustamalla konkreettisin toimenpitein sanomalehtien perustamista ja säännöllisiä televisio-ohjelmalähetyksiä;*

Yleisradio on aloittanut säännöllisten saamenkielisten tv- uutisten lähettämisen 7.1.2002. Vajaan kymmenen minuutin mittainen *TV-uddasat* -lähetys näkyy maanantaista perjantaihin suorana Lapissa Rovaniemen pohjoispuolella. Lähetys tulee Norjan Karasjoelta ja se on yhteinen Norjan ja Ruotsin kanssa. Uutisten aluetoimitukset ovat Ruotsissa Kiirunassa ja Suomessa Inarissa. Uutiset ovat nähtävissä iltaisin myös tekstitettyinä Yleisradion Saamen Radion [www](http://www.yle.fi/uutiset)-sivilla (<http://www.yle.fi/uutiset>). Saamen uutisista ja Saamen Radiosta selostetaan tarkemmin raportin III.2. osiossa 11 artiklaa koskevissa kappaleissa.

3. *a) järjestää suotuisat olosuhteet vähemmän käytetyn virallisen kielen ruotsin käytön edistämiseksi oikeus- ja hallintoviranomaisissa, ryhtymällä erityisesti toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on parantaa tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten henkilökunnan ruotsin kielen taitoa; b) järjestää suotuisat olosuhteet saamen kielen käytön edistämiseksi oikeus- ja hallintoviranomaisissa saamelaisten kotisentualueella, ryhtymällä erityisesti toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on parantaa tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten henkilökunnan saamen kielen taitoa;*

Vireillä olevissa kielilain ja saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain uudistuksissa pyritään ottamaan muun muassa suosituksessa tarkoitettut tavoitteet entistä paremmin huomioon.

Väestörekisterikeskus selvittää saamenkielisten katuosoitteiden rekisteröinnin edellyttämiä teknisiä muutoksia.

4. *varmistaa, että sosiaali- ja terveyspalveluita on saatavilla ruotsin ja saamen kielillä niitä haluaville.*

Sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus ruotsin ja saamen kielellä niitä haluaville edellyttää lisätoimenpiteitä.

Omakielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta Suomessa on selvitetty. Sosiaali- ja terveysministeriön tuella laadittiin vuonna 2000 selvitys omakielisten palveluiden turvaamisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa⁹. Selvityksessä kartoitetaan kielellisten vähemmistöjen mahdollisuudet saada hoitoa omalla kielellään. Selvityksestä tarkemmin osiossa III.1 artiklan 13 yhteydessä.

Sisäasiainministeriön asettama selvitysmies Jukka Pekkarinen on kuntien peruspalvelujen rahoitusta käsitelleessä selvityksessään¹⁰ todennut, että kuntien kielelliset olosuhteet vaikuttavat sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuusjärjestelmää tulisi tarkistaa mahdollisen kaksikielisyyslisän osalta.

Ruotsinkielisistä sosiaali- ja terveyspalveluista selostetaan tarkemmin 13 artiklan yhteydessä.

Eduskunta on valtion vuoden 2002 talousarviossa hyväksynyt, että talousarvioon otetaan erillinen määräraha saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi. Määrärahan suuruus on 200 000 euroa. Määrärahaa saa käyttää valtionavustuksen maksamiseksi saamelaiskäräjien kautta saamelaiskäräjistä annetun lain 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi.

Rahoitusmenettely on poikkeus kuntien valtionosuusjärjestelmän yleisistä periaatteista, joiden mukaan myönnetty valtionrahoitus ei ole käyttötarkoitus-sidonnaista ja kuntien tulee osallistua rahoituksen perusteena olevien laskennallisten kustannusten kattamiseen kunnan rahoitusosuu- den kautta. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta erityinen valtionavustus on kuitenkin perusteltua, koska se on tarpeen perustuslaissa mainitun saamelaisen alkuperäiskansan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

Valtioneuvoston talousarvioehdotuksessa on esitetty myös vuodelle 2003 erillistä määrärahaa saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi. Määrärahan suuruudeksi on esitetty edelleen 200 000 euroa.

5. *julkaisee peruskirjan soveltamista koskevat määräaikaishavainnot, mikä varmistaa sen, että asiaan liittyvät järjestöt ja henkilöt saavat tietoa peruskirjan mukaisista oikeuksista ja velvoitteista sekä sen täytäntöönpanosta.*

⁹ Lukkarinen Margita. Omakielisten palveluiden turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki 2001. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:1.

¹⁰ Jukka Pekkarinen. Kuntien peruspalvelujen rahoitus. Kuntaosaston julkaisut 1/2001. Sisäasiainministeriö.

Suomen ensimmäinen peruskirjan täytäntöönpanoa käsittelevä englanninkielinen raportti julkaistiin Internetissä ulkoasiainministeriön kotisivuilla (<http://virtual.finland.fi>). Tämän lisäksi raporttia on saatavilla paperikopiona suomen, ruotsin (epävirallinen käännös) ja englannin kielillä. Raportti on toimitettu suomenkielisenä paperikopiona asianosaisille viranomaisille ja järjestöille heti raportin julkistamisen jälkeen. Pyynnöstä ulkoasiainministeriön oikeudellinen osasto on toimittanut raportin eri kieliversioita sekä paperikopioina että elektronisina liitetiedostoina kaikille raporttia tiedustelleille tahoille niin viranomaisille, kansalaisjärjestöille kuin yksityishenkilöillekin. Raportin ohessa on toimitettu usein myös peruskirjan sopimusteksti, josta on olemassa suomen-, ruotsin- ja pohjoissaamenkieliset käännökset.

Tulevien peruskirjaa koskevien määräaikaisraporttien osalta sekä niiden julkaisemiseen että yleiseen ja kattavampaan saatavuuteen tullaan kiinnittämään huomiota. Hallituksen toinen määräaikaisraportti on saatavilla suomeksi ja englanniksi vuoden 2002 loppuun mennessä. Raportti tullaan julkaisemaan internetissä ulkoasiainministeriön kotisivujen uusilla ihmisoikeuksia käsittelevillä sivuilla osoitteessa <http://formin.finland.fi>. Raportista painatetaan suuri painosmäärä helposti jaettavia, nidottuja paperiversioita. Raportti tullaan lähettämään postitse laajalla jakelulla eri viranomaisille ja kansalaisjärjestöille.

I.6. MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSISTA TIEDOTTAMINEN

Ulkoasiainministeriö julkaisi 24.9.2001 tiedotteen nro 277 ministerikomitean hyväksymistä suosituksista. Suomen tietotoimistolle ja toimituksille osoitetussa tiedotteessa selostettiin lyhyesti suositusten sisältöä, kieliperuskirjan tavoitteita ja sopimusmääräysten täytäntöönpanon valvontaa. Tiedote julkaistiin myös ulkoasiainministeriön Internet-sivuilla osoitteessa <http://formin.finland.fi>.

Ministerikomitean antamat suositukset käännettiin piakkoin niiden hyväksymisen jälkeen molemmille kansalliskielille eli suomeksi ja ruotsiksi. Suositukset ja asiantuntijakomitean Suomea koskeva raportti lähetettiin laajalla jakelulla tiedoksi 24.10.2001 muun muassa tasavallan presidentin ja valtioneuvoston kanslioihin, kaikille ministeriöille, eduskunnalle ja sen oikeusasiamiehelle, oikeuskanslerin virastolle, valtakunnansyyttäjän virastolle, korkeimmalle oikeudelle ja korkeimmalle hallinto-oikeudelle, eri neuvottelukunnille, Suomen kuntaliitolle, ihmisoikeuksiin keskittyneille tutkimusinstituuteille ja monille vähemmistöjä edustaville elimille ja kansalaisjärjestöille. Läheteessä toivottiin, että ministerikomitean antamat suositukset jaettaisiin mahdollisimman laajalti kaikkien jakelussa olevien tahojen keskuudessa.

Suosituksukset ovat luettavissa suomeksi ulkoasiainministeriön Internet-sivuilla osoitteessa <http://formin.finland.fi> (ihmisoikeudet; päätelmät ja suositukset).

Suosituksista on laadittu myös pohjoissaamenkielinen käännös, joka lähetettiin tiedoksi 1.10.2002 saamelaiskäräjille, saamelaisneuvostolle, Suomen kuntaliitolle, Lapin lääninhallitukselle ja kaikille saamelaisten kotiseutualueen kunnille.

Ulkoasiainministeriön yhteydessä toimiva kansainvälisten ihmisoikeusasioiden neuvottelukunta järjesti 1.2.2002 seminaarin, jossa tarkasteltiin Euroopan neuvoston ministerikomitean päätelmiä ja suosituksia kieliperuskirjan ja kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa. Seminaarin osallistui lähes 80 henkilöä muun muassa valtionhallinnosta, tiedostusvälineistä, vähemmistöjä edustavista yhdistyksistä ja yhteisöistä sekä tutkimusinstituuteista. Vähemmistökieliperuskirjan asiantuntijakomiteasta seminaariin osallistuvat jäsen *Vesna Crnic Grotic* ja sihteeri *Regina Jensdottir*.

I.7. OSALLISTUMINEN SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON

Viranomaisten osallistumisesta suositusten täytäntöönpanoon viitataan edellä esitettyihin tietoihin. Suosituksista on tiedotettu laajalti eri viranomaistahoille ja vastuu mahdollisista toimenpiteistä on erikseen kullakin hallinnonalalla.

OSA II

7 ARTIKLA: TAVOITTEET JA PERIAATTEET

Tavoitteita ja periaatteita koskeva artikla seitsemän soveltuu saamen ja ruotsin kielisiin. Ratifioidessaan kieliperuskirjan Suomi on lisäksi antanut selityksen, jonka mukaan se sitoutuu soveltuvin osin soveltamaan peruskirjan II osan säännöksiä romanikieleen ja muihin ei-alueellisiin kielisiin.

1. Sopimuspuolten alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan politiikan, lainsäädännön ja käytännön tulee vähemmistökielialueilla kunkin kielen tilanne huomioon otteen perustua seuraaviin tavoitteisiin ja periaatteisiin:

- a) alueelliset kielet tai vähemmistökielet tunnustetaan kulttuuririkkaudeksi;*
- b) alueellisen kielen tai vähemmistökielen maantieteellistä aluetta kunnioitetaan sen varmistamiseksi, että olemassa olevat tai uudet hallinnolliset rajat eivät muodosta estettä kyseisen alueellisen kielen tai vähemmistökielen edistämiseksi;*
- c) alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä on tarpeen edistää määrätietoisesti niiden aseman turvaamiseksi;*
- d) helpotetaan ja/ tai rohkaistaan sekä julkisessa että yksityisessä elämässä alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttämistä pubetilanteissa ja kirjallisesti;*
- e) tuetaan ja kehitetään alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävien ryhmien yhteyksiä saman valtion muiden sellaisten ryhmien kanssa, jotka käyttävät samaa tai samantapaista kieltä, sekä kulttuuriyhteyksien luomista valtion muiden kieliryhmien kanssa tämän peruskirjan piiriin kuuluvilla alueilla;*
- f) alueellisten kielten tai vähemmistökielten asianmukainen opetus ja opiskelu kaikilla asianmukaisilla tasoilla järjestetään sopivalla tavalla;*
- g) järjestetään vähemmistökielialueilla muillekin kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäville mahdollisuus oppia halutessaan kyseistä kieltä;*
- h) alueellisten kielten tai vähemmistökielten opiskelua ja tutkimusta korkeakouluissa ja muissa vastaavissa laitoksissa edistetään;*
- i) soveltuva maiden välistä vaihtoa edistetään samaa tai samantapaista alueellista kieltä tai vähemmistökieltä kahdessa tai useammassa eri valtiossa käyttävien ryhmien välillä tämän peruskirjan piiriin kuuluvilla aloilla.*

2. Sopimuspuolet sitoutuvat poistamaan, mikäli tätä ei ole vielä tehty, kaiken aiheuttoman alueellisiin kielisiin tai vähemmistökieliin liittyvän erottelun, poissulkemisen, suosituimmuuden sekä kaikki sellaiset rajoitukset, joiden tarkoituksena on jarruttaa tai vaarantaa vähemmistökielen säilymistä tai kehittymistä. Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevia erityistoimia ei katsota laajemmin käytettyjä kieliä puhuvan väestön syrjinnäksi, jos näiden toimien tavoitteena on edistää tasa-arvoa kyseistä kieltä käyttävien ja muun väestön välillä tai asianmukaisesti huomioida näiden kielten erityisasema.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat tarvittavin toimenpitein edistämään maansa kieliryhmien keskinäistä yhteisymmärrystä ja erityisesti sisällyttämään opetus- ja kasvatustavoitteisiinsa kunnioituksen, ymmärryksen ja suvaitsevaisuuden alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä kohtaan sekä rohkaisemaan myös joukkoviestimiä pyrkimään samaan päämäärään.

4. Määrittäessään alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevaa politiikkaansa sopimuspuolten tulee ottaa huomioon asianomaisten kieliryhmien ilmaisemat tarpeet ja toivomukset.

Niitä rohkaistaan tarvittaessa perustamaan elimiä, jotka voivat antaa viranomaisille neuvoja kaikissa alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevissa asioissa.

5. Sopimuspuolet sitoutuvat soveltuvin osin noudattamaan 1-4 kappaleessa annettuja periaatteita myös ei-alueellisiin kieliin. Näiden kielten osalta tämän peruskirjan toteuttamiseen tähtäävät toimenpiteet määritetään kuitenkin joustavasti ja asianomaisten kieliryhmien tarpeet ja toivomukset huomioon ottaen sekä niiden perinteitä ja ominaispiirteitä kunnioittaen.

1a) Alueellisten ja vähemmistökielten tunnustaminen kulttuuririkkaudeksi

Suomen perustuslaki tunnustaa oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin. Ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista tulee huolehtia samoin perustein kuin suomenkielisen väestönkin. Saamelaisilla alkuperäiskansansa sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

1b) Hallinnollisista rajoista

Raportoitaessa edellisen kerran vuonna 1999 Suomessa oli vielä voimassa vuoden 1919 hallitusmuoto ja sen säädökset hallintoalueiden rajojen uudestaan järjestämisestä ja tässä yhteydessä huomioitavista kielikysymyksistä. Säädestä ei otettu samansisältöisenä uuteen perustuslakiin. Nykyään hallinnollisista jaotuksista säädetään perustuslain 122 §:ssä, jonka mukaan hallintoa järjestettäessä tulee pyrkiä yhteensopiviin aluejaotuksiin, joissa turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Säännöksellä pyritään varmistamaan molempien kieliryhmien yhdenvertaiset mahdollisuudet saada omakielisiä palveluja.

Svenska Finlands folkting on kritisoinut uuden perustuslain säädestä hallinnollisista jaotuksista. Folktingetin mukaan on uusi pykälä on heikennys entiseen verrattuna, sillä uusi säädös ei sisällä velvollisuutta huomioida hallintoalueiden kielellistä asemaa alueiden rajoja uudestaan järjestettäessä.

Ruotsin kielen osalta on olemassa myös erityisiä hallintorajoja. Suomen evankelis-luterilainen kirkko jakautuu kielellisiin perustein siten, että kunnan ruotsinkielinen väestö muodostaa yleensä oman erillisen ruotsinkielisen seurakuntansa. Vuodesta 1923 lähtien kaikki ruotsinkieliset seurakunnat ovat kuuluneet yhteen autonomiseen ruotsinkieliseen hiippakuntaan. Puolustushallinnon hallintorajojen osalta voidaan mainita ruotsinkielinen joukko-osasto Uudenmaan Prikaati (*Nylands brigad*). Uudenmaan Prikaatista on selostettu tarkemmin 10 artiklan alla ruotsin kielen yhteydessä.

Asiantuntijakomitea on ilmaissut raportin kohdassa 29 huolensa siitä, että saamelaisten kotiseutualueen hallinnollisia rajoja ei ole vuoden 1973 jälkeen muutettu siitä huolimatta, että yhä suurempi osa saamelaisista asuu tämän alueen ulkopuolella. Tämän osalta halutaan muistuttaa siitä, että monet saamen kielilain säännökset ovat voimassa kielen käyttäjän asuinpaikasta riippumatta, joskin oikeudet ovat laajimmat saamelaisten kotiseutualueella. Myös oikeus saamenkieliseen opetukseen ja saamenkielen opetukseen on voimassa koko maassa, joskin käytännössä oikeudet toteutuvat parhaiten juuri kotiseutualueella. Kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielen tai saamenkielistä opetusta järjestetään varsin vähän. Kunnat saavat tätä tarkoitusta varten erityistä valtionavustusta kahden viikkotunnin täydentävää opetusta varten. Taloudelliset resurssit eivät siis ole suuret ja myös opettajapula, kielen heikko asema saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella sekä saamelaisoppilaiden koulukohtaisesti pieni määrä vaikeuttavat opetuksen järjestämistä. Käynnissä olevassa saamen kielilain uudistamistyössä on tarkoitus edelleen säilyttää vastaavan-

lainen ero oikeuksien laajuuden suhteen yhtäältä saamelaisasutuksen ydinalueella ja toisaalta muualla maassa.

Saamelaiskäräjät on puolestaan kritisoinut, että hallinnollisia rajoja ei ole lainsäädännössä vahvistettu saamelaisten kotiseutualueen rajojen mukaisesti, mikä on esteenä saamen kielen ylläpitämiselle ja kehittämiselle.

1c) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten edistäminen

Kielilain uudistaminen

Pääministeri Paavo Lipposen toisen hallituksen ohjelmaan sisältyneen kannanoton pohjalta valtioneuvosto asetti 26.8.1999 laajapohjaisen komitean (kielilakikomitea) valmistelemaan uutta kielilakia ja siihen liittyvää lainsäädäntöä. Tavoitteena oli uudistaa kokonaisuudessaan vanhentuneeksi ja vaikeaselkoiseksi havaittu vuodelta 1922 oleva kielilaki, jonka pykälät ovat niukkasansaisia ja joka oli osoittautunut vaikeasti ymmärrettäväksi ja sovellettavaksi. Komitean tuli ehdotusta laatiessaan arvioida nykyinen kielilaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö perustuslain perusoikeuksien ja Suomen kansainvälisoikeudellisten velvoitteiden valossa. Lisäksi komitean tuli ehdottaa käytännön toimenpiteitä kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi. Lainsäädäntöä oli myös määrä selkeyttää niin hyvin systemaattisesti kuin kielellisestikin.

Komitea pyrki työssään avoimuuteen tiedottamalla työstään sekä kuulemalla yleisön mielipiteitä kolmessa järjestämässään julkisessa seminaarissa Helsingissä, Joensuussa ja Vaasassa. Tämän lisäksi komitea julkaisi taustaselvityksiään Internetissä oikeusministeriön verkkosivuilla (<http://www.om.fi>).

Komitea tuotti työnsä pohjaksi neljä laajaa taustaselvitystä kansalliskielten historiallisesta, kulttuurisesta ja sosiologisesta taustasta, kielilainsäädäntöä koskevista kansainvälisoikeudellisista velvoitteista ja kansainvälisestä vertailusta¹¹, kielen käyttötilanteista arkielämässä sekä kielellisistä oikeuksista kansallisessa lainsäädännössä.

Lisäksi komitea teetti selvityksen kuntien asettamista viranhaltijoiden kielitaitovaatimuksista ja selvityksen niistä rajoituksista, joita yhteisön oikeus asettaa julkishenkilöstön kielitaitovaatimuksille. Tieliikelaitos puolestaan teki komitean pyynnöstä selvityksen tieviitoituksen käytännöstä ja kustannuksista sekä esitti näkökohtia sen muuttamiseksi.

Kielilakikomitea kuuli työnsä aikana toimeksiantonsa mukaisesti sisäasiainministeriötä ja valtiovarainministeriötä, eduskunnan, Ahvenanmaan maakunnan ja joukkotiedotusvälineiden edustajia sekä Suomalaisuuden Liiton edustajia kielellisen eturyhmän edustajana. Tämän lisäksi komitea kuuli valtioneuvoston kanslian, liikenne- ja viestintäministeriön, puolustusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, ulkoasiainministeriön, valtakunnansyyttäjävirston, evankelis-luterilaisen kirkon, yliopistojen ja oppilaitosten, Suomen Kuntaliiton, tieliikelaitoksen ja karttoja tuottavan Genimap Oy:n edustajia sekä sosiologian, sosiolingvistiikan, kielilainsäädännön ja valtiosäännön asiantuntijoita.

Saatuun työnsä päätökseen kielilakikomitea luovutti mietintönsä (komiteanmietintö 2001:3) valtioneuvostolle 15.6.2001.

Asian jatkovalmistelu tehtiin oikeusministeriössä virkatyönä kielilakikomitean mietinnön ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta. Lausunnot oli pyydetty valtioneuvoston kanslialta ja ministeriöil-

¹¹ Kielilainsäädäntö. Kansainvälisoikeudelliset velvoitteet ja kansainvälinen vertailu. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 1/2001.

tä, eduskunnan kanslialta, ylimmiltä laillisuusvalvoilta, korkeimmilta oikeuksilta ja eräiltä muilta tuomioistuimilta, usealta keskusvirastolta, lääninhallitukselta ja kunnalta, poliittisilta puolueilta, eri kielellisiltä eturyhmiltä, eri alojen asiantuntijatahoilta sekä sellaisilta yrityksiltä, jotka osittain ovat valtion omistamia. Kaikkiaan lausuntoja pyydettiin 155 viranomaiselta ja yhteisöltä. Lausunnon antoi kaikkiaan 120 tahoa. Lausunnoista on laadittu oikeusministeriössä tiivistelmä¹².

Useimmat lausunnonantajat suhtautuivat myönteisesti komiteamietinnön lähtökohtiin, periaatteisiin ja keskeisiin ehdotuksiin. Lausunnoissa esitettiin kuitenkin varsin paljon yksityiskohtaisia huomautuksia kielilakikomitean valmistelemiin säännösehdoituksiin. Monessa lausunnossa kiinnitettiin huomiota siihen, että laki ei toimi ilman riittäviä resursseja. Moni tuomioistuin kiinnitti huomiota tuntuvien kielilisien tarpeellisuuteen. Erityistä huolta kannettiin myös ruotsinkielentaitoisten lakimiesten määrästä tulevaisuudessa. Tarpeen arvioitiin tulevan lisääntymään etenkin hovi- ja käräjäoikeuksissa lukuisten tuomareiden jäädessä lähivuosina eläkkeelle.

Lausuntopalautteen perusteella sekä ehdotettua kielilakia että ehdotettua lakia julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta viimeisteltiin rakenteellisesti ja sisällöllisesti. Suurin osa lausunnoissa esitetyistä huomautuksista voitiin ottaa huomioon lopullisessa hallituksen esityksessä.

Hallitus antoi 28.6.2002 eduskunnalle esityksen uudeksi kielilaksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi (HE 92/2002 vp.). Tarkoitus on, että eduskunta päättäisi esityksestä ennen vaalikauden päättymistä keväällä 2003 ja että uudistus tulisi voimaan vuoden 2004 alusta.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi kielilaki ja annettavaksi siihen liittyvä muu uusi lainsäädäntö.

Uudella kielilailla turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet perustuslaissa edellytetyllä tavalla. Esityksen mukaan kielilaki on Suomen kansalliskieliä, suomen ja ruotsin kieltä, koskeva yleislaki. Lakiin sisältyisivät viittaukset muita kieliä koskevaan lainsäädäntöön sekä kielisäännöksiä sisältävään erityislainsäädäntöön.

Uusi kielilaki olisi soveltamisalaltaan laaja ja velvoittaisi laissa määriteltyjen viranomaisten lisäksi valtion liikelaitoksia ja eräin edellytyksin myös sellaisia palveluja tuottavia yhtiöitä, joissa valtiolla tai kunnilla on määräämisvalta. Laki koskisi annettavan palvelun osalta myös muita kuin viranomaisia, jotka viranomaisen toimeksiannosta tarjoavat palvelua yleisölle, sekä niitä, jolle viranomainen antaa julkisia hallintotehtäviä. Lain mukaan viranomaisen tehtävien hoitaminen osittamalla palveluja yksityisiltä ei saisi vaikuttaa ihmisten kielellisiin oikeuksiin.

Kielellisen jaotuksen perustana olisivat edelleen yksikieliset ja kaksikieliset kunnat. Kielellisen jaotuksen määräytymisperusteet pysyisivät nykyisellään. Esityksen mukaan myös viranomaiset määriteltäisiin yksi- tai kaksikielisiksi.

Esityksen mukaan viranomaisten olisi oma-aloitteisesti huolehdittava kielellisten oikeuksien turvaamisesta. Uutena perusoikeuslottuvuutena on yksilön oikeus saada palvelua suomen ja ruotsin kielellä.

Uuteen kielilakiin sisältyvät täsmälliset säännökset oikeudesta käyttää suomea ja ruotsia tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa eri tilanteissa samoin kuin säännökset käsittely- ja työkielestä viranomaisissa sekä viranomaisten asiakirjojen kielestä. Esityksen mukaan kaksikielisen viranomaisen olisi yleisölle suunnatussa tiedottamisessa käytettävä sekä suomen että ruotsin kieltä.

¹² Tiivistelmä kielilakikomitean mietinnöstä (KM 2001:3) annetuista lausunnoista. Oikeusministeriön toiminta ja hallinto -sarja 2002:1.

Laissa olisi myös perussäännökset kilpien, liikennemerkkien ja paikannimien kielestä sekä kulu-
tushyödykkeistä annettavien tietojen kielestä.

Laissa olisi erityinen säännös toimenpiteistä kielellisten oikeuksien edistämiseksi. Kielilain täy-
täntöönpanon ja soveltamisen seuranta ehdotetaan säädettäväksi oikeusministeriön tehtäväksi.
Oikeusministeriön tulisi tarvittaessa tehdä aloitteita ja ryhtyä muihin toimenpiteisiin lain noudat-
tamisen turvaamiseksi.

Valtioneuvostolle ehdotetaan säädettäväksi velvollisuus vaalikausittain antaa eduskunnalle ker-
tomus kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Suomen ja
ruotsin kielen lisäksi kertomuksessa käsiteltäisiin ainakin saamen ja romanin kieltä sekä viitto-
makieltä.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidos-
ta. Laki korvaisi nykyisen valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain. Laissa
säädettäisiin siitä kielitaidosta, jota vaaditaan valtion, kuntien ja kuntayhtymien sekä itsenäisten
julkisoikeudellisten laitosten virkamiehiltä ja muulta henkilöstöltä. Lakiin ehdotetaan otettavaksi
säännökset muun muassa viranomaisen velvollisuudesta huolehtia henkilöstönsä kielitaidosta,
kielitaitovaatimuksista ilmoittamisesta ja niiden asettamistavasta, kielitaidon varmistamisesta
palvelukseen ottamisessa, erivapaudesta, suomen ja ruotsin kielen tutkinnoista sekä tutkintojen
hallinnosta ja toimeenpanosta.

Tämän lisäksi esitykseen sisältyvät ehdotukset muutoksiksi oikeudenkäymiskaareen, oikeuden-
käynnistä rikosasioissa annettuun lakiin, esitutkintalakiin, sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja
oikeuksista annettuun lakiin, potilaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin, sosiaalihuoltola-
kiin, kansanterveyslakiin, erikoissairaanhoidolakiin ja kuntajakolakiin.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan 1.1.2004.

Oikeusministeriössä on valmisteilla myös ehdotus asetukseksi valtion virkamiesten kielitai-
tovaatimuksista Ahvenanmaan maakunnassa. Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 42 §:n
1 momentin mukaan valtion palveluksessa olevien kielitaidosta säädetään maakuntahallituksen
suostumuksin asetuksella.

Asetuksella selkeytettäisiin sääntelyä niin, että valtion virkamiesten kielitaitovaatimuksista Ah-
venanmaan maakunnassa koskisi Ahvenanmaan itsehallintolain 42 §:n 1 momentin edellyt-
tämällä tavalla oma kielisäännöstö. Tämän seurauksena Ahvenanmaa ei tältä osin kuuluisi kieli-
lain soveltamisalan piiriin.

Valtion virkamiesten kielitaitovaatimuksia ryhmitettäisiin Ahvenanmaan maakunnan erityistar-
peet huomioon ottaen tarkoituksenmukaisella tavalla sekä mahdollistettaisiin kielikokeet Ahve-
nanmaalla.

Ehdotus uudeksi saamen kielilaiksi

Saamelaiskäräjät asetti 11.6.1997 työryhmän laatimaan hallituksen esityksen muotoon ehdotusta
s siitä, miten saamelaisten kielellisten perusoikeuksien ja kielellisten ihmisoikeuksien toteutumi-
nen turvattaisiin nykyistä paremmin saamelaisten kielilaissa (*saamen kielilain uudistamistyöryhmä*).
Saamelaiskäräjien pyynnöstä oikeusministeriö nimesi työryhmään yhden jäsenen. Työryhmän
työ oli alunperin määrä saada päätökseen vuoden 1998 loppuun mennessä. Saamelaiskäräjät on
sittemmin työryhmän esityksestä kuitenkin jatkanut sen määräaika marraskuulle 2001. Saame-
laiskäräjät hyväksyi ehdotuksen 14.12.2001 ja luovutti sen oikeusministeriölle 20.2.2002.

Ehdotetun lain tavoitteena on korjata ne puutteet, jotka johtuvat nykyisen saamen kielen kielilain toimimattomuudesta, ja sovittaa saamelaisten kielelliset oikeudet perustuslain uudistuneisiin säännöksiin ja kansainvälisessä oikeudessa tapahtuneeseen kehitykseen. Lisäksi lakiin pyritään, niin pitkälti kuin se on mahdollista ottaen huomioon, että suomi ja ruotsi ovat maan kansalliskieliä ja saamen kieli asemaltaan näistä poiketen alueellinen vähemmistökieli, kirjaamaan ne keskeiset periaatteet, joille ehdotettu uusi kielilaki rakentuu, samaan tapaan kuin voimassa oleva laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (516/1991) on perustunut vuoden 1922 kielilaissa omaksuttuihin periaatteisiin.

Saamelaiskäräjät ehdottaa säädettäväksi kokonaan uuden saamen kielilain, joka korvaisi 8.3.1991 annetun lain saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa. Uudella lailla turvattaisiin perustuslain ja Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten edellyttämällä tavalla saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan sekä käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa omaa kieltään, inarinsaamea, koltansaamea tai pohjoissaamea.

Lakia ei sovellettaisi pelkästään hallintoasioihin, vaan kaikkiin julkiselle vallalle kuuluviin tehtäviin, jotka kuuluvat lain tarkoittamille viranomaisille. Viranomaiskohtainen soveltamisala vastaisi pääosin voimassa olevaa lakia. Uusi laki velvoittaisi lisäksi valtion liikelaitoksia ja eräin edellytyksin myös muita kuin viranomaisia, jotka viranomaisen toimeksiannosta tarjoavat yleisölle palvelua saamelaisten kotiseutualueella. Julkisen vallan tehtävien ostaminen yksityisiltä ei vaikuttaisi kielellisiin oikeuksiin. Lain mukaan viranomaisten olisi oma-aloitteisesti huolehdittava kielellisten oikeuksien turvaamisesta.

Esityksen mukaan saamen kieli ja suomen kieli olisivat saamelaisten kotiseutualueella yhdenvertaisia kieliä viranomaisissa. Kunnallisten ja valtiollisten viranomaisten kotiseutualueella sijaitsevissa virastoissa jokaisella olisi oikeus käyttää suomen tai saamen kieltä kaikissa asioissa valintansa mukaan ja yhdenvertaisesti. Näillä viranomaisilla olisi yleinen velvollisuus edistää toiminnassaan saamen kielen käyttämistä. Niiden tulisi käyttää myös saamen kieltä kirjallisissa yhteydenottoissa, jotka lähetetään asianosaiselle tai sille, jolle lain mukaan on ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta. Saamen kieltä tulisi lisäksi käyttää vastattaessa saamen kielellä toimitettuihin kirjallisiin yhteydenottoihin. Kunnallisten viranomaisten tulisi käyttää suomen kielen ohella saamen kieltä sellaisissa pöytäkirjoissa ja muissa asiakirjoissa, joita ei ole annettava yksityiselle asianosaiselle, sekä viranomaisten välisessä kirjeenvaihdossa ja virkakirjanpidossa.

Esitykseen sisältyy säännös saamelaisten kotiseutualueen kunnallisiin ja valtiollisiin viranomaisiin kohdistetusta kielitaitovaatimuksesta. Näiden viranomaisten olisi henkilöstöä palvelukseen ottaessaan huolehdittava siitä, että henkilöstö kussakin kotiseutualueella sijaitsevassa virastossa pystyy palvelemaan asiakkaita myös saamen kielellä. Niiden olisi myös koulutusta järjestämällä ja muilla kysymyksen tulevilla toimenpiteillä huolehdittava siitä, että henkilöstöllä on tehtäviensä edellyttämä saamen kielen taito. Viranomaisten vakinaisella henkilöstöllä olisi oikeus saada paikallista virkavapautta saamen kielen taidon hankkimista varten.

Jokainen viranomainen valvoisi omalla toimialallaan tämän lain noudattamista. Saamelaiskäräjien tulisi seurata lain soveltamista ja tarvittaessa antaa suosituksia sekä tehdä erilaisia aloitteita.

Oikeusministeriö pyysi saamelaiskäräjien ehdotuksesta lausuntoa 128 taholta. Lausunto saatiin lopulta 87 taholta. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä¹³.

Lausunnoissa on yleisimmin suhtauduttu myönteisesti uudistuksen toteuttamiseen. Ehdotetun uuden lain katsotaan toteuttavan perustuslakiin kirjattuja saamelaisen alkuperäiskansan kielellisiä oikeuksia sekä Suomea sitovia kansainvälisoikeudellisia sopimuksia ja sopimusten valvontaelin-

¹³ Ehdotus uudeksi saamen kielilaiksi. Lausunnotiivistelmä. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä -sarja 2002:16.

ten suosituksia. Erityisesti koltansaamen ja inarinsaamen aseman kehittämisen osalta ehdotus nähdään myönteisenä. Useissa lausunnoissa on kuitenkin todettu ehdotuksen olevan jossakin määrin keskeneräinen ja sisäisesti ristiriitainen, ja lukuisia muutosehdotuksia on tehty.

Hallituksen esitys asiasta valmistellaan oikeusministeriössä virkatyönä saamelaiskäräjien ehdotuksen ja siitä annettujen lausuntojen sekä saamelaiskäräjien kanssa käytävien neuvottelujen pohjalta. Tavoitteena on, että laki tulisi voimaan samanaikaisesti kielilain kanssa vuoden 2004 alusta.

Voimassa olevan saamen kielilain täytäntöönpanoon ja uuden lain valmisteluun liittyvät kysymykset olivat muiden saamelaisasioiden ohella esillä hallituksen iltakoulussa 22.5.2002 historiallisessa tapaamisessa, johon saamelaiskäräjien edustajat oli ensimmäistä kertaa kutsuttu keskustelemaan hallituksen ministereiden kanssa.

Saamenkieli

Kuntien opetustoimen osalta vuonna 2001 tuli voimaan esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000. Näissä perusteissa säädetään, että esiopetusta voidaan antaa myös jollakin kolmesta Suomessa puhuttavista saamenkielistä eli inarinsaameksi, koltansaameksi tai pohjoissaameksi.

Saamelaisalueen kunnissa toimii kussakin kieli- ja kulttuurisiida, joka on kulttuuriaineisiin täydennettynä saamenkielistä toimintaa saamelaisperheille. Kieli- ja kulttuurisiidoja on perustettu kuusi eri puolille saamelaisaluetta: Enontekiölle, Inariin, Utsjoelle ja Vuotsoon pohjoissaamenkieliset siidat, Sevettijärvelle koltansaamenkielinen ja Ivaloon inarinsaamenkielinen siida. Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmaan kuuluva projekti on kolmivuotinen saamelaiskäräjien, kuntien, Lapin lääninhallituksen ja EU:n tukema saamen kielen ja saamelaiskulttuurin elvyttämishanke ja se päättyy helmikuussa 2004. Kulttuurisiida -projektin tavoitteena on vahvistaa saamelaisperheiden yhteyttä omaan kieleensä ja kulttuuriinsa, tukea saamelaisvanhempia ja koko saamelaisyhteisöä saamen kielen käyttämisessä jokapäiväisenä arkikielenä niin kotona kuin muuallakin. Projektissa paneudutaan perinteisen saamelaiskulttuurin eri muotoihin ja toiminta on saamenkielistä. Vuonna 2002 opetusministeriö on tukenut erityisavustuksella Helsingin yliopiston projektia saamen kielen ja kulttuurin ensyklopedian valmistamiseksi.

Suomi, Norja ja Ruotsi ovat aloittamassa yhteispohjoismaiset neuvottelu pohjoismaisen saamelais sopimuksen laatimiseksi. Alustavien suunnitelmien mukaan sopimusluonnokseen sisällytettäisiin myös saamen kieli ja pohjoismaainen kieliyhteistyö saamen kielen edistämiseksi.

Romanikieli

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteyteen perustettiin vuonna 1997 romanikielen lautakunta, jonka tehtävänä on romanikielen kehittäminen, huolto ja tutkimus. Tutkimuskeskuksessa on tällä hetkellä kaksi romanikielen tutkijan määräaikaista toimea, joista toisen toimen täyttäjänä on romani. Tammikuun 2003 alusta lähtien toinen näistä toimista on vakinainen työsopimussuhteinen romanikielen tutkijan toimi.

Venäjän kieli

Etnisten suhteiden neuvottelukunta on asettanut ad hoc -työryhmän selvittämään Suomen venäjänkielisen väestön kulttuuri- ja kielitarpeita. Työryhmä saa esityksensä valmiiksi vuoden 2002 loppuun mennessä, jolloin se luovuttaa ehdotuksensa entisten suhteiden neuvottelukun-

nalle. Ehdotukseen liittyen työryhmä järjestää joulukuun 2002 alussa Suomen venäjänkielisen väestönsosan kysymyksiä käsittelevän työseminaarin valtion viranomaisille ja muille venäjänkielisen väestönsosan asioiden parissa työskenteleville.

Vähemmistökielten teemaviikko

EU:n ja Euroopan neuvoston yhteiseen kielten teemavuoteen liittyen Suomessa järjestettiin vuonna 2001 vähemmistökielten teemaviikko. Tilaisuus järjestettiin julkisen hallinnon ja kansalaisjärjestöjen yhteistyönä. Sen päätapahtumaan Oma kieli arkipäivän käyttövaraksi - koulutus vähemmistöidentiteetin ydin osallistuivat ruotsin-, saamen-, romanin-, tataarin-, venäjän- ja jiddishin kielen edustajat. Tapahtuman yhteydessä luovutettiin opetusministeriölle vähemmistökielten yhteinen kehittämissuositus, jossa on tavoitteena opettajien koulutuksen kehittäminen siten, että se jatkossa sisältää pakolliset opinto-osuudet perinteisistä kansallisista vähemmistöistä. Kehittämissuosituksen toinen osa koskee vähemmistöjä koskevan tietouden sisällyttämistä oppimateriaalituotantoon. Suosituksen sisältötavoitteet ovat linjassa opetusministeriön tavoitteiden kanssa.

Suomen ja Ruotsin välinen kielivähemmistötyöryhmä

Suomen ulkoasiainministeriö ja Ruotsin Näringsdepartementet asettivat yhteisen suomalais-ruotsalaisen vähemmistö- ja vähemmistökielityöryhmän kesällä 2001. Työryhmä seuraa vähemmistöjä ja vähemmistökieliä koskevan lainsäädännön ja muiden säännösten kehittymistä sekä niiden käyttöä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Työryhmästä on tarkoitus tulla keskustelu- ja kokemustenvaihtofoorumi, jonka kautta erilaiset ongelmat voidaan tunnistaa ja joka voi tehdä ehdotuksia niiden ratkaisemiseksi. Työryhmällä on oikeus antaa lausuntoja, ehdotuksia tai suosituksia tekemistään huomioista.

1d) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttämisen helpottaminen ja/tai rohkaiseminen puhetilanteissa ja kirjallisesti

Ruotsin kieli

Ruotsin kieltä käyttävien äänitorvena toimiva *Svenska Finlands folkting* on aloittanut syksyllä 2002 ruotsin kielen käyttämistä edistävän kampanjan *Svenska på Stan* (<http://www.svenska-pa-stan.info/>). Kampanjalla viestitetään myönteistä suhtautumista ruotsin kieleen. Esimerkkejä kampanjasta ovat muun muassa humoristisävytteiset lehti- ja ulkomainokset (*Pöljä on pöljä, millä kielellä taban sa - En klant är en klant på vilket språk som helst*) ja kouluille tehty kaksikielinen näytelmä *Vill du bada med min tunga*, jota esitetään yhteistyössä ruotsinkielisten ja suomenkielisten koulujen kanssa.

Romanikieli

Romanikieltä ei edelleenkään käytetä julkisessa elämässä lukuun ottamatta mediaa, lehdistöä ja romanikielisiä jumalanpalveluksia. Suomen kuunnelluin radiokanava Radio Suomi lähettää viikoittaisen 12 minuutin mittaisen romanikielisen uutis- ja ajankohtaisohjelman, jolla palvellaan maan romaniväestöä heidän omalla kielellään. Muu osa romanikulttuuria tai heitä muuten koskettavaa ohjelmistoa lähetetään osana yhtiön suomen- ja ruotsinkielistä radio- ja televisio-ohjelmistoa. Romanikieliset uutiset valtakunnallisessa radioverkossa ovat vaikuttaneet myönteisesti kielen huoltoon ja sanaston modernisoitumiseen samoin kuin kiinnostukseen romanikieltä

kohtaan. Romaniväestön koulutusyksikkö ja romaniasiaain neuvottelukunta ovat käyneet Yleisradion kanssa neuvotteluja romaneita käsittelevän ohjelmatuotannon lisäämisestä.

Säännöllisesti ilmestyvät kolme romanilehteä ovat pääosin suomenkielisiä, joissa romanikielisiä artikkeleita julkaistaan harvakseltaan. Opetusministeriö on tukenut romanilehtien julkaisemista kulttuurilehtien tukemiseen osoitetusta määrärahastaan.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko on pyrkinyt lisäämään romanien mahdollisuuksia romanikieliseen jumalanpalveluselämään ja toimituksiin. Kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön yhteyteen perustettiin *Kirkko ja romanit* -työryhmä marraskuussa 1994, jonka tehtäväksi tuli kirkon ja romaniväestön yhteyksien kehittäminen ja toiminta rasismia ja syrjintää vastaan. Työryhmän tavoitteena on muun muassa kääntää erilaisia jumalanpalvelukseen liittyviä tekstejä, virsiä ja katekismus sekä tukea Suomen Pipliaseuran Uuden testamentin käännöstyötä. Tällä hetkellä romanikielille on käännetty kolme evankeliumia.

Venäjän kieli

Venäjänkielisen median osalta voidaan kertoa tapahtuneen myönteistä kehitystä. Suomen Yleisradio on tuottanut venäjänkielistä ohjelmaa joka päivä 50 minuuttia maaliskuusta 2001 lähtien. 45 minuutin venäjänkielinen uutislähetys lähetetään joka ilta Helsingin keskipitkältä asemalta peittäen Etelä-Suomen. Lähetys uusitaan myöhemmin samana iltana. Lisäksi lyhennelmä lähetyksestä lähetetään päivittäin FM-taajuudella kuuntelijoille Helsingissä, Turussa, Lahdessa ja Kuopiossa. Suppea venäjänkielinen uutislähetys lähetetään päivittäin Radio Suomessa, valtakunnallisena lähetyksenä. Yleisradion omatuottoisen lähetyksen lisäksi, yleisradio releoi BBC Word Servicen (Lontoossa ja Moskovassa) ja *Golos Rossii* (Moskovassa) venäjänkielisiä lähetyksiä. Useimmat näistä lähetyksistä ovat vastaanotettavissa digitaalisesti Helsingin ja Uudenmaan alueella ja jotkut myös FM:llä Helsingin alueella.

Yleisradio Oy:n lisäksi venäjänkielisiä lähetyksiä on ainakin *Radio Satellite Finland Oy*:llä, jonka kaupallinen venäjänkielinen radiokanava on kuulunut Etelä-Suomessa jo yli vuoden ajan.

Venäjänkielisen lehdistön osalta voidaan viitata Suomen perustuslakiin, jossa säädetään jokaisen sananvapaudesta (12 §). Suomen painovapauslain johtavana periaatteena on, että jokaisella on oikeus viranomaisten ennalta estämättä julkaista painokirjoituksia lain määräykset huomioon ottaen (1§, 308/1993). Suomen nykyinen, kansainvälisesti verrattain monipuolinen sanomalehdistö toimii pääsääntöisesti ilman julkista tukea. Valtioneuvosto myöntää vuosittain hakemusten perusteella sanomalehtitukea. Tuki maksetaan pääasiassa niin sanotuille poliittisille kakkoslehdille ja ruotsinkielisille lehdille. Opetusministeriö on tukenut venäjänkielisiä julkaisuja, mukaan lukien säännöllisesti ilmestyvää *Spektr*-lehteä. *Spektr* on lähes neljän vuoden ajan toiminut suomalais-venäläinen tiedotus- ja informaatiolehti, joka ilmestyy 10 kertaa vuodessa 20 000 kappaleen painoksena. Lehteä jaetaan ilmaiseksi lukuisissa jakelupisteissä. Vuonna 2002 *Spektr*-lehti sai valtionavustusta 14 000 euroa. Venäjänkielisistä lehdistä voidaan mainita myös Tampereen venäläisen klubin julkaisema *Russkij Svet* -lehti.

Suomen ortodoksisessa kirkossa on ollut vanhastaan venäjänkielinen vähemmistö, joka asuu etupäässä Helsingin hiippakunnan alueella, valtaosa Helsingin ortodoksisen seurakuntaan kuuluvalla pääkaupunkiseudulla. Viime vuosina Suomeen on muuttanut paljon venäläisiä, joista monet ovat liittyneet Suomen ortodoksisen kirkkoon.

Helsingissä toimitetaan säännöllisesti kirkkoslaavinkielisiä jumalanpalveluksia. Myös eräissä muissa kaupungeissa toimitetaan kirkkoslaavinkielisiä palveluksia. Venäjän kieltä taitava papisto on hoitanut venäjänkielisten seurakuntalaisten sielunhoidon. Helsingin seurakuntaan on palkattu venäjänkielinen pappi. Kirkollishallitus on perustanut venäjänkielisen papin toimen, joka täy-

tetään lähiaikoina. Kyseisen papin tarkoitus on palvella maahan muuttavaa venäjänkielistä väestöä.

Helsingissä toimii myös kaksi Moskovan patriarkaatin alaista yksityistä ortodoksista seurakuntaa (*Pyhän Nikolauksen seurakunta* ja *Pokrovan seurakunta*). Monet venäjänkieliset osallistuvat näiden seurakuntien hengelliseen elämään. Näiden seurakuntien toiminta ja toimitukset ovat valtaosaltaan venäjänkielisiä/kirkkoslaavisia.

Suomessa on tarjolla laaja venäjänkielinen jumalanpalveluskirjallisuus. Helsingin ortodoksisen seurakunnan *Ortodoksiviesti* -seurakuntalehdessä on säännöllisesti uutisia ja kirjoituksia venäjän kielellä. Myös Tampereen, Turun ja Hämeenlinnan yhteinen *Analogi* -seurakuntalehti julkaisee säännöllisesti kirjoituksia venäjäksi.

Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluu venäjänkielisiä jäseniä ja kirkko tekee monimuotoista venäjänkielistä hengellistä työtä. Toimintamuotoja ovat muun muassa venäjänkieliset jumalanpalvelukset, rippikoulut, hengelliset teeillat ja nuortenillat.

Myös Helsingin juutalaiseen seurakuntaan kuuluu venäjänkielisiä. Helsingin juutalaisen yhteisön lehdessä *HaKehila* julkaistaan säännöllisesti venäjänkielisiä kirjoituksia.

Opetusministeriö myöntää vuosittain valtionavustuksia vähemmistökulttuurien tukemiseen ja rasismiin vastaiseen työhön. Vuonna 2002 venäjänkielisen kulttuurin ja venäjän kielen ylläpitämiseen ja kehittämiseen myönnettiin tukea toiminta- tai projektivastuksina muun muassa Venäläiselle kulttuuridemokraattiselle liitolle, Tampereen ja Turun venäläisille klubeille, Venäläisen kulttuurin yhdistykselle sekä Venäläiselle Teatteriyhdistykselle.¹⁴

1e) Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävien ryhmien yhteyksiä tukeminen ja kehittäminen

FiBLUL edistää vähemmistökieliä puhuvien välisiä suhteita ja siinä ovat edustettuina seuraavat kielet: ruotsi, saame, romani, venäjä, tataari ja jiddish.

Svenska Finlands folkting järjesti yhteistyössä Euroopan komission, Walesin kielen kielilautakunnan ja Ruotsinsuomalaisten Keskusliiton kanssa korkeatasoisen Euroopan vähemmistökieliä käsitelleen kansainvälisen konferenssin *Creating a Common Structure for Promoting Historical Linguistic Minorities within the European Union* Helsingissä 11.-12.10.2002. Konferenssissa käsiteltiin muun muassa Euroopan unionin laajenemiseen ja vähemmistökielten suojelemiseen liittyviä haasteita.

1f) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten asianmukainen opetus ja opiskelu

Ruotsin ja saamen kielet

Ruotsin ja saamen kielten osalta koulutukseen liittyviä kysymyksiä tarkastellaan osiossa III.

Romanikieli

Romanikielen opetus peruskouluissa alkoi 1989. Romanikielen opetus kouluissa on elvyttänyt romanikielen käyttöä ja lisännyt muun muassa romanikielisten artikkeleiden julkaisua romaniväestön lehdissä. Vaikka lainsäädäntö tarjoaa mahdollisuuden romanikielen ja kulttuurin opetuk-

¹⁴ <http://www.minedu.fi/opm/avustukset/myonnetyt2002/vahemmistokulttuuri.html>

selle, opetuksen järjestämistä on kuitenkin haitannut opettajien ja oppimateriaalin puute sekä puutteellinen romanikielen opettajien koulutus.

Perusopetuslain (628/1998) mukaan koulun opetuskielenä voi olla romanikieli. Äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä. Vastaavanlaiset säädökset ovat myös lukiolaissa (629/1998). Romanikieltä ei kuitenkaan voi kirjoittaa ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeessa. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan esiopetuksen yhteydessä voidaan antaa myös romanikielen opetusta. Kielen opetuksesta aiheutuvista kustannuksista valtio maksaa 86%, joten opetusta järjestävän kunnan maksuosuudeksi jää 14%.

Opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikkö teki vuonna 2002 selvityksen romanilasten koulunkäynnistä. Selvityksen perusteella romanikielen ja -kulttuurin opetusta järjestettiin luvuonna 2000-2001 Suomessa yhdeksässä kunnassa yhteensä 20 koulussa. Tämä on 5% kouluista, joissa opiskeli romanioppilaita. Yhteensä 859:stä romanioppilaasta 73 (8,5%) sai mahdollisuuden opiskella omaa kulttuurikieltään perusopetuksena koulussa. Epäkohtana voidaan pitää, että romanikielen opetusta annetaan pääosin kouluajan ulkopuolella. Romanikielen opetuksen määrä peruskouluissa on vähentynyt viime vuosien aikana. Vuonna 1998 romanikielen opetusta sai vielä 240 romanioppilasta. Syitä opetuksen vähenemiseen ovat muun muassa kuntien säästötoimet.

Romaniväestön koulutusyksikkö on julkaissut romanikielen opetuksen ja oppimisen tukemiseksi opetusmateriaalia. Viimeisimmistä julkaisuista voidaan mainita mm. romanikulttuuria esittävä satukirja päivähoiton ja peruskoulun ala-asteen käyttöön (2001), romanikielen 1. asteen työkirja ja opettajan opas (2002) sekä romanilapset laulavat lauluvihko ja cd-levy päivähoiton ja peruskoulun käyttöön.

Romanikielen opetuksen yhteydessä on havaittu, että romanikodeissa käytetty suomen kieli on sanastoltaan ja käsitteistöltään erittäin suppeaa. Tämän vuoksi romanilasten "puolikielisyys" on yksi suurimpia syitä romanilasten kouluvaikeuksiin ja koulunkäynnin keskeytyksiin. Siten oman vähemmistökielen puutteellinen hallinta nuoremman väestön keskuudessa, sekä pääväestön kielen heikko hallinta saavat yhdessä aikaan syrjäytymistä ja epätasa-arvoisen yhteiskunnallisen aseman jatkumisen.

Romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinnon perusteet (Opetushallitus; DNO 54/011/2001) ovat olleet voimassa 15.12.2001 lähtien. Romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinnossa on kolme suuntautumisvaihtoehtoa: romanikielen opetus, ohjaustoiminta tai romanikulttuurin sihteerin työ. Romanikielen opetukseen suuntautuneet toimivat ensisijaisesti romanikielen ja kulttuurin ohjaajina peruskoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja vapaan sivistystyön alueella. Ammattitutkinto ei kuitenkaan virallisesti anna opettajan pätevyyttä. Ohjaustoimintaan suuntautuneet toimivat ensisijaisesti erilaisissa neuvonta- ja sosiaalisissa ohjausalan tehtävissä sekä pystyvät myös ohjaamaan ja motivoimaan asiakkaitaan tarvittavissa kansalaistaidoissa. Ohjaaja voi toimia erilaisissa neuvontaorganisaatioissa, kuntoutus-, huolto ja hoitolaitoksissa, kuntien kulttuuripalveluissa ja -opetuksessa sekä konsultointitoiminnassa. Romanitaitteen ja -käsityön moninaisuuden tuntevat romanikulttuurisihteerit toimivat erilaisten romani- ja monikulttuuristen projektien tuottajana esimerkiksi kuntien kulttuuritoimen, vapaa-ajan ohjauksen tai opetus-toimen aloilla. Romanikulttuurin ohjaajan tutkinto suoritetaan niin sanottuna näyttötutkintona, joka on kehitetty aikuisväestön ja kehittyvän työelämän tarpeisiin. Tutkinto on ammattitaidon hankkimistavasta riippumaton. Tutkinnon voi suorittaa syksystä 2003 lähtien.

Romanikieltä ei voi opiskella korkeakoulutasolla. Romanikielen tutkimus ja kehittäminen mahdollistuu Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kautta.

Lisäksi romanikielen opetusta tarjoavat muutamat työvoimapolitiittiset romaneille suunnatut kurssit ja joidenkin vankiloiden kielikurssit. Vankiloissa tapahtuvan opetuksen taloudellisena tukijan on toiminut Opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikkö.

Venäjän kieli

Asiantuntijakomitea suosittaa Suomea koskevassa raportissaan kappaleessa 49, että hallituksen tulisi tukea julkisin varoin venäjänkielistä päivähoitoa ja lisätä venäjänkielistä opetusta niillä alueilla, joilla venäjänkielisiä on keskitetyimmän.

Pääkaupunkiseudulla toimii seitsemän yksityistä venäjänkielistä tai suomalais-venäläistä päiväkotia (*Teremok*, *Kalinka* ja *Matrjosbka*, jotka ovat Suomalais-venäläisen koulun kannatusyhdistys ry:n perustamia ja ylläpitämiä päiväkoteja, sekä päiväkotia *Mishka* ja kolme *Osuuskunta Idelian* omistamaa päiväkotia). Näistä nuorin Vantaalla toimiva *Matrjosbka* aloitti toimintansa elokuussa 2002. Näistä päiväkodeista *Kalinkalla* ja *Matrjosbkalla* on ostopalvelusopimus kaupungin kanssa ja näissä päiväkodeissa päivähoitomaksu on sama kuin kaupungin päiväkodeissa. *Teremok*, *Mishka* ja *Idelian* päiväkodit toimivat kaupunkien maksusitoumusten ja yksityisten hoitomaksujen turvin. Yksityistä hoitopaikkaa varten vanhemmat voivat saada yksityisen hoidon tukea, joka vaihtelee kunnittain. Koska pääkaupunkiseudun venäjänkielisten perheiden lukumäärä kasvaa koko ajan, osa perheistä joutuu jonottamaan venäjänkielistä päivähoitopaikkaa. Venäjänkieliset päiväkodit toimivat myös Turussa ja Joensuussa.

Väestöpohja ja keskittyminen Etelä-Suomeen antava venäjänkielisen koulujärjestelmän rakentamiseksi suotuisimmat mahdollisuudet kuin esimerkiksi inarin- ja koltansaamea puhuville oppilaille. Monet vanhemmista, jotka venäläisinä ovat koulutusmyönteisiä, sijoittavat kuitenkin lapsiaan esimerkiksi työllistymissyistä suomalaisiin kouluihin. Suomen koululait antavat hyvät mahdollisuudet yksityisiin venäjänkielisiin kouluihin, mutta käytännössä näiden koulujen ylläpito on vaikeaa yksityisille tahoille. Kiinnostusta yksityisten venäjänkielisten koulujen perustamiseen on kuitenkin ollut eri puolilla maata. Venäjän kielen opettajista ei ole tällä hetkellä pulaa Suomessa, mutta pulaa on sen sijaan venäjänkielististä luokan- ja aineenopettajista.

Tänä päivänä yhä useammassa peruskouluissa on mahdollista opiskella venäjän kieltä. Opetushallitus käynnisti vuoden 1999 lopussa hankkeen, jonka avulla pyrittiin lisäämään venäjän - ja aivan erityisesti pitkän oppimäärän eli ns. A- venäjän - opiskelua peruskouluissa ja lukioissa. A-venäjän opetuksen kehittämishanke muuttui venäjän opetuksen kehittämishankkeeksi syksyllä 2001. Samalla mukaan tuli uusia kouluja ja kuntia. Hankkeessa on nyt seitsemän kuntaa (Helsinki, Kotka, Lahti, Oulu, Tampere, Tohmajärvi ja Turku) ja neljä koulua (Helsingin Suomalainen Yhteiskoulu, Itä-Suomen suomalais-venäläinen koulu, Joensuun normaalikoulu ja Suomalais-venäläinen koulu). Kun aiemmin pyrittiin kasvattamaan erityisesti venäjän pitkän oppimäärän suosiota, on painopistettä laajennettu nyt niin, että pyritään lisäämään sekä pitkän että lyhyen venäjän opiskelun suosiota peruskoulussa ja lukiossa.

Venäjänkielistä perusopetusta annetaan muutamassa koulussa. Muun muassa Helsingissä on toiminut vuosikymmeniä venäjänkielistä opetusta tarjoava valtion omistama Suomalais-venäläinen koulu¹⁵. Venäjän kieli on oppiaineena, osittaisena opetuskielenä ja työkielenä koko koulussa. Kielitaitoon liittyy myös venäläisen kulttuurin tuntemus. Koulu on lähinnä tarkoitettu suomalaisille lapsille, mutta koulussa on sekä suomen- että venäjänkielisiä oppilaita. Äidinkieleenään venäjää puhuu 20% (545 suomenkielistä, 145 venäjänkielistä) oppilaista. Opetus on pyritty järjestämään mahdollisimman hyvin ottaen huomioon myös se, että venäläiset oppilaat oppisivat suomea ja kotoutuisivat Suomeen. Koulussa on esiluokka kuusivuotiaille lapsille sekä perusopetus- ja lukioaste. Peruskoulun ja lukion tietojen ja taitojen lisäksi tehtävänä on perehdyttää

¹⁵ <http://www.svk.edu.hel.fi>

oppilaat venäjän kieleen ja venäläiseen kulttuuriin. Koulun päämäärissä uuden opetussuunnitelman mukaan venäjän kielellä on keskeinen asema. Venäjää äidinkielenä opetetaan enemmän kuin yhdessäkään muussa Suomen koulussa eli 5 tuntia viikossa 1.-4. -luokilla, 4 tuntia viikossa 3.-7. -luokilla ja 5 tuntia viikossa 8.-9. -luokilla tavallisen kahden viikkotunnin sijaan.

Tarvittaessa venäjänkielistä opetusta varten on mahdollista perustaa yksityinen koulu ja saada siihen normaalia valtionosuutta. Toinen mahdollisuus on vaikuttaa kuntaan siten, että kunta perustaisi venäjänkielisiä tai kaksikielisiä luokkia. Esimerkiksi Helsingin kaupungin peruskouluissa toimii kaksikielisiä suomalais-venäläisiä luokkia. Kunta on Suomessa ensisijaisesti vastuussa perusopetuksen järjestämisestä kaikille sen alueella asuville oppilaille. Itä-Suomessa toimii valtionosuutta saava yksityinen suomalais-venäläinen koulu, jossa suomenkieliset ja venäjänkieliset opiskelevat yhdessä.

Suomen kokemusten mukaan kotouttamisessa on oman kielen ja kulttuurin vahvistamisen rinnalla tärkeää myös valtakielten eli suomen kielen ja ruotsin kielen valmiuksien nopea kasvattaminen. Myös maahanmuuttajanuorten syrjäytymisriski kasvaa riittävien valtakielten taitojen puuttuessa. Venäläisten vanhempien kulttuuritietoisuus, hyvät liikenne yhteydet Venäjälle, perinteinen koulutusyhteistyö Suomen ja Venäjän välillä, venäläisten järjestöjen aktiivinen toiminta sekä suomalaisten koulujen ja niiden ylläpitäjien järjestelyt (esimerkiksi venäjänkielisten lasten erityisluokat, kaksikieliset luokat, valmentava koulutus ammatillisella puolella, äidinkielen opetusjärjestelyt) riittänevät isommissa asutuskeskuksissa vastaamaan siihen tarpeeseen, mikä Suomessa on tällä hetkellä havaittavissa venäjänkielisen vähemmistön kouluttamiseksi. Lisämahdollisuuksia antanee tulevaisuudessa myös virtuaalikoulun ja virtuaaliyliopiston kehittäelytyö.

Suomi-Venäjä -seura on ryhtynyt toimenpiteisiin oppilasvaihtotoiminnan käynnistämiseksi Suomen ja Venäjän välille. Toimintaa aloitetaan pilottioppilaitosten avulla.

Venäjää voi opiskella korkeakoulutasolla.

1g) Muiden kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä puhuvan mahdollisuudet oppia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä

Ruotsin kieli

Suomen toista kansalliskieltä opetetaan toisena kotimaisena kielenä ja se on pakollinen kieli niin peruskouluissa kuin lukioissakin ylioppilastutkintoon osallistuville suomenkielisille oppilaille. Ruotsin kieltä voi opiskella kaikilla eri koulutusasteilla. Opetus- ja kurssitarjonta on runsasta.

Saamen kieli

Saamea voi opiskella vapaaehtoisena kielenä saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevissa peruskouluissa ja lukioissa. Lisäksi saamea opetetaan ja käytetään osittain opetuskielenä Helsingin, Oulun ja Lapin yliopistoissa. Useassa kansan- ja työväenopistossa lähinnä Lapin läänissä järjestetään säännönmukaisesti kursseja saamen kielessä. Pohjoismaiden ainoa saamelainen korkeakoulu vuonna 1989 perustettu *Sámi Allaskuvla* (<http://www.samiskhs.no/>) sijaitsee Norjan Kautokeinossa. Saamelaisessa korkeakoulussa on opetuksen pääkielenä saamen kieli ja se kouluttaa muun muassa saamenkielisiä luokanopettajia. Saamelainen korkeakoulu ottaa opiskelijoita myös naapurimaista eli Suomesta ja Ruotsista.

Romanikieli

Romanikielen osalta viitataan tuonnempana olevaan 5. kappaleeseen.

Venäjän kieli

Venäjää opetetaan vieraana kielenä kaikilla koulutusasteilla (perusopetus, lukiokoulutus, ammatillinen koulutus, yliopisto- ja muu korkea-asteen koulutus sekä aikuiskoulutus).

1h) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten korkeakouluopiskelun ja tutkimuksen edistäminen

Romanikieli

Romanikieltä ei voi opiskella korkeakoulutasolla. Romanikielisen opetuksen kehittämiseksi opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikkö on esittänyt muun muassa romanikielisten henkilöiden kiintiöiden perustamista luokanopettajakoulutukseen ja yleiseen kielitiedekuntaan.

Venäjän kieli

Oulun yliopiston Kajaanin opettajankoulutusyksikössä on alkanut 3-vuotinen Venäjän kulttuurin ja kielen koulutushanke, jonka aikana toteutettavassa maisteriohjelmassa tarjotaan omaan tutkintoa täydentäviä Venäjän kulttuurin ja kielen opintoja. Kyseessä on koulutuskokeilu, jonka aikana arvioidaan, kehitetään ja organisoidaan tulevaa Venäjän kulttuurin, kielen ja pedagogiikan koulutusohjelmaa. Koulutukseen otetaan 20 opiskelijaa ja opiskelu alkaa tammikuussa 2003.

Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti on opetusministeriön alainen valtion laitos. Instituutista säädetään lailla (857/1992). Vuoden 2002 alusta astui voimaan valtioneuvoston antama uusi asetus (1100/2001), jonka mukaan instituutin tehtävänä on harjoittaa Venäjää ja Itä-Eurooppaa koskevaa sivistyksellistä yhteistyötä sekä tukea siihen liittyvää tutkimusta. Instituutti muun muassa tukee Venäjältä ja Itä-Euroopasta Suomeen muuttaneiden kieltä ja kulttuuria, ylläpitää kirjastoa ja siihen liittyvää tietopalvelua sekä harjoittaa alansa tiedotus- ja julkaisutoimintaa.

Lisäksi Helsingin yliopistossa toimii vuonna 1996 perustettu Aleksanteri-instituutti, joka on valtakunnallinen Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuskeskus. Se palvelee Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen, opetuksen ja tuntemuksen kenttää erityisesti yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden alalla.

1i) Eri valtioissa asuvien samaa kieltä puhuvien ryhmien välisen vaihdon edistäminen

Ruotsin kieli

Suomen ja Ruotsin välillä harjoitetaan vaihtoa kaikissa muodoissa, jotka kattavat sekä julkisen että yksityisen talous-, kulttuuri- ja yhteiskuntaelämän.

Saamen kieli

Koska saamelaiset ovat kolmen Pohjoismaan ja Venäjän Kuolan niemimaalla asuva yhtenäinen kansa, on yhteydenpito valtioiden rajojen yli vilkasta ja luontevaa. Suomen, Norjan ja Ruotsin välillä harjoitetaan vaihtoa etenkin yksityishenkilöiden jokapäiväisessä kanssakäymisessä ja saamelaisten kotiseutualueen yhdistysten erilaisissa toiminnoissa.

Saamelaisten parlamentaarisen neuvoston kokouksissa käsitellään kolmen maan eli Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjien yhteisiä asioita. Pohjoismaista saamen kieliyhteistyötä hoidetaan saamen kielilautakunnan kautta, jossa ovat edustettuina myös Venäjän puolella puhuttavat saamen kielet.

Seuraavalla sivulla venäjän kielen yhteydessä selostettuun Suomen ja Venäjän väliseen sopimukseen maiden välisten suhteiden perusteista liittyvä sukukansaohjelma ulottuu myös saamelaisiin. Ohjelmaan kuuluu Venäjällä sijaitsevan Kuolan niemimaan saamelaisten kieli ja kulttuuri. Sekä tämän ohjelman että saamelaisjärjestöjen ansiosta Suomen ja Venäjän saamelaisväestön väliset yhteydet ovat kehittyneet muun muassa kulttuurin, opetuksen, ammatillisen koulutuksen ja täydennyskoulutuksen alalla.

Romanikieli

Romaniasioissa toimitaan yhteistyössä Euroopan neuvoston, ETYJ:n (demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston ODIHR:n), EU:n ja eurooppalaisten romanikansalaisjärjestöjen kanssa.

Venäjän kieli

Vuonna 1992 tehty Suomen ja Venäjän välinen sopimus maiden välisten suhteiden perusteista (SopS 63/1992) sisältää kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä suojaavan 10 artiklan. Artiklan perusteella sopimuspuolet tukevat suomalaisten ja suomensukuisten kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä Venäjällä ja vastaavasti Venäjältä peräisin olevien omaperäisyyttä Suomessa. Suojelun kohteita ovat kielet, kulttuuri ja historian muistomerkit. Vuonna 1992 tehtiin myös Suomen ja Venäjän välinen sopimus yhteistyöstä kulttuurin, opetuksen ja tutkimuksen alalla (SopS 100/1992). Sopimuspuolet rohkaisevat kansalaistensa välisiä yhteyksiä ja kiinnostusta toistensa kulttuuriin ja tieteseen sekä edistävät maidensa kansojen kielten opetusta ja tutkimusta. Opetusministeriö on kansainvälisen yhteistyön määrärahoillaan avustanut Suomessa toimivien venäjänkielisten yhdistysten kulttuurivaihtoa entisen Neuvostoliiton alueiden kanssa.

Suomen ja Venäjän väliseen sopimukseen maiden välisten suhteiden perusteista liittyy myös sukukansaohjelma. Ohjelma keskittyy koulutukselliseen yhteistyöhön, jatko-opiskeluun, informaatiopalveluiden kehittämiseen ja kulttuurivaihtoon. Ohjelman avulla on saatu hyviä tuloksia Venäjällä asuvien suomensukuisten kansojen keskuudessa Suomen avustuksella sekä hyviä tuloksia erityisesti jatko-opiskelun ja ohjelmaan liittyvillä kielillä julkaistun materiaalin edistämiseksi.

Vuonna 2000 käynnistettiin Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumi -toiminta, jonka tarkoituksena on aktivoida suomalaisten ja venäläisten kulttuuritoimijoiden partneriyhteistyötä ja kehittää uusia yhteistyömuotoja Suomen opetusministeriön sekä Venäjän kulttuuriministeriöiden ja Luoteis-Venäjän kulttuurihallintojen välille. Kulttuurifoorumi kokoontuu vuorovuosin Suomessa ja

Venäjällä. Lisäksi hallinnot tekevät keskinäistä yhteistyötä ja kulttuuripartnereilla on keskinäisiä projekteja.

Suomella on myös Venäjän kanssa lähialueyhteistyötä, jonka tukitoimet ovat keskittyneet lähinnä Luoteis-Venäjälle.

2. Aiheettoman alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin liittyvän erottelun poistaminen

Suomen perustuslain perusoikeussäännösten 6 §:n 2 momentissa säädetään, että ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan kielen perusteella.

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (SopS 37/1970) täytäntöönpanosta annettu Suomen 16. määräaikaisraportti selostaa laajalti syrjinnän vastaista lainsäädäntöä ja toimenpiteitä syrjimättömyyden edistämiseksi. Raportissa selostetaan syrjintäkiellon noudattamista valvovista elimistä, eri neuvottelukunnista, hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisesta toimintaohjelmasta sekä rasismien ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kansallisesta seurantajärjestelmästä¹⁶. Kyseessä oleva raportti on liitteenä.

3. Kunnioitus, suvaitsevaisuus ja kieliryhmien välinen keskinäinen yhteisymmärrys

Työministeriöllä on koordinoiva rooli maahanmuuttajien kotouttamisessa ja hyvien etnisten suhteiden edistämässä sekä rasismien ja syrjinnän vastaisessa työssä.

FiBLUL edistää vähemmistökieliä puhuvien välisiä suhteita.

Suomen peruskouluissa annettavaa perusopetusta koskevat tavoitteet korostavat tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa (perusopetuslaki 628/1998; 2 § 3 mom.). Muun muassa esiopetuksen ja perusopetuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista (valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 1435/2001) säädetään, että opetuksen ja kasvatuksen lähtökohtana on muun muassa ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Oppilaita kasvatetaan toimintaan, joka pyrkii ihmisryhmien, kansojen ja kulttuurien väliseen suvaitsevaisuuteen ja luottamukseen. Vastavissa lukiokoulutuksen yleisissä valtakunnallisissa tavoitteissa (valtioneuvoston asetus 955/2002) säädetään muun muassa, että opetuksella tulee syventää opiskelijoiden kulttuurien tuntemusta.

Yleisradion kokonaisuohjelmisto niin radiossa kuin televisiossa sisältää Yleisradion perustehtävän mukaisesti mittavan osan erilaisia, vähemmistöjä palvelevia ohjelmia. Kansainvälisyys ja sen myötä kulttuurinen moniarvoisuus näkyy niinkään korostetusti Yleisradion kanavien ohjelmistoissa. Yleisradio on muun muassa keväällä 2002 perustanut toimialajohtajan johtaman erityisen moninaisuusfoorumin edistämään ohjelmatoiminnan moninaisuuden edelleen kehittämistä.

Opetusministeriö on yhteistyössä suomalaisten liikuntajärjestöjen kanssa toteuttanut vuosina 1996 - 2002 liikunnan avulla suvaitsevaisuutta edistävää ohjelmaa. Ohjelman avulla on muun muassa tuettu liikuntahankkeita, joiden tavoitteena on lisätä eri etnisten ryhmien keskinäistä suvaitsevaisuutta ja sitä, että liikuntajärjestöt ottavat toiminnassaan paremmin huomioon eri etnisten ryhmien tarpeet. Lisäksi opetusministeriö rahoittaa vuosittain muiden kansalaisjärjestöjen hankkeita, joiden tavoitteena on edistää suvaitsevaisuutta ja torjua rasismia.

¹⁶ Ks. Suomen 16. määräaikaisraportti kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevasta yleissopimuksesta, s. 9-15.

4. Kieliryhmien tarpeet ja toivomukset määriteltäessä kielipolitiikkaa

Tältä osin viitataan edellä esitettyihin tietoihin Svenska Finlands folktingetistä, saamelaiskäräjistä, romaniasiain neuvottelukunnasta sekä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta, jonka alaisuudessa toimii romanikielen lautakunta.

5. 7 artiklan 1-4 kappaleiden periaatteiden soveltaminen ei-alueellisiin kieliin

Romanikielen ja venäjän kielen osalta viitataan edellä esitettyyn.

Romanikielen osalta tulee huomioida, että romanikulttuurissa tietoja on perinteisesti välitetty suullisesti. Romanikieltä on käytetty eräänlaisena salakielenä, joka on tarjonnut suojaa valtaväestöltä, eivätkä romanit ole halunneet opettaa kieltään ulkopuolisille. Tämän perinteen mukaisesti kieltä on opetettu ainoastaan syntyperäisille romaneille. Näin ollen olisi tärkeää ottaa 5 kappaleen määräykset huomioon 7 artiklan 1 kappaleen g-kohtaa sovellettaessa. Suomen romaniyhteisö on jo ennen peruskirjan voimaantuloa päässyt yhteisymmärrykseen opetushallituksen kanssa romanikielen oppikirjan rajoitetusta jakelusta vetoamalla 5 kappaleeseen.

OSA III

III.1 RUOTSI - VÄHEMMÄN PUHUTTU KANSALLISKIELI

8 ARTIKLA: KOULUTUS

Suomi on sitoutunut tarjoamaan ruotsinkielistä opetusta seuraavasti:

1. Koulutuksen osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja heikentämättä asianomaisen valtion virallisen kielen tai kielten opetusta

a(i) järjestämään esikouluasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä

b(i) järjestämään peruskouluopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä,

c(i) järjestämään keskiasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä

d(i) järjestämään ammattiopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä

e(i) järjestämään korkeakouluopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä

f(i) järjestämään sellaisten aikuiskasvatus- ja täydennyskoulutuskurssien tarjontaa, joissa opetus tapahtuu kokonaan tai osaksi alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä

g) varmistamaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten taustalla olevan historian ja kulttuurin opetuksen

h) järjestämään perustutkintoon tähtäävää koulutusta ja jatkokoulutusta opettajille, joita tarvitaan niiden määräysten toteuttamiseksi, jotka kukin sopimuspuoli on edellä a-g-kohdasta hyväksynyt

i) asettamaan valvontaelimen tai -elimiä, jotka seuraavat toimenpiteitä ja edistystä alueellisten kielten tai vähemmistökielten opetuksen vakiinnuttamisessa tai kehittämisessä ja jotka laativat julkistettavia kausikertomuksia huomioistaan

2. Koulutuksen osalta sekä muilla kuin niillä alueilla, joilla alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan tai järjestämään soveltuvan asteista opetusta näillä kielillä tai näissä kielissä, mikäli asianomaisen kieliyhtymän koko on riittävä.

Päivähoito

Lasten päivähoitosta annetun lain (36/1973) 11 §:n 2 momentin (lainmuutos 875/1981) mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Saman lain 1 §:n mukaan lasten päivähoitolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Lasten päivähoitosta annetun asetuksen (239/1973) 1 a §:ssä (lainmuutos 1336/1994) säännellään, että lasten päivähoitosta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettuihin kasvatustavoitteisiin kuuluu myös suomen- tai ruotsinkielisten, saamelaiden, romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa.

Esiopetus

Perusopetuslakiin (628/1998) tehdyn muutoksen (1288/1999) myötä kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville lapsille oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetusta. Kaikkien kuntien velvollisuus antaa esiopetusta alkoi 1.8.2001. Maksuttomaan esiopetukseen, jonka laajuus on vähintään 700 tuntia, osallistuminen on vapaaehtoista. Esiopetusta voidaan järjestää koulussa, päivähoitopaikassa tai muusa soveltuvassa paikassa. Esiopetukseen sovelletaan perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä. Koulun opetuskieli tai muualla kuin koulussa järjestettävän opetuksen kieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi opetusta voidaan antaa muulla kielellä. Jos kunnassa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita, on kunta velvollinen järjestämään esiopetusta erikseen kumpaakin kieliryhmää varten.

Jos esiopetusta järjestetään lapsen päivähoitopaikassa, sovelletaan esiopetukseen lakia (36/1973) ja asetusta (239/1973) lasten päivähoidosta, jollei perusopetuslailla ja asetuksella (852/1998)) toisin säädetä. Kunnan tulee huolehtia, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen-, ruotsin tai saamenkielellä.

Peruskoulu- ja lukio-opetus

Suomessa kunnat ylläpitävä peruskouluja. Yksityisiä kouluja on vähän ja niistä säädetään erikseen. Sama perusopetuslainsäädäntö soveltuu myös yksityiskouluihin. Perusopetuslain 4 §:n 4 momentin (1288/1999) mukaan kunta, jossa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita, on velvollinen järjestämään perusopetuksen erikseen kumpaakin kieliryhmää varten.

Perusopetuslain 10 §:n 1 (1288/1999) momentin mukaan koulun opetuskieli ja muualla kuin koulussa järjestettävässä opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi. Kunnat ovat velvollisia järjestämään ruotsinkielistä opetusta riippumatta ruotsinkielisten oppilaiden lukumäärästä.

Perusopetuslain 12 §:n (628/1998) mukaan äidinkielenä voidaan opettaa oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Huoltajan valinnan mukaan äidinkielenä voidaan opettaa myös romanikieltä, viittomakieltä tai muuta oppilaan äidinkieltä.

Lukiolaki (629/1998) sisältää vastaavat säännökset. Lukioissa opetuskielenä on joko suomi tai ruotsi. Äidinkielenä opetetaan opiskelijan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä (8 §).

Ylioppilastutkintoa koskevan asetuksen (1000/1994) mukaan lukiokoulutusta järjestävissä oppilaitoksissa järjestettävän ylioppilastutkinnon tutkintokieliä ovat suomen ja ruotsin kieli. Äidinkielen ja kirjallisuuden koe järjestetään suomen, ruotsin ja saamen kielessä (11 §; 1192/1998). Toisen kotimaisen kielen koe järjestetään suomen tai ruotsin kielessä.

Opetushallituksen tietojen mukaan Suomessa on vuonna 2002 perusopetusta (peruskoulut ja erityiskoulut) antavia oppilaitoksia 3850 (3916 vuonna 2001) ja lukiokoulutusta (sisältää aikuislukiot) antavia oppilaitoksia 440 (441 vuonna 2001). Ruotsinkielistä perusopetusta annetaan kaikkiaan 290:ssä (295 vuonna 2001) peruskoulussa ja ruotsinkielistä lukio-opetusta 35:ssä (35 vuonna 2001) lukiossa.

Suomessa on käyty viime vuosien aikana keskustelua ruotsin kielen asemasta pakollisena oppiaineena peruskoulussa ja lukiossa. Muun muassa opetusministeri *Majja Rask* on kannattanut ylioppilastutkinnon rakennekokeilua siten, että ruotsin kieli olisi valinnainen aine. Suomen ruot-

sinkielistä väestöä edustava järjestö *Svenska Finlands folkting* on puolestaan lausunnoissaan painottanut, että ruotsin säilyttäminen pakollisena oppiaineena niin peruskouluissa kuin lukioissa-kin on välttämätöntä, mikäli Suomen perustuslain mukainen kaksikielisyys halutaan taata. Folktinget pitää tärkeänä ruotsin kielen opetuksen kehittämistä ja uusien opetusmenetelmien kokeilemistä.

Ammatillinen koulutus

Ammatillinen peruskoulutus aloitetaan joko peruskoulun tai lukion jälkeen. Koulutusta järjestävät kunnat, kuntayhtymät tai yksityiset. Lisäksi valtio ylläpitää erityisoppilaitoksia. Ruotsinkielisten koulutus järjestetään joko kokonaan ruotsinkielisissä tai kaksikielisissä oppilaitoksissa. Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) sisältää perusopetuslain ja lukiolain säännöksiä vastaavat säännökset opetuskielestä ja äidinkielestä.

Opetushallituksen tilastojen mukaan vuonna 2002 ammatillisia oppilaitoksia on 210 (223 vuonna 2001). Ammatilliseen tutkintoon johtavassa koulutuksessa on tällä hetkellä noin 125 000 (126 000 vuonna 2001) opiskelijaa, joista ruotsinkielisessä koulutuksessa on noin 5000 (5200 vuonna 2001) opiskelijaa.

Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus

Suomen korkeakoululaitos muodostuu kahdesta sektorista: yliopistoista ja ammattikorkeakouluista. Yliopistojen perustehtävänä on tieteellinen tutkimus ja siihen perustuva ylin opetus. Yliopistojen toiminnan perustana on tieteen vapaus ja yliopistojen autonomia. Niiden päätöksentekojärjestelmä on hyvin itsenäinen. Kaikki yliopistot ovat valtion yliopistoja, suora valtion rahoitus yliopistoille on noin 70 %. Suomessa on yhteensä 20 yliopistoa, joista monitieteisiä yliopistoja on 10, teknillisiä korkeakouluja 3, kauppakorkeakouluja 3 ja taidekorkeakouluja 4. Yliopistot kattavat maantieteellisesti koko Suomen. Yliopistot järjestävät täydennyskoulutusta ja avointa yliopisto-opetusta.

Yliopistojen opetus- ja tutkintokielenä on suomi. Erikseen on kuitenkin säädetty, että seuraavien yliopistojen opetus-, tutkinto- ja virkakielenä on ruotsi:

- Åbo Akademi (<http://www.abo.fi>)
- Svenska handelshögskolan (<http://www.shb.fi>)
- Helsingin yliopiston Svenska social - och kommunalhögskolan (<http://sockom.helsinki.fi>)

Seuraavien yliopistojen opetus- ja tutkintokielenä ovat suomi ja ruotsi:

- Helsingin yliopisto (<http://www.helsinki.fi>)
- Teknillinen korkeakoulu (<http://www.hut.fi>)
- Kuvataideakatemia (<http://www.kuva.fi>)
- Sibelius-Akatemia (<http://www.siba.fi>)
- Taideteollinen korkeakoulu (<http://www.uiah.fi>)
- Teatterikorkeakoulu (<http://www.teak.fi>)

Yliopistolain (645/1997) erityissäännösten mukaan Åbo Akademin erityistehtävänä on erityisesti tyydyttää ruotsinkielisen väestön koulutus- ja tutkimustarpeita sekä toiminnassaan ottaa huomioon maan kaksikielisyys (28 §). Helsingin yliopistoa koskevien erityissäännösten mukaan yliopisto voi varata osuuden aloituspaikoista ruotsin kieltä taitaville pyrkijöille, jos kyseisen alan

opetusta annetaan vain Helsingin yliopistossa. Helsingin yliopistolla on vastuu, että ruotsin kieltä taitavia henkilöitä koulutetaan riittävästi koko määrän tarpeisiin. Helsingin yliopisto on muun muassa oikeustieteellisessä ja lääketieteellisessä tiedekunnassa varannut rajoitetun määrän aloituspaikoista ruotsin kieltä taitaville opiskelijoille.

Ruotsinkielisen yliopisto-opetuksen täysipainoinen toteuttaminen edellyttää lisäresursseja. Muun muassa ruotsinkielisen tenttikirjallisuuden saatavuuden osalta on edelleen puutteita.

Ammattikorkeakouluopinnot suuntautuvat yliopisto-opintoja käytännöllisemmin ja ammattikorkeakoulut kouluttavat ammatillisia asiantuntijoita työelämän ja sen kehittämisen tehtäviin. Ammattikorkeakoulut ovat joko kunnallisia tai yksityisiä. Valtio ja kunnat rahoittavat yhdessä ammattikorkeakoulujen toimintaa. Opetusministeriön ja ammattikorkeakoulujen välisissä tavoite- ja tulossopimuksissa sovitaan ammattikorkeakoulujen tavoitteista. Opetusministeriön hallinnonalan ammattikorkeakouluja on 29. Lisäksi Ahvenanmaalla toimii Ålands yrkeshögskola, ja sisäasiainministeriön alaisuudessa Poliisiammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakouluopinnoista koskevan lain (255/1995) 10 §:ssä todetaan, että ammattikorkeakoulun opetuskieli on suomi tai ruotsi. Kaksikielisen ammattikorkeakoulun opetuskielinä ovat suomi ja ruotsi.

Ruotsinkielistä koulutusta tarjoaa kahdeksan ammattikorkeakoulua, neljä ruotsinkielistä ja neljä kaksikielistä:

- Helsingin liiketalouden ammattikorkeakoulu (<http://www.helia.fi>) *suomi ja ruotsi*
- Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu (<http://www.cop.fi>) *suomi ja ruotsi*
- Turun ammattikorkeakoulu (<http://www.turkuamk.fi>) *suomi ja ruotsi*
- Vaasan ammattikorkeakoulu (<http://www.puv.fi>) *suomi ja ruotsi*
- Arcada - Nylands svenska yrkeshögskola (<http://www.arcada.fi>) *ruotsi*
- Svenska yrkeshögskolan (<http://www.syh.fi>) *ruotsi*
- Yrkeshögskolan Sydväst (<http://www.sydvast.fi>) *ruotsi*
- Ålands yrkeshögskola (<http://www.yh.aland.fi/>) *ruotsi*

Vuonna 2002 ammattikorkeakouluissa on yhteensä 40 ruotsinkielistä koulutusohjelmaa. Suomenkielisiä koulutusohjelmia on 85 ja vieraskielisiä 25.

Aikuiskasvatus ja täydennyskoulutus

Suomessa on useita ruotsinkielistä aikuis- ja täydennyskoulutusta järjestäviä jatkokoulutusoppilaitoksia ja avoimia yliopistoja. Myös edellä mainitut korkeakoulut tarjoavat vastaavaa ruotsinkielistä opetusta.

Opettajankoulutus

Opettajaksi voi opiskella yliopistoissa ja niiden opettajankoulutuslaitoksissa tai ammatillisissa opettajakorkeakouluissa. Suomessa on erillinen ruotsinkielinen opettajankoulutus ja lastentarhanopettajankoulutus.

Historian ja kulttuurin opetus

Svenska Finlands folkting on painottanut, että kouluissa tulisi opettaa syvällisemmin ja laajemmin Suomen historiaa ennen vuotta 1809 eli Ruotsin aikana. Folktingetin kokemusten mukaan eri-

tyisesti lukion oppikirjat ovat puutteellisia näiden historiatietojen osalta. Suomen kaksikielisyyden juurien ymmärtäminen auttaa myös motivoitumaan ruotsin kielen opiskelussa.

Kielten opetukseen liittyvä arviointi

Opetusministeriö on laatinut vuosille 1999-2004 koulutusta ja tutkimusta koskevan kehittämissuunnitelman¹⁷. Koska koulutuksen ohjauksessa on siirrytty tulosohjaukseen ja rahoitusjärjestelmiä on uudistettu laskennalliseen suuntaan, on tarve toiminnan tulosten seurantaan ja arviointiin lisääntynyt. Opetuksen laadun varmistamiseksi on uuteen koulutuslainsäädäntöön sisällytetty säännökset koulutuksen arvioinnista. Tämän mukaisesti arviointia toteutetaan koulutuksen järjestäjän eli koulujen ja oppilaitosten suorittamana itsearviointina sekä ulkopuolisena arviointina, joiden metodeja kehitetään. Koulutuksen järjestäjällä on arviointivelvoite. Opetusministeriö on sopinut opetushallituksen ja lääninhallitusten kanssa toteutettavista arvioinneista.

Koulutuksen laatua arvioidaan kaikilla koulutustasoilla ja kaikissa koulutusmuodoissa. Arviointeja tehdään paikallisella tasolla kunnissa ja oppilaitoksissa, alueellisella tasolla lääninhallitusten toteuttamana sekä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Arvioinnin tuloksia käytetään hyväksi toiminnan kehittämisessä.

Lääninhallituslain (2 §:n 2 momentti; 348/2000) mukaan lääninhallitus hoitaa sen mukaan kuin erikseen säädetään opetus- ja kulttuurihallintoon liittyviä tehtäviä. Lääninhallitus arvioi asianomaisten ministeriöiden ohjauksessa alueellisesti toimialansa peruspalveluja.

Korkeakoulujen arviointi kuuluu lainsäädännön mukaan ammattikorkeakouluille ja yliopistoille. Korkeakoulujen arviointineuvosto (asetus korkeakoulujen arviointineuvostosta; 1320/1995) avustaa korkeakouluja ja opetusministeriötä korkeakoulujen arvioinneissa.

9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET

Suomi on sitoutunut turvaamaan ruotsin kielen käytön oikeudenkäynneissä seuraavasti:

1. Tuomiopiireissä, joissa alueellisten kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sillä edellytyksellä, etteivät tämän kappaleen mukaiset helpotukset tuomarin mielestä vaikeuta oikeuden toteutumista

a) rikosoikeudellisissa oikeudenkäynneissä

i) määräämään, että tuomioistuimet käyttävät oikeudenkäynnissä asianosaisen pyynnöstä alueellista kieltä tai vähemmistökieltä; ja/ tai

ii) takaamaan syytetylle oikeuden käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään; ja/ tai

iii) määräämään, ettei kirjallisia tai suullisia todisteita ja vaateita saa jättää tutkimatta yksinomaan sillä perusteella, että ne esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä; ja/ tai

iv) toimittamaan pyynnöstä oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla siten, ettei asianosaiselle aiheudu lisäkustannuksia;

b) riita-asiaiden oikeudenkäynnissä

i) määräämään, että tuomioistuimet käyttävät oikeudenkäynnissä alueellista kieltä tai vähemmistökieltä asianosaisen tätä pyytäessä; ja/ tai

¹⁷ Koulutus ja tutkimus vuosina 1999-2004. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriö. Helsinki 2000.

- ii) sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/ tai
- iii) sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;
- c) hallinto-oikeuksissa käytävissä oikeudenkäynneissä:
- i) määräämään, että tuomioistuimet käyttävät oikeudenkäynnissä alueellista kieltä tai vähemmistökieltä asianosaisen tätä pyytäessä; ja/ tai
- ii) sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/ tai
- iii) sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;
- d) ryhtymään toimenpiteisiin varmistaakseen, että edellä b ja c kohdan i) ja iii) alakohdan soveltaminen ja tarvittavat tulkit ja käännökset eivät aiheuta asianosaisille lisäkustannuksia.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat siihen, että ne

a) eivät kiellä kotimaassa laadittujen oikeudellisten asiakirjojen pätevyyttä vain sillä perusteella, että ne on laadittu alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat pitämään saatavilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tärkeimmät lakitekstit ja erityisesti näiden kielten käyttäjiä koskevat tekstit, ellei tästä ole huolehdittu muulla tavalla.

Asiantuntijakomitean raportista

Hallitus haluaa viitata asiantuntijakomitean Suomea koskevan raportin oikeusviranomaisia koskevaan osioon kappaleeseen 76. Raportissa todetaan, että ruotsin kieltä käyttävät ovat kaksikielisiä ja tämän takia he eivät useinkaan pyydä oikeudenkäynnin kieleksi äidinkieltään eli ruotsin kieltä, jotta he eivät tulisi väärinymmärretyiksi tai leimatuiksi ongelmahakuisiksi. Toteamusta tulee korjata. Enemmistö ruotsin kieltä käyttävistä on kaksikielisiä, mutta osa ruotsin kieltä käyttävistä on kokonaan ruotsinkielisiä, eivätkä he ymmärrä tai tule ymmärretyiksi suomen kielellä. Täysin ruotsinkielisten lukumäärä on kymmenissä tuhansissa (myös Ahvenanmaa lukuun ottamatta). Tämä käy ilmi muun muassa uutta kielilakia koskevasta hallituksen esityksestä (92/2002 vp.).

Samassa kappaleessa asiantuntijakomitea on kiinnittänyt huomiota esitutinnan yhteydessä järjestettävissä kuulusteluissa käytettävään kieleen. Kielilakia koskevassa hallituksen esityksessä esitetään esitutkintalain (449/1987) muuttamista siten, että esitutkinnassa kuulusteltavana olevalla olisi oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, ja kuulustelusta laadittava kuulustelupöytäkirja laadittaisiin sillä kielellä, jota kuulusteltava on käyttänyt kuulustelussa.

Poliisihallinnosta

Ministerikomitean Suomea koskevista suosituksista poliisihallintoon liittyy suositus 3, jonka mukaan Suomen tulisi järjestää suotuisat olosuhteet ruotsin kielen ja saamen kielen (saamelaisen kotiseutualueella) käytön edistämiseksi muun muassa hallintoviranomaisissa ryhtymällä erityisesti toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on parantaa muun muassa hallintoviranomaisten henkilökunnan ruotsin ja saamen kielen taitoa.

Käynnissä olevissa kielilain ja saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetun lain uudistuksissa pyritään ottamaan muun muassa suosituksessa tarkoitettut tavoitteet entistä paremmin huomioon.

Sisäasiainministeriö on tosin todennut uutta kielilakia valmistelleen kielilakikomitean mietinnöstä antamassaan lausunnossa, että mietinnössä esitettyjen palveluiden täydellinen toteuttaminen edellyttää virkamiesten kielitaidon parantamisen lisäksi kääntäjä- ja käännöskorvausresurssien varaamista poliisihallinnon eri tasoille. Vastaavasti sisäasiainministeriö on saamelaiskäräjien ehdotuksesta uudeksi saamen kielilaiksi antamassaan lausunnossa todennut, että ehdotuksessa esitettyjen uusien vaatimusten täyttäminen näyttäisi virkamiesten nykyinen saamen kielen taito huomioon ottaen vaikealta ja että esimerkiksi poliisihallinnon osalta tavoitteeseen ei todennäköisesti kyettäisi pääsemään pelkästään lakiesityksen perusteluissa mainitulla selvittelyllä koskien mahdollisuutta järjestää saamen kielen koulutusta Poliisikoulussa tai erityistä kiintiötä saamenkielentaitoisille hakijoille Poliisikouluun.

Poliisissa suoritettiin vuonna 1997 kyselyselvitys poliisipalvelujen saatavuudesta ruotsin kielellä. Selvityksen mukaan niiden poliisilaitosten, joiden toimialueeseen kuuluu kaksikielisiä kuntia tai ruotsinkielisiä kuntia, henkilöstöstä 55,6 %:lla oli jonkinasteinen ruotsin kielen taito. Näissä poliisilaitoksissa poliisipalvelujen saanti ruotsin kielellä oli järjestetty tarvittaessa. Selvityksen mukaan niiden poliisilaitosten, joiden toimialueeseen kuuluu ainoastaan suomenkielisiä kuntia, henkilöstöstä 44,5 %:lla oli jonkinasteinen ruotsin kielen taito. Näissä poliisilaitoksissa ei kaikissa ollut järjestetty poliisipalvelujen saantia ruotsin kielellä, mutta pääosassa oli järjestetty tarvittaessa tulkitseminen. Selvityksen johdosta poliisin ylijohdo lähetti vuonna 1998 poliisilaitoksille ohjauksen ruotsinkielisten poliisipalveluiden saatavuuden parantamiseksi. Kirjeessä veloitetaan poliisilaitokset huolehtimaan henkilöstönsä ruotsin kielen taidon parantamisesta muun muassa järjestämällä työpaikkakoulutusta ja tukemalla omaehtoista opiskelua.

Kielitaito otetaan huomioon poliisin henkilöstöä rekrytoitaessa. Poliisioppilaitosten opetuskieli on poliisikoulutuksesta annetun asetuksen mukaan suomi. Peruskoulutusta, jatkokoulutusta ja erityiskoulutusta järjestetään jatkuvasti myös ruotsin kielellä. Erityistapauksissa koulutustilaisuuksia järjestetään muullakin kielellä.

Syyttäjälaitoksesta

Suomen ensimmäisen määräaikaisraportin laatimisen jälkeen ei ole säädetty vähemmistökielten osalta erityisesti syyttäjälaitosta koskevaa uutta lainsäädäntöä.

Syyttäjälaitos on kaksiportainen: paikallisyksiköiden jälkeen seuraavana portaana on Valtakunnansyyttäjänvirasto. Suuri osa paikallisyksiköistä on määrätty toimimaan yhteistoiminnassa yhden tai useamman toisen paikallisyksikön kanssa. Näin muodostuneilla yhteistoiminta-alueilla on haluttu varmistaa muun muassa henkilöstövoimavarojen riittävyys. Yhteistoiminta-alueita tulee olemaan 16 vuoden 2003 alusta lukien. Myös ruotsin kielen asema on otettu huomioon yhteistoiminta-alueita järjestettäessä siten, että ainakin kullakin alueella olisi ruotsin kieltä taitava syyttäjä.

Apulaissyöttäjien harjoittelujärjestelmän tarkoituksena on antaa syyttäjän tehtäviin valmentavaa koulutusta ja ohjausta ja antaa edellytykset arvioida apulaissyöttäjän kyvykkyyttä rekrytoitua vakituisesti syyttäjälaitokseen. Harjoittelujakso kestää yhden vuoden. Apulaissyöttäjät, joita tänä vuonna on 25 henkeä, on sijoitettu 20:en paikallisyksikköön. Ruotsin kielen asema on otettu tältä osin huomioon määräämällä yhden apulaissyöttäjän toimipaikaksi kihlakunta, jossa lähinnä käytetään ruotsin kieltä.

Myös yksittäisissä nimityksasioissa on erityisesti kiinnitetty huomiota ruotsin kielen taitoon.

Eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnasta

Perustuslain 109 §:n mukaan eduskunnan oikeusasiamies valvoo perinteisen laillisuusvalvonnan osana myös perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tärkeänä ihmisoikeuslohkona vähemmistöoikeudet kuuluvat keskeisesti eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnan piiriin. Oikeusasiamiehen tähänastisessa toiminnassa ehkä näkyvin vähemmistön kielellisiin oikeuksiin liittyvä ongelma-alue on ollut ruotsin kielen asema erityisesti kielilain soveltamisen kannalta. Lainsäädäntö on sinänsä kattavaa, mutta lain ja sen täytäntöönpanon välillä on edelleen katvealueita.

Vuodesta 1998 on oikeusasiamiehen toimintakertomukseen sisällytetty luku, jossa on käsitelty niin sanottuja kielikantelua oikeusasiamiehen toiminnassa. Vähemmistöoikeuksia koskevia kanteluita on erikseen tilastoitu vuodesta 2001 oikeusasiamiehen toiminnassa. Kantelujen tilastoinnin ja raportoinnin kehittyminen tulevat olemaan hyödyksi arvioitaessa vastaisuudessa kieliperuskirjan merkitystä laillisuusvalvonnan kannalta.

Oikeusasiamiehen toimintakertomuksiin sisältyvästä laillisuusvalvontaa kieliasioissa koskevasta raportoinnista mainittakoon esimerkiksi oikeusasiamiehen vuonna 1998 tekemä oma aloite ja siihen liittyvä vuoden 2000 päätös rikoksesta epäillyn oikeudesta käyttää esitutkinnassa omaa kieltään sekä kielikiintiön käyttöä opiskelijavalinnassa koskeva oikeusasiamiehen päätös vuodelta 1999.

Vuonna 2001 oikeusasiamiehen kansliassa ratkaistiin 19 kielikantaluksi luokiteltavaa asiaa. Kanteluista 4 johti niin sanottuun toimenpideratkaisuun ja käsityksen esittämiseen. Kaikki neljä ratkaisua koskivat ruotsinkieltä. Myös muut ratkaisut koskivat lähinnä ruotsin kieltä.

Ruotsin kielen käyttämiseen tuomioistuimissa liittyvät ongelmat

Oikeusministeriön asettama työryhmä, jonka tehtävänä oli selvittää ruotsin kieltä äidinkielenään puhuvien henkilöiden mahdollisuuksia asioida tuomioistuimissa äidinkielellään, jätti joulukuussa 1999 mietintönsä oikeusministeriölle.

Työryhmän mukaan tuomioistuinten ongelmana on virkamiesten liian heikko ruotsin kielen taito nykyisen oikeudenkäyntimenettelyn asettamiin vaatimuksiin nähden. Ruotsinkielinen vastaaja tyytyykin usein suomenkieliseen oikeudenkäyntiin, vaikka hänen suomen kielen taitonsa olisi puutteellinen.

Työryhmä ehdotti muun muassa, että ruotsinkieliset jutut ohjattaisiin ruotsin kieltä taitaville tuomareille ja tuomareiden ja syyttäjien kielikoulutusta tehostettaisiin. Rikosjutun esitutkintavaiheessa tulisi nykyistä paremmin turvata vastaajan oikeus käyttää äidinkieltään.

Työryhmän mietintö perustuu eduskunnan oikeusasiamiehen valtioneuvostolle antamaan esitykseen, jonka taustalla on Turun, Helsingin ja Vaasan hovioikeuden presidenteille tehty selvityspyyntö. Esityksessä todetaan muun muassa, että hallitusmuodon turvaama kielellinen tasaro ei kaikilta osin toteudu nykyisissä rikosoikeudenkäynneissä. Uudistunut suullisesti painotettava oikeudenkäyntimenettely asettaa kielitaidolle aikaisempaa korkeammat vaatimukset.

Työryhmä ehdotti, että tuomioistuimissa jo toteutettavaa käytäntöä, jossa ruotsinkieliset asiat keskitetään ruotsin kieltä hyvin osaaville tuomareille ja syyttäjille, tehostettaisiin. Jotta ruotsin kielen käyttöön voitaisiin varautua jo ennen oikeudenkäyntiä, tulisi esitutkintalomakkeeseen työryhmän mielestä aina merkitä vastaajan äidinkieli sekä hänen haluamansa oikeudenkäyntikieli.

li. Lisäksi esitutkintalomakkeeseen tulisi tehdä merkintä siitä, että vastaajalle on kerrottu oikeudesta käyttää äidinkieltään esitutkinnassa.

Ruotsin kieltä hallitsevien tuomareiden ja syyttäjien määrää tulisi työryhmän mielestä lisätä kielikoulutusta tehostamalla. Kannustimia kielitaidon lisäämiseksi voisi parantaa kielilisiä korottamalla. Tuomareiden nimityksissä kaksikielisille alueille painoa pitäisi antaa sekä suomen että ruotsin kielen hallinnalle. Myös pohjoismaista virkamiesvaihtoa olisi tehostettava ja laajennettava.

Työryhmä ehdotti lisäksi, että yleinen oikeusavustaja olisi velvollinen ohjaamaan asiakkaan toiseen oikeusaputoimistoon tai yksityisen avustajan luo, jollei palveluja voida tarjota asiakkaan äidinkielellä. Kunnanvaltuustojen pitäisi valita lautamiehet siten, että he mahdollisimman tasapuolisesti edustaisivat kunnan kielijakaumaa kuten käräjäoikeuslaissa säädetään. Käräjäoikeuksissa tulisi jo etukäteen varautua kielitaitoisen lautamieskokoonpanon saamiseksi istuntoon.

Myös mahdollisuudet käyttää ulkopuolista tulkkausapua nykyistä useammin tulisi selvittää. Tulkkauksen järjestäminen ei kuitenkaan vähentäisi tarvetta kehittää suomenkielisten tuomareiden ruotsin kielen taitoa. Tuomareille ja syyttäjille tarjottaisiin asiantuntevaa ja nopeaa käännösapua ruotsinkielisten asiakirjojen laatimisessa luomalla kielentarkastajien organisaatio.

Työryhmän toimenpide-ehdotusten täytäntöönpanoon on ryhdytty oikeusministeriössä. Hallituksen esitykseen uudeksi kielilainiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi on sisällytetty työryhmän tarkoittama ehdotus esitutkintalain muuttamisesta. Muista tähänastisista toimenpiteistä voidaan mainita tuomareiden ruotsin kielen koulutuksen tehostaminen, ongelmista käyty keskustelut tuomioistuinten päällikkötuomareiden neuvottelupäivillä ja tuomioistuinten asiakaspalvelun tehostaminen. Uuden kielilain antaminen tulee aiheuttamaan lisätoimenpiteitä ruotsin kielen aseman kohentamiseksi tuomioistuimissa.

10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT

1. Hallintopiireissä, joissa alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, kunkin kielen tilanne huomioon ottaen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, että

- a) i) hallinnolliset viranomaiset käyttävät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä,*
- b) yleisölle tarkoitetut laajalti käytetyt hallinnolliset tekstit ja lomakkeet ovat saatavissa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tai kaksikielisinä;*
- c) hallintoviranomaisten sallitaan laatia asiakirjoja alueellisilla kielellä tai vähemmistökielillä.*

2. Niissä alue- tai paikallisviranomaisissa, joiden toiminta-alueella alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan ja/ tai rohkaisemaan

- a) alueellisten kielten tai vähemmistökielen käyttöä alue- ja paikallisviranomaisissa;*
- b) alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien mahdollisuutta jättää suullisia ja kirjallisia hakemuksia näillä kielillä;*
- c) alueviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- d) paikallisviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- e) sitä, että alueviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;*

f) sitä, että paikallisviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;

g) perinteisten ja oikeiden paikannimien käyttöä tai käyttöönottoa alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa rinnakkain virallisen kielen tai virallisten kielten kanssa.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla hallintoviranomaisten ja niiden puolesta toimivien henkilöiden tarjoamien julkisten palvelujen osalta, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, varmistamaan

a) että alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käytetään palveluja tarjottaessa.

4. Saattaakseen voimaan hyväksymänsä 1, 2 ja 3 kappaleen määräykset, sopimuspuoli sitoutuu ryhtymään vähintään yhteen seuraavista toimenpiteistä:

a) käännös ja tulkkaus tarpeen mukaan;

b) virkamiesten ja muiden julkisella sektorilla työskentelevien henkilöiden palkkaaminen ja tarvittaessa tarvittava kouluttaminen.

5. Sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan sukunimien käytön tai käyttöönoton alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä asianosaisten pyynnöstä.

Puolustushallinnosta

Sotilasviranomaisten kieltä koskevia nimenomaisia säännöksiä on kielilain (148/1922) 19 §:ssä ja kielilain täytäntöönpanosta annetun asetuksen (311/1922) 9 §:ssä. Asevelvollisuuslain (452/1950) 51a §:n mukaan asevelvollisten opetuskieli on suomi tai ruotsi ja suomen- tai ruotsinkielisellä asevelvollisella on oikeus tulla määrättyksi joukko-osastoon, jonka opetuskieli on hänen äidinkieltensä. Sotaväen komentokielenä on kuitenkin aina suomen kieli.

Puolustusvoimien joukko-osastot ovat suomenkielisiä lukuun ottamatta Uudenmaan Prikaatia (*Nylands Brigad*) Dragsvikissä, jossa asevelvollisten opetus annetaan ruotsin kielellä. Samoin varusmiehiä koskevat päätökset ja muut asiakirjat ovat ruotsinkielisiä. Henkilökunta on äidinkieltään pääosin ruotsinkielistä. Myös muu osa henkilöstöstä hallitsee ruotsin kielen. Jotta ruotsinkielinen joukko-osasto myös tulevaisuudessa voisi toimia siten, että siinä annettavan sotilaallisen peruskoulutuksen laatu turvataan, olisi joukko-osaston kuluttajien valinnassa edellytettävä riittävän hyvää ruotsin kielen taitoa.

Yleisimmät yleisölle tarkoitettut lomakkeet ovat myös muissa puolustusvoimien yksiköissä saatavissa ruotsinkielisinä. Koska ruotsin kieltä riittävästi taitavia henkilöitä ei aina ole saatavilla, ei asiointi ruotsin kielellä ole yhtä sujuvaa kuin Uudenmaan Prikaatissa. Henkilöstön osallistumista kielikursseille sekä omaehtoista kielenopiskelua tuetaan. Tämä koskee niin ruotsin kieltä kuin myös muita työ- ja virkatehtävissä tarvittavia kieliä.

Työhallinnosta

Työministeriön hallinnon alalla ruotsin kieltä käytetään vähemmän kuin suomen kieltä. Koska asiakkailta kuitenkin tulee olla mahdollisuus käyttää äidinkieltään palvelutilanteissa, ruotsin kielen käyttämistä on pyritty edistämään erinäisin toimenpitein.

Työhallinnolla on 20 kaksikielistä työvoimatoimistoa ja yksi ruotsinkielinen työvoimatoimisto, joissa ruotsinkielisiä asiakkaita palvellaan heidän omalla äidinkielellään. Työministeriö julkaisee työvoimapalvelutarjontaa koskevaa aineistoa myös ruotsinkielisinä versioina. Työhallinnon ruotsinkielisten palvelujen tarjontaa työministeriössä seuraa ja koordinoi erityinen organisaatio

Svenska utvecklingsgruppen, jossa ovat työvoimaviranomaisten lisäksi edustettuina myös kunnat ja työelämän osapuolet. Sen alaryhmänä toimii työhallinnon virkamiehistä koostuva *Svenska koordinationsgruppen*, joka suunnittelee ja valvoo suunnitelmien toteutumista käytännössä.

Kauppa- ja teollisuusministeriön rahoittamassa yhteisprojektissa selvitettiin vuonna 2000 maan kolmen kaksikielisen työvoima- ja elinkeino keskuksen (TE-keskuksen) ruotsinkielisten asiakaspalvelujen kysyntää ja tarjontaa. Selvityksen tuloksena ehdotettiin kaksikielisten TE-keskusten yhteisen kielenkääntäjän palkkaamista, henkilöstön ruotsin kielen osaamisen kehittämistä koulutuksen avulla sekä kielilisien nostamista.

Ehdotuksen mukaisesti kaksikieliset TE-keskukset palkkasivat vuonna 2001 yhteisen kielenkääntäjän vakituiseen työsuhteeseen. Työhallinnon asiakkaille tarkoitettu aineisto, ohjeet ja muut asiakirjat käännetään ruotsiksi. Samoin pyritään varmistamaan se, että kaikkia asiakasryhmiä palvellaan myös ruotsiksi ja että hallinnonalalla käytetään yhtenäistä ruotsinkielistä terminologiaa.

Kaksikielisten alueiden yhteisen kielenkääntäjän tehtävänä on myös suunnitella ja kehittää aluehallinnon henkilökunnan ruotsin kielen taitoa koulutuksen avulla. Koulutus on vapaaehtoista ja tapahtuu työnantajan kustannuksella.

Työvoimakoulutuksessa on otettu huomioon vähemmistöjen tarve saada koulutusta omalla äidinkielellään. Ruotsinkielisiä kursseja järjestävät monet eri organisaatiot muun muassa Suomen, Ruotsin ja Norjan perustama Pohjoiskalotin koulutussäätiö, joka on tarjonnut työvoimapolitiittista aikuiskoulutusta pääasiallisesti sopimusvaltioiden pohjoiskalottialueita varten. Sen johdosta, että koulutus nykyisin on avoinna myös Suomen ruotsinkielisten rannikkoalueiden asukkaille, on Suomelle varattujen koulutuspaikkojen määrää lisätty.

Työministeriö on kiinnittänyt huomiota siihen, että aktiivisesti kaksikielisten (suomi-ruotsi) virkamiesten osuus työhallinnon henkilöstöstä on alhainen. Asiaa on pyritty korjaamaan muun muassa siten, että uutta henkilöstöä rekrytoitaessa ansiona on pidetty ruotsin kielen aktiivista osaamista.

Kunnallishallinnosta

Suomi on jaettu 448 kuntaan, joista viisi on ruotsinkielistä ja 42 kaksikielistä. Näiden lisäksi ruotsinkielisessä Ahvenanmaan maakunnassa on 16 kuntaa. Kaksikielisistä kunnista 22:sas on ruotsi enemmistön kielenä ja 20 kunnassa vastaavasti suomi. (Tilastokeskus 2001)

Perustuslain 17 §:n mukaan julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Julkinen valta käsittää valtion ohella kunnat, kuntayhtymät, Ahvenanmaan maakunnan, evakeliluterilaisen kirkon, muut itsehallinnolliset yksiköt, kuten myös välillisen julkishallinnon organisaatiot. Julkista valtaa koskevalla säännöksellä on erityinen merkitys esimerkiksi julkisten palvelujen, kuten sosiaali- ja terveystyöpalvelujen, sekä koulu- ja muiden sivistysolojen ja omakielisen tiedonvälityksen järjestämisessä.

Kuntalain (365/1995) osalta voidaan todeta, että kielelliset oikeudet on huomioitu lain 50 §:n 2 momentissa, jonka mukaan kaksikielisen kunnan hallintosäännössä annetaan tarpeelliset määräykset siitä, miten kunnassa annetaan palvelut samanlaisin perustein eri kieliryhmiin kuuluville asukkaille.

Kirkollishallinnosta

Suomessa evankelis-luterilainen kirkko ja ortodoksinen kirkkokunta ja niiden seurakunnat ovat julkisoikeudellisia yhteisöjä ja viranomaisen asemassa. Kirkoille kuuluu eräitä viranomaistehtäviä kuten esimerkiksi väestökirjanpitoon, avioliiton esteidentutkimiseen ja hautaustoimeen liittyviä tehtäviä. Kirkollishallinnossa käytettävästä kielestä säädetään kielilain 17 §:ssä ja kirkollisessa lainsäädännössä. Seuraavissa kappaleissa kerrotaan ruotsin kielen asemasta Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ja Suomen ortodoksisessa kirkossa. Vastaavasti saamen kielen asemasta kirkollishallinnossa selostetaan saamen kieltä käsittelevässä III.2 osiossa 10 artiklan yhteydessä.

Ruotsin kieli Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Kirkollishallinto soveltaa kielilakia sen 17 §:n säännösten mukaisesti. Myös kirkkolaki (1054/1993) sisältää lukuisia kielisäännöksiä seurakunnasta ja sen jäsenistä, seurakuntajaosta, seurakunnan ja seurakuntayhtymän kielestä, seurakunnan kuulumisesta hiippakuntaan, toiminnassa käytettävästä kielestä sekä viranhaltijoista ja työntekijöistä.

Kirkkolain mukaan seurakunnat ovat suomen- tai ruotsinkielisiä tai kaksikielisiä. Jos seurakunnan jäsenten enemmistön kieli on ruotsi, se kuuluu ruotsinkieliseen hiippakuntaan. Jumalanpalveluksia ja muuta toimintaa on tarpeen mukaan järjestettävä sekä suomen- tai ruotsinkielisen vähemmistön kielellä. Kirkon jäsenellä on oikeus saada häntä koskevat yksityiset kirkolliset toimitukset äidinkielellään suomeksi tai ruotsiksi. Ruotsinkielistä väestönosaa varten on oma hiippakunta, Porvoon hiippakunta. Siihen kuuluvat ruotsinkieliset seurakunnat ja kaksikieliset seurakunnat, joissa jäsenistön enemmistö on ruotsinkielinen. Ruotsinkieliset seurakunnat ja Porvoon tuomiokapituli toimivat samoin edellytyksin kuin suomenkieliset seurakunnat ja hiippakunnat. Kaikki kirkolliset kirjat ovat samojen perusteiden mukaan sekä suomeksi että ruotsiksi.

Kaksikielisenä virastona kirkkohallitus huolehtii tiedotusmateriaalista ja neuvonnasta myös ruotsiksi. Kirkkohallituksessa ei ole ruotsinkielistä toiminnallista yksikköä, vaan tämä on järjestetty *Stiftsrådet i Borgå stift* -toimintayksikön kautta, jonka kustannuksista kirkkohallitus vastaa. Yksikön siirtämisestä kirkkohallitukseen on keskusteltu jo pitemmän aikaa. Kirkolliskokoukselle tehtävät esitykset ja aloitteet sekä valiokuntien mietinnöt käännetään. Kirkolliskokouksen pöytäkirjan päätösosa on sekä suomeksi että ruotsiksi.

Uusi kielilakiesitys (HE 92/2002 vp) sekä valmisteilla oleva uusi saamelaisten kielilaki, jotka eivät ilman kirkkolain omaksumissäännöstä tule koskemaan kirkollishallintoa, on tarkoitus implementoida koskemaan kirkollishallintoa nykyisten säännösten periaatteiden mukaisesti. Uudet lait eivät merkitse periaatteellisia, eivätkä rakenteellisia hallinnollisia muutoksia voimassa oleviin säännöksiin verrattuna. Tämä valmistelu on aloitettu kirkkohallituksessa ja kirkolliset säännökset on tarkoitus saattaa voimaan samasta ajankohdasta kuin sanotut kielilait.

Ruotsin kieli Suomen ortodoksisessa kirkossa

Suomen ortodoksisessa kirkkokunnassa on pienehkö ruotsinkielinen vähemmistö, joka asuu pääosin Helsingin hiippakunnan alueella ja josta enin osa asuu Helsingin seurakuntaan kuuluvalla pääkaupunkiseudulla. Helsingin ortodoksinen seurakunta järjestää säännöllisesti ruotsinkielisiä jumalanpalveluksia ja muuta seurakuntatoimintaa ruotsin kielellä. Seurakunnan papistolla ja kanttoreilla on riittävästi ruotsin kielen taitoa. Ortodoksiset jumalanpalvelustekstit on pääosin käännetty ruotsin kielelle.

Yleisradio välittää jumalanpalveluksia ja hartaushetkiä ruotsiksi. Helsingin ortodoksisen seurakunnan julkaisemassa Ortodoksiviesti -nimisessä seurakuntalehdessä on ruotsinkielisiä uutisia sekä muita kirjoituksia.

Ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun asetuksen 229 § sisältää säännöksiä kirkollishallituksen lainoppineen kirkkoneuvoksen sekä Helsingin, Turun ja Vaasan seurakunnan kirkkoherran ruotsin kielen taidosta.

Toimenpideoite paikan- ja viranomaisnimilain säätämiseksi

Helmikuussa 2002 tehtiin eduskunnalle toimenpideoite paikan- ja viranomaisnimilain säätämiseksi (TPA 15/2002 vp). Aloitteessa ehdotetaan kattavaa lainsäädäntöä paikannimien käytöstä kartoissa ja tienviitoituksessa, paikannimien suunnittelusta ja tarkistuksesta sekä viranomaisten ja valtionyhtiöiden nimien suunnittelusta ja tarkistuksesta. Aloitteella halutaan turvata, etteivät yleisesti vakiintuneet tai historialliset ruotsinkieliset nimet häviä kartoja, merikortteja tai muuta nimitystä uudistettaessa. Nykyiset säännökset paikan- ja viranomaisnimitystä ovat varsin hajanaiset. Aloitetta käsiteltäneen eduskunnassa kielilakiehdotuksen yhteydessä.

11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTITIMET

1. Sopimuspuolet sitoutuvat alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien osalta alueilla, joilla näitä kieliä puhutaan, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin julkisilla viranomaisilla on välillisesti tai välittömästi toimivaltaa, valtuudet tai muutoin mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla, ja kunnioittaen joukkoviestimien itsenäisyyden ja itsehallinnon periaatetta

a) sikäli kuin radiolla ja televisiolla on julkinen palvelutehtävä

ii) huolehtimaan riittävästi siitä, että radio ja televisio lähettävät ohjelmaa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

b) i) rohkaisemaan ja/ tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä toimivan radioaseman perustamista;

c) ii) rohkaisemaan ja/ tai helpottamaan televisio-ohjelmien lähettämistä säännöllisesti alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

d) rohkaisemaan ja/ tai helpottamaan auditiivisten ja audiovisuaalisten teosten luomista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

e) i) rohkaisemaan ja/ tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä ilmestyvän sanomalehden perustamista ja/ tai ylläpitämistä; tai

f) ii) soveltamaan olemassa olevia avustuksia koskevia toimenpiteitä myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja audiovisuaalisiin ohjelmiin.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan vapauden vastaanottaa suoraan naapurimaiden radio- ja televisio-ohjelmia, jos ohjelmat on tuotettu samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli, sekä olemaan estämättä näillä kielillä naapurimaista lähetettyjen radio- ja televisio-ohjelmien jälleenlähetystä. Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat takamaan, ettei lehdistön sananvapautta ja vapaata tiedonkulkua millään tavoin rajoiteta samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli ilmestyvissä lehdissä. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai alueellisen koskemattomuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi,

luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, että alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien edut ovat edustettuna tai otetaan huomioon sellaisissa elimissä, joita lain nojalla saatetaan perustaa valvomaan joukkoviestimien vapautta ja tasapuolisuutta.

Ruotsinkieliset radio- ja televisiopalvelut

Laki Yleisradio Oy:stä sisältää vähemmistöjä koskevia määräyksiä sekä yhtiön toiminnan että sen hallinnon osalta. Julkisen palvelun yleisradiotoimintaa harjoittavan yhtiön toiminnan tulee lain 7 §:n mukaan julkisen palvelun erityisinä tehtävinä: 1) tukea toimivaa kansanvaltaa tarjoamalla yhteiskunnallisista kysymyksistä monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluja, myös vähemmistöryhmille ja erityisryhmille ja

4) kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein suomen - ja ruotsinkielisiä kansalaisia ja tuottaa palveluja saamen, romanin ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin muille kieliryhmille. Lain 6 § sisältää määräyksen, jonka mukaan yhtiön hallitus on valittava siten, että se edustaa molempia kieliryhmiä ja riittävää asiantuntemusta lain 7 §:n mukaisten julkisen palvelun tehtävien hoitamisessa. Suomen ensimmäisen määräaikaissraportin jälkeen lakia Yleisradio Oy:stä on muutettu 1.7.2002 voimaantulleella muutoksella (14.6.2002/492). Muutokset eivät ole vaikuttaneet Yleisradio Oy:n julkisen palvelun tehtäviin vähemmistökielten osalta.

Yleisradion (YLE) ruotsinkielinen toiminta on organisoitu Yleisradiossa omaksi toimialakseen. Yksikön johtaja on yhtiön hallituksen jäsen. Yksikön tehtävänä on palvella ensisijaisesti ruotsinkielisiä yleisöjään valtakunnallisella televisio-ohjelmistollaan Yleisradion kahdella analogisella tv-kanavalla sekä elokuussa 2001 käynnistyneellä runsaat 70 prosenttia väestöstä kattavalla digitaalisella ruotsinkielisellä FST-kanavallaan.

Yleisradion ruotsinkielisten tv-lähetysten kokonaislähetystuntimäärä nousee budjettivuonna 2002 runsaaseen 2.100 tuntiin. Lisäksi yksikkö palvelee yleisöjään kahdella radiokanavallaan vajaan 20 000 tunnin radio-ohjelmistollaan. Alueellisia ruotsinkielisiä radiolähetyksiä Yleisradio lähettää viidellä ruotsinkielisen väestön asuttamalla alueella.

Yleisradio tuottaa ruotsinkielistä yleisöä varten myös ruotsinkielisiä teksti-tv ja internet -palveluja sekä välittää toimiluvan haltijana maanpäällisessä verkossa naapurimaa Ruotsin televisioyhtiön tv-lähetyksiä Suomen ruotsinkieliselle alueelle.

Lisäksi Yleisradio tekstittää osan suomenkielisistä tv-ohjelmista ruotsiksi sekä lähes koko ruotsinkielisen tv-ohjelmiston suomeksi.

Digitaalisten radio- ja televisiopalvelujen myötä yhtiön ruotsinkielistä toimintaa on parannettu vuosina 2001-2002 muun muassa toteuttamalla ruotsinkielinen *prime time* palvelukokonaisuus televisioon omine pitkin uutislähetyksineen sekä kehitetty ruotsinkielisen radiotoiminnan digitaalisia ruotsinkielisiä palveluja muun muassa opetusohjelmistojen osalta.

Yleisradion vuoden 2002 budjetin suuruus on 410 miljoonaa euroa. Ruotsinkielinen toimiala käyttää tästä budjetista 56,3 miljoonaa euroa eli 13,7% yhtiön kokonaiskustannuksista ruotsinkielisten ohjelmien palvelujen tarjoamiseen.

12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA -PALVELUT

1. Kulttuuritoiminnan ja palvelujen osalta - erityisesti kirjastojen, videolainaamojen, kulttuuri-keskusten, museoiden, arkistojen, akatemioiden, teattereiden ja elokuvateattereiden, samoin kuin kirjallisuus- ja elokuvatuotannon ja populaarikulttuurin, festivaalien ja kulttuurituotannon osalta, mukaan lukien muun muassa uusin teknologia - sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla ja sikäli kuin viranomaisilla on toimivaltaa, valtuudet tai mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla,

a) rohkaisemaan alueellisille kielille tai vähemmistökielille ominaista ilmaisua ja aloitteellisuutta sekä huolehtimaan näillä kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri tavoin;

b) huolehtimaan alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri muodoissa muilla kielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys- ja tekstitystoimintaa;

c) huolehtimaan muilla kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys- ja tekstitystoimintaa;

d) varmistamaan, että erilaiset kulttuuritoimintojen järjestämisestä vastaavat elimet soveltuvalla tavalla sisällyttävät alueellisten kielten tai vähemmistökielten ja kulttuurin tuntemuksen ja osaamisen aloittamiinsa tai tukemiinsa hankkeisiin;

e) edistämään toimenpiteitä, joiden avulla voidaan varmistaa, että kulttuuritoiminnasta vastuussa olevilla elimillä on palveluksessaan henkilöstöä, joka hallitsee sekä asianomaisen alueellisen kielen tai vähemmistökielen että muun väestön käyttämän kielen tai kielet;

f) rohkaisemaan alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden edustajien välitöntä osallistumista kulttuuripalvelujen tarjontaan ja kulttuuritoiminnan suunnitteluun;

g) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan sellaisen elimen tai sellaisten elinten perustamista, joiden tehtävänä olisi kerätä, tallentaa ja esitellä tai julkaista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja teoksia;

h) tarvittaessa perustamaan ja/tai edistämään ja rahoittamaan käännöksiä ja terminologista tutkimuspalvelua erityisesti silmällä pitäen asianmukaisen hallinnollisen, kaupallisen, taloudellisen, yhteiskunnallisen, teknisen ja oikeudellisen sanaston ylläpitämistä ja kehittämistä kullakin alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä.

2. Jos alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden lukumäärä on riittävä muilla kuin sellaisilla alueilla, joilla asianomaista alueellista kieltä tai vähemmistökieltä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan ja/tai järjestämään asianmukaista kulttuuritoimintaa ja -palveluja edellisen kappaleen mukaisesti.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat ulkomailla harjoitetun kulttuuripolitiikkansa osalta kiinnittämään asianmukaista huomiota myös alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin sekä kulttuureihin, joita ne heijastavat.

Kulttuuritoiminnan rahoittamisesta

Suomessa kulttuuria tuetaan julkisin ja yksityisin varoin sekä tekijänoikeusjärjestelmän tuella. Taiteen ja kulttuurin osuus valtionbudjetissa on vuosittain noin 293 miljoonaa euroa ja siitä 70 % rahoitetaan veikkausvoittovaroilla. Suomenkielistä ja ruotsinkielistä kulttuuria tuetaan yhtäläisin perustein.

Pohjoismaisesta kulttuuriyhteistyöstä

Pohjoismaisen kulttuuri-, koulutus- ja tiedeyhteistyön perustana on viiden Pohjoismaan vuonna 1971 allekirjoittama kulttuuriyhteistyösopimus (SopS 60/1971), joka kattaa koulutuksen, tutkimuksen ja kulttuurin. Suomi on edustettuna Pohjoismaiden ministerineuvoston kulttuuriyhteistyön sekä koulutus- ja tutkimusalan virkamieskomiteoissa että työ- ja ohjausryhmissä.

Pohjoismaiden ministerineuvostossa Kööpenhaminassa hallinnoidaan myös Pohjoismaista kulttuurirahastoa, jonka toimintaan Suomi osallistuu. Suomella on lisäksi kahdenvälinen kulttuurirahasto kaikkien Pohjoismaiden kanssa: Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto (1960), Islantilais-suomalainen kulttuurirahasto (1974), Suomalais-norjalainen kulttuurirahasto (1979) ja Suomalais-tanskalainen kulttuurirahasto (1981).

Kirjastopalvelut

Kirjastolailla (904/1998) säädetään, että kaksikielisessä kunnassa molempien kieliryhmien tarpeet tulee ottaa huomioon yhtäläisin perustein.

Taiteen edistämisestä

Suomessa taiteen edistämistä varten on perustettu valtion taidetoimikuntia (laki taiteen edistämisen järjestelyistä 328/1976). Alueellisen taide-elämän edistämistä varten kussakin läänissä on yksi tai useampi alueellinen taidetoimikunta. Taidetoimikuntia asetettaessa tulee huolehtia, että taiteen eri lajit tulevat edustetuiksi niissä ja että myös alueelliset ja kielelliset näkökohdat otetaan huomioon (3 §; 712/1991).

Ruotsinkielistä kulttuuria tukevat säätiöt ja rahastot

Ruotsinkielistä kulttuuritoimintaa tukevat myös lukuisat erityiset säätiöt ja rahastot, kuten Svenska Kulturfonden, Föreningen Konstsamfundet ja Svenska Litteratursällskapet i Finland.

13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ

1. *Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat koko maassa*
 - a) *poistamaan lainsäädännöstään kaikki määräykset, jotka perusteettomasti kieltävät tai rajoittavat alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä talous- ja yhteiskuntaelämään liittyvissä asiakirjoissa, erityisesti työ sopimuksissa ja teknisissä asiakirjoissa kuten tuotteiden tai laitteiden käyttöohjeissa;*
 - c) *vastustamaan käytäntöjä, joiden tavoitteena on alueellisten kielten tai vähemmistökielten käytön rajoittaminen talous- ja yhteiskuntaelämässä;*
 - d) *helpottamaan ja/ tai rohkaisemaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä muillakin kuin edellä olevissa kohdissa mainituilla keinoilla.*

2. *Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla siinä kuin julkiset viranomaiset ovat alalla toimivaltaisia ja siinä määrin kuin kohtuudella voidaan katsoa mahdolliseksi,*
 - a) *sisällyttämään rahoitus- ja pankkisääntöihinsä määräykset, joilla sallitaan kaupallisen käytännön edellyttämällä tavalla laatia maksu määräyksiä (shekkejä, maksuosituksia jne.) ja*

- muita rahatalouteen liittyviä asiakirjoja alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tai tarvittaessa varmistamaan tällaisten määräysten toteutumisen;*
- b) järjestämään välittömästi alaisuudessaan olevilla talous- ja yhteiskuntasektoreilla (julkisella sektorilla) toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä;*
- c) varmistamaan, että sosiaalialan hoitolaitoksissa kuten sairaaloissa, vanhainkodeissa ja hoitoloissa on mahdollisuudet vastaanottaa ja hoitaa sairauden tai vanhuuden johdosta tai muusta syystä hoitoa tarvitsevia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäviä henkilöitä heidän omalla kielellään;*
- d) varmistamaan soveltuvin keinoin, että turvallisuusohjeita on saatavana myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- e) järjestämään kuluttajasuojasta vastuussa olevien viranomaisten antamat tiedot saataville myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä.*

Omakielisistä palveluista

Vähemmistökieliperuskirjan 10 artiklan 3 a) ja toisaalta 13 artiklan 2 c) -kohdat asettavat sopimuspuolille velvoitteen käyttää alueellisia tai vähemmistökieltä palveluja tarjottaessa sikäli kuin se voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi. Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmaan (TATO) vuosille 2000 – 2003 sisältyy tavoite nro 7: Palvelujen saatavuuden varmistaminen, jonka mukaan kunnat järjestävät omakieliset palvelut suomen- ja ruotsinkielisille, saamenkielisille, viittomakieltä käyttäville sekä mahdollisuuksien mukaan myös maahanmuuttajille. Omakielisten palvelujen järjestämistapoja tuetaan erilaisten valtakunnallisten kehittämishankkeiden sekä tietoteknologian kehittämisen avulla.

Omakielisten palveluiden saatavuus, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon alalla, edellyttää lisätoimenpiteitä.

Sosiaalihuollon asiakkaan oikeudet

Sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskeva laki (812/2000) tuli voimaan 1.1.2001. Laki sisältää sosiaalihuollon asiakkaan osallistumiseen, kohteluun ja oikeusturvaan liittyvät keskeiset oikeudelliset periaatteet. Sosiaalihuollon asiakaslailta on monia yhtymäkohtia perus- ja ihmisoikeuksiin. Uuden lain myötä voidaan myös muuttaa ammattikäytäntöjä ja asenteita.

Sosiaalihuollon asiakaslain tarkoituksena on edistää asiakaslähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta, asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Edellä mainittuja seikkoja voidaan pitää hyvän hallinnon osatekijänä sosiaalihuollossa. Ihmisten tulisi olla tietoisia niistä eri oikeuksista ja toimintavaihtoehdoista, joita heillä on käytettävissään. Asiakkaan tiedonsaantioikeuden lisääminen on myös eräs asiakaslain tavoitteista.

Asiakaslaisissa on myös säännös asiakkaan oikeudesta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun ilman syrjintää. Tällä säännöksellä on yhteys perustuslaissa turvatuista perusoikeuksista ainakin yhdenvertaisuuteen, yksityiselämän suojaan, uskonnon ja omantunnon vapau-teen sekä kielellisiin oikeuksiin. Hyvään kohteluun sosiaalihuollossa kuuluisi myös ihmisarvon loukkaamattomuus. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon myös asiakkaan äidin-kieli ja kulttuuritausta.

Sosiaalihuollon asiakaslaista on järjestetty paljon koulutusta ja siitä on tehty asiakkaille esite (esitteitä 2001:1) useilla eri kielillä, muun muassa suomi, ruotsi, venäjä, englanti, saksa, somali. Esitteestä on myös selkokielinen versio. Lisäksi asiakaslaista on tehty opas (2001:11), jonka ta-

voitteena on tukea viranomaisten ja yksityisten järjestämää sosiaalihuoltoa ja sosiaalihuollon asiakkaita.

Potilaan oikeudet

Myös laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) on säännös, jonka mukaan potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon.

Selvitys omakielisten palveluiden turvaamisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 1.9.1999 selvitysmiehen, jonka tehtävänä oli selvittää kielellisten vähemmistöjen mahdollisuudet saada hoitoa omalla kielellään. Toimeksiantoon kuului myös selvittää miten sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamissa projekteissa syntyneitä kokemuksia ja innovaatioita voitaisiin hyödyntää parantamaan mahdollisuuksia turvata omakielinen hoito. Selvitysmies *Margita Lukkarinen* kartoitti selvityksessään¹⁸ voimassaolevaa lainsäädäntöä sekä muuta kielellisiin oikeuksiin perustuvaa sosiaali- ja terveydenhoitoa koskevaa lainsäädäntöä. Selvityksessä haettiin tietoisesti asiakkaan näkökulmaa ja erityistä huomiota kiinnitettiin ruotsinkielisten ja saamenkielisten ongelmiin.

Selvityksessä todetaan, että Suomessa on ongelmallista saada omakielisiä sosiaali- ja terveyspalveluja siitä huolimatta, että perustuslaki ja kielilainsäädäntö turvaavat asiakkaan oikeudet saada palvelut omalla kielellään. Sosiaali- ja terveyspalvelut tuotetaan yleensä kunnan enemmistön kielellä ja henkilökunnan ehdoilla. Usein myös olettaama henkilökunnan todellisista kielitaidoista on liian optimistinen. Lisäksi sekä henkilökunnan että asiakkaiden tiedot kielellisistä oikeuksista saada/antaa omakielistä palvelua ovat puutteellisia. Palvelujen tuottaminen kahdella kielellä aiheuttaa lisäkustannuksia ja valtiontuet ovat riittämättömiä korvaamaan aiheutuneita lisäkustannuksia. Tämän osalta tilanne on vaikein saamelaiden kotiseutualueella. Taloudelliset seikat eivät ole aina kuitenkaan se keskeisin syy omakielisten palveluiden vähyyteen. Selvityksessä painotetaan, että on tärkeää yrittää vaikuttaa asenteisiin.

Selvityksessä esitetään kielipohjaisten rakenteiden kehittämistä hallinnossa ja käytännön toiminnassa. Lisäksi todetaan, että perustuslaillisten oikeuksien turvaamiseksi on erityisen tärkeää säilyttää suomen-, ruotsin- ja saamenkielinen opetus peruskouluissa ja lukioissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon opetuksessa tulee kiinnittää erityistä huomiota kulttuurin ja kielen merkitykseen hoidon yhteydessä.

Tässä yhteydessä voidaan mainita, että hallituksen esitykseen uudeksi kielilainaksi sisältyvät ehdotukset muutoksiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin (812/2000), potilaan asemasta ja oikeuksista annettuun lakiin (785/1992), sosiaalihuoltolakiin (710/1982), kansanterveyslakiin (66/1972) ja erikoissairaanhoidolakiin (1062/1989). Muutosehdotukset ovat viittaussäännöksiä kielilakiin ja Pohjoismaiseen kielisopimukseen (SopS 11/1987) ja ne ovat luonteeltaan nykytilaa selventäviä.

¹⁸ Lukkarinen Margita. Omakielisten palveluiden turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki 2001. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:1.

Pankkipalvelut

Kieliperuskirjan 13 artiklan 2a) -kohdan mukaiset pankkipalvelut ovat aina olleet kansalaisten käytössä peruskirjassa edellytetyllä tavalla myös Suomen valtion alueella vähemmän puhutulla virallisella kielellä eli ruotsin kielellä.

14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI

Suomi on sitoutunut soveltamaan seuraavia määräyksiä:

Sopimuspuolet sitoutuvat

a) soveltamaan voimassaolevia kahden- ja monenvälisiä sopimuksia, jotka ovat niitä sitovia sellaisiin muihin valtioihin nähden, joissa käytetään samaa tai samankaltaista kieltä, tai tarvittaessa pyrkii tekemään mainitunlaisia sopimuksia siten, että asianomaisten valtioiden samaa kieltä käyttävän väestön yhteyksiä kulttuurin, koulutuksen, tiedotustoiminnan, ammatikoulutuksen ja jatkuvan koulutuksen alalla edistetään;

b) helpottamaan ja/tai edistämään alueellisten kielten tai vähemmistökielten eduksi yhteistyötä valtakunnan rajojen yli erityisesti niiden alueellisten tai paikallisten viranomaisten välillä, joiden alueella käytetään samaa tai samankaltaista kieltä.

Kuten edellä on jo mainittu, niin Suomen ja Ruotsin välillä esiintyy rajat ylittäviä yhteyksiä eri tasoilla ja lukuisissa toimintamuodoissa.

Suomella on muiden Pohjoismaiden¹⁹ kanssa muun muassa sopimukset kulttuuriyhteistyöstä (SopS 60/1971, muutos 21/1990), kunnallisesta yhteistyöstä (SopS 1-2/1979) ja Pohjoismaiden kansalaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään muussa Pohjoismaassa (SopS 11/1987). Pohjoismaisella sosiaalipalvelusopimuksella (SopS 69/1996) pohjoismaisen kielisopimuksen mukaista oikeutta käyttää omaa kieltään toisessa Pohjoismaassa on laajennettu tietyn osin sosiaali- ja terveyshuollon alalla.

Suomen, Ruotsin ja Norjan välinen kulttuuri- ja koulutusalan yhteistyö sisältyy kaikkien viiden Pohjoismaan kesken vuonna 1971 tehtyyn kulttuuriyhteistyösopimukseen. Yhteistyötä toteutetaan Pohjoismaiden ministerineuvoston alaisissa toimielimissä ja komiteoissa. Valtaosa hankkeista koskee eri kulttuuri-, tietopalvelu- ja koulutusalojen välistä yhteistyötä, jossa kielellä on keskeinen asema.

Suomen ulkoasiainministeriö ja Ruotsin Näringsdepartementet asettivat yhteisen suomalais-ruotsalaisen vähemmistö- ja vähemmistökielityöryhmän kesällä 2001. Työryhmä seuraa vähemmistöjä ja vähemmistökieliä koskevan lainsäädännön ja muiden säännösten kehittymistä sekä niiden käyttöä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Työryhmästä on tarkoitus tulla keskustelu- ja kokemustenvaihtofoorumi, jonka kautta erilaiset ongelmat voidaan tunnistaa ja joka voi tehdä ehdotuksia niiden ratkaisemiseksi. Työryhmällä on oikeus antaa lausuntoja, ehdotuksia tai suosituksia tekemistään huomioista.

¹⁹ Suomi, Ruotsi, Tanska, Norja ja Islanti.

III.2 SAAME - ALUEELLINEN VÄHEMMISTÖKIELI

8 ARTIKLA: KOULUTUS

Suomi on sitoutunut tarjoamaan saamenkielistä opetusta seuraavasti:

1. Koulutuksen osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja heikentämättä asianomaisen valtion virallisen kielen tai kielten opetusta
 - a) i) järjestämään esikouluasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä
 - b) i) järjestämään peruskouluopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä, tai
 - c) i) järjestämään keskiasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä, tai
 - d) ii) järjestämään huomattavan osan ammattiopetuksesta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;
 - e) ii) järjestämään mahdollisuus opiskella näitä kieliä korkeakoulujen opetusaineena, tai
 - f) ii) tarjoamaan näitä kieliä oppiaineina aikuiskasvatuksessa ja täydennyskoulutuksessa;
 - g) varmistamaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten taustalla olevan historian ja kulttuurin opetuksen;
 - h) järjestämään perustutkintoon tähtäävää koulutusta ja jatkokoulutusta opettajille, joita tarvitaan niiden määräysten toteuttamiseksi, jotka kukin sopimuspuoli on edellä a-g-kohdasta hyväksynyt;
 - i) asettamaan valvontaelimen tai -elimä, jotka seuraavat toimenpiteitä ja edistystä alueellisten kielten tai vähemmistökielten opetuksen vakiinnuttamisessa tai kehittämisessä ja jotka laativat julkistettavia kausikertomuksia huomioistaan.

2. Koulutuksen osalta sekä muilla kuin niillä alueilla, joilla alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan tai järjestämään soveltuvan asteista opetusta näillä kielillä tai näissä kielissä, mikäli asianomaisen kieli-ryhmän koko on riittävä.

Päivähoito

Lasten päivähoitosta annetun lain (36/1973) 11 §:n 2 momentin (lainmuutos 875/1981) mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Saman lain 1 §:n mukaan lasten päivähoitolla tarkoitetaan lapsen hoidon järjestämistä päiväkotihoidona, perhepäivähoitona, leikkitoimintana tai muuna päivähoitotoimintana. Lasten päivähoitosta annetun asetuksen (239/1973) 1 a §:ssä (lainmuutos 1336/1994) säännellään, että lasten päivähoitosta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettuihin kasvatustavoitteisiin kuuluu myös suomen- tai ruotsinkielisten, saamelaisten, romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien lasten oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa.

Lainsäädännön mahdollistavaa saamenkielistä perhe- ja ryhmäpäivähoitoa on tarjolla Enontekiön Hetassa ja Inarin kunnan alueella Ivalossa ja Inarissa. Kaksikielisissä ryhmissä annettavaa päivähoitoa on saatavilla muun muassa Utsjoella ja Enontekiön Karesuvannossa.

Kielipesätoiminta on merkityksellistä lapsen saamen kielen kehityksen ja säilymisen kannalta. Tällä hetkellä toimii inarinsaamenkielinen saamen kielen kielipesä. Se toimii Inarissa siten, että Inarin kunta on ostanut yksityiseltä yhdistykseltä kielipesäpaikat päivähoitopaikoikseen. Tarvetta kielipesätyyppiselle toiminnalle on jokaisessa saamelaisalueen kunnassa. Ongelmina ovat pysyvän rahoitusjärjestelmän puuttuminen sekä ammattitaitoisen henkilöstön löytäminen ja sen kouluttaminen.

Esiopetus

Perusopetuslakiin (628/1998) tehdyn muutoksen (1288/1999) myötä kunta on velvollinen järjestämään sen alueella asuville lapsille oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetusta. Kaikkien kuntien velvollisuus antaa esiopetusta alkoi 1.8.2001. Maksuttomaan esiopetukseen, jonka laajuus on vähintään 700 tuntia, osallistuminen on vapaaehtoista. Esiopetusta voidaan järjestää koulussa, päivähoitopaikassa tai muussa soveltuvassa paikassa. Esiopetukseen sovelletaan perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä. Koulun opetuskieli tai muualla kuin koulussa järjestettävän opetuksen kieli on joko suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Lisäksi opetusta voidaan antaa muulla kielellä.

Jos esiopetusta järjestetään lapsen päivähoitopaikassa, sovelletaan esiopetukseen lakia (36/1973) ja asetusta (239/1973) lasten päivähoidosta, jollei perusopetuslailla ja asetuksella (852/1998)) toisin säädetä. Kunnan tulee huolehtia, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkielenä olevalla suomen-, ruotsin tai saamenkielellä.

Saamenkielinen esiopetus on järjestetty Inarin ja Utsjoen kunnissa perusopetuksen yhteydessä samoin kuin Enontekiön kunnassa Hetan kirkonkylää lukuun ottamatta.

Kuntien opetustoimen osalta vuonna 2001 tuli voimaan esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2000. Näissä perusteissa säädetään, että esiopetusta voidaan antaa myös jollakin kolmesta Suomessa puhuttavista saamenkielistä eli inarinsaameksi, koltansaameksi tai pohjoissaameksi.

Peruskoulu- ja lukio-opetus

Saamen kielen ja saamenkielinen opetus on aloitettu Suomessa 1970 -luvulla. Perusopetusta koskevan lainsäädännön uudistamisessa on huomioitu saamen kielen asema ja sen kehittäminen. Vuoden 1999 alussa voimaan tulleen perusopetuslain (628/1998) mukaan saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamenkielisten oppilaiden opetus tulee antaa pääasiallisesti saamen kielellä (10 § 2 mom.). Koska uudessa lainsäädännössä säädettiin ensimmäistä kertaa saamenkielisen opetuksen määrästä, merkitsi tämä aikaisempaan lainsäädäntöön verrattuna suurta edistysaskelta. Myös esikouluikäiset (6-vuotiaat) saamelaiset ovat jo ennen lainsäädännön uudistusta voineet osallistua opetukseen.

Perusopetus- ja lukiolain mukaan saamen kieli rinnastetaan äidinkielenä kansalliskieliin, suomen ja ruotsin kieleen. Saamen kieltä voidaan opiskella äidinkielenä tai vapaaehtoisena/valinnaisena kielenä saamelaisten kotiseutualueen peruskouluissa ja lukioissa. Saamen kieli voi olla myös opetuskielenä perusopetuksessa. Jos oppilaat opiskelevat saamea vapaaehtoisena oppiaineena, se lisää oppilaan viikoittaista tuntimäärää. Kaikki saamelaisten kotiseutualueen peruskoulut ja lukiot (yhtä lukuun ottamatta) antavat opetusta saamen kielessä. Oikeus opetukseen toteutuu alasteilla (0- 6 luokat) hyvin niiden saamenkielisten oppilaiden osalta, jotka kykenevät opiskelemaan saameksi. Siirryttäessä vuosiluokille 7 - 9 saamenkielisten oppilaiden omankielinen opetus vähenee huomattavasti. Syynä tähän on lähinnä koulutettujen opettajien puuttuminen ja oppilasryhmien pienet koot. Yläasteen osalta tilanne ei vastaa vielä kaikilta osin perusopetuslain

henkeä, joka edellyttää saamenkielisten oppilaiden opetuksen järjestämistä pääosin saameksi. Saamelaisalueen ulkopuolella annetaan edelleenkin hyvin vähän saamen kielen opetusta. Saamen kieltä opetetaan vain muutamissa kouluissa kotiseutualueen ulkopuolella (Rovaniemellä ja Oulussa).

Myös lukiossa opetuskielenä voi olla saamen kieli, mutta saamenkielisen opetuksen antaminen ei ole pakollista. Ylioppilastutkintoa koskevan asetuksen (1000/1994) mukaan ylioppilastutkinnon tutkintokieliä ovat suomen ja ruotsin kieli. Opetusministeriön määräyksen mukaan tutkintokielenä voi olla myös jokin muu kieli. Asetuksen mukaan äidinkielen ja kirjallisuuden kokeet järjestetään suomen, ruotsin ja saamen kielessä. Toisen kotimaisen kielen koe järjestetään vain suomen tai ruotsin kielessä.

Ylioppilastutkintoa ei voi siis vielä suorittaa kokonaisuudessaan saamen kielellä. Pohjoissaamen on voinut kirjoittaa äidinkielenä vuodesta 1994 tai vieraana kielenä vuodesta 1980. Vuodesta 1998 on järjestetty äidinkielen koe myös inarinsaamen kielessä. Lyhyen vieraan kielen kokeita on jo pitkään järjestetty pohjoissaamen kielessä ja viime vuosina myös inarinsaamen kielellä. Vuoden 2001 ylioppilaskirjoituksissa pohjoissaamen kirjoitti äidinkielenään 4 ylioppilaskokelasta ja inarinsaamen 1 kokelas. Vieraana kielenä pohjoissaamen kirjoitti 16 kokelasta.

Valtioneuvosto hyväksyi 20.12.2001 asetuksen perusopetuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista sekä tuntijaosta (1435/2001) mikä vahvistaa muun muassa saame äidinkielenä -oppiaineen opetusta. Opetuksen valtakunnallisissa tavoitteissa korostetaan koulun sivistystehtävän ohella erityisesti kasvatuksellisia tavoitteita, oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja yhteiskunnan jäsenyyteen, opetuksessa annettavia tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä koulutuksellisen tasa-arvon edistämistä ja elinikäistä oppimista. Oppilaita kasvatetaan vastuullisuuteen ja yhteistyöhön sekä toimintaan, joka pyrkii ihmisryhmien, kansojen ja kulttuurien väliseen suvaitsevaisuuteen ja luottamukseen.

Tuntijaon käyttöönotto tapahtuu Opetushallituksen hyväksyessä opetussuunnitelman perusteet. Uudistuksen alaisena olevien perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteissa on mainintoja saamenkielisestä opetuksesta ja perusteissa on saamen kieltä koskevat osiot. Opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä saamenkielistä opetusta varten oma opetussuunnitelma. Tarkoituksena on, että uudet opetussuunnitelmat voidaan ottaa 1. - 2. luokilla käyttöön 1.8.2002 alkaen, kuitenkin viimeistään 1.8.2003. Muilla vuosiluokilla uudet opetussuunnitelmat otetaan käyttöön mahdollisimman pian tämän jälkeen kuitenkin niin, että kaikilla opetuksen järjestäjillä on oltava uudet opetussuunnitelmat käytössään viimeistään elokuussa 2006.

Opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta annetulla lailla (1186/1998) saamelaisten kotiseutualueen kunnissa annettava saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen rahoitus irrotettiin vuoden 1999 alusta yksikköhintoihin perustuvasta rahoitusjärjestelmästä. Utsjoella, Enontekiöllä, Inarissa ja Sodankylässä järjestettävää saamen kielen ja saamenkielistä opetusta varten myönnetään erikseen lakiin perustuvaa avustusta. Avustus vastaa määrältään mainitusta opetuksesta aiheutuvia keskimääräisiä palkkauskustannuksia saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Avustus tulee rahoitusjärjestelmän yleisestä periaatteesta poiketen käyttää mainitusta opetuksesta aiheutuviin kustannuksiin, eli avustus on niin sanotusti korvamerkittyä rahaa. Valtioneuvosto on päättänyt tarkemmin avustuksen määräytymisperusteista päätöksessään (191/1999). Avustus koskee kaikkia Suomen kolmea eri saamen kieltä. Vaikka oppilasmäärät eivät ole kasvaneet, on korvamerkitty rahoitus lisännyt selvästi saamenkielisen opetuksen osuutta viime vuosina.

Perusopetuksessa, lukio-opetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa valtio korvaa saamenkielisen ja saamen kielen opetuksen järjestämisestä kunnille ja opetuksen järjestäjille aiheutuneet palkkauskulut. Avustuksen myöntämisen edellytyksenä on kuitenkin, että opetusryhmien koko on koulutuksen järjestäjää kohti keskimäärin vähintään viisi oppilasta. Tämä ryhmäkorajoitus

aiheuttaa vaikeuksia koulutuksen järjestämisessä, koska saamelaisalueen kunnissa muun muassa lisääntyvä poismuutto ja pitkät välimatka vaikeuttavat oppilastyhmien kokoon ja muodostamiseen. Kun keskimääräinen oppilasryhmäkoko ei täyty, koulutuksen järjestäjä ei saa korvausta kaikilta osin ja tämä puolestaan heijastuu koulutuksen saatavuuteen. Muun muassa Saamelaiskäräjät ja saamelaisalueen kunnat ovat ehdottaneet opetusministeriölle keskimääräisen oppilasluvun poistamista valtionavustuksen myöntämishdoista. Opetusministeriössä valmistellaan päätöstä, jossa opetusryhmien koko on koulutuksen järjestäjää kohti keskimäärin vähintään kolme oppilasta.

Valtion talousarviossa saamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseen on osoitettu tänä vuonna 253.000 euroa (vuonna 2001 määräraha oli vastaava eli 1.5 miljoonaa markkaa). Oppimateriaalityöstä vastaa saamelaiskäräjät ja sen alainen koulutus- ja oppimateriaalilautakunta ja -toimisto. Lautakunta päättää saamenkielisten oppimateriaalien valmistamiseen osoitetun määrärahan käytöstä. Oppimateriaalin tarve on lisääntynyt saamen kielen opetuksen lisääntyessä. Riittävää oppimateriaalia ei ole vielä saatavilla kaikkiin oppiaineisiin. Oppimateriaalin tuottajina toimivat asianomaista saamen kieltä hallitsevat saamelaisopettajat, joita on viime vuosina palkattu oppimateriaalmäärärahalta määräaikaisiin oppimateriaalin käsikirjoitustehtäviin. Käytännössä opettajat tekevät oppimateriaali oman toimensa ohella. Oppimateriaalin tuottaminen hyvin pienelle kieliryhmälle on näin ollen pitkäaikainen prosessi.

Saamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseen osoitettu määräraha on osoittautunut riittämättömäksi. Esimerkiksi euroon siirtymisen takia perusopetuksen 1-6 luokkien matematiikan sarja on jouduttu uusimaan kokonaan. Lisätukea tarvitaan erityisesti inarin- ja koltansaamenkielisen oppimateriaalin osalle. Saamelaiskäräjät on ehdottanut vuoden 2003 valtion talousarvioon korotettua määrärahaa (460.000 euroa) saamenkielisen oppimateriaalin tuottamista varten.

Suomen linjausten mukaan saamelaislapset asuvat kotonaan mahdollisimman pitkään huolimatta pitkistä koulumatkoista, jotka korvataan julkisista varoista. Tämä tukee omalta osaltaan lasten äidinkielen säilymistä. Esimerkiksi pienten saamelaislasten keskittämistä tiettyihin koulutusyksiköihin asuntoloihin, mikä tehostaisi olemassa olevaa koulutusta, pidetään Suomessa lasten kehittymisen kannalta huonona vaihtoehtona. Virtuaalikoulun käytännön toteutukset ovat jo antaneet uusia mahdollisuuksia saamelaislasten koulutuksen kehittämistyöhön. Samanlaisia tuloksia odotetaan myös virtuaaliyliopiston kehittälytyöstä.

Ammattiopetus

Ammatillista koulutusta koskevan lain (630/1998) perusteella oppilaitoksen opetuskielenä voi olla saamen kieli ja saamea voidaan opettaa myös äidinkielenä.

Inarin kunnassa sijaitseva valtion omistama saamelaisalueen koulutuskeskus (L545/93 ja A649/93; <http://www.sogsake.fi>) tarjoaa ammatillisiin perustutkintoihin johtavaa koulutusta usealla eri ammattialalla. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tehtävänä on antaa koulutusta lähinnä saamelaisalueen tarpeita varten, säilyttää ja kehittää saamelaiskulttuuria ja luontaiselinkeinoja sekä edistää saamenkielisen oppimateriaalin tuottamista. Koulutuskeskus tarjoaa myös saamen kielen ja saamelaiskulttuurin koulutusta muun muassa lukuisia kieli- tai käsityökursseja. Koulutuskeskuksen opetuskielet ovat suomi ja saame ja myös muut opetuskielet ovat mahdollisia.

Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus

Suomessa voi opiskella kolmessa yliopistossa saamen kieltä ja kulttuuria. Päävastuu saamen kielen yliopisto-opetuksesta on Oulun yliopistolla, jossa Saamen kieli ja saamelaiskulttuuri kuuluu suomen ja saamen kielen ja logopedian laitokseen (*SUOSALO*) ja siellä suomen ja saamen kie-

len jaokseen (<http://www oulu.fi/suosalo/>). Oulun yliopistossa on oppiainetta varten oma profesuuri. Oulun opettajankoulutuslaitoksessa on kiintiö syntyperäisille saamenkielille hakijoille. Saamen kieltä pääaineenaan opiskelevat Oulun yliopiston opiskelijat voivat valmistua myös aineenopettajiksi.

Helsingin yliopistossa saamen kieltä voi opiskella sivuaineena suomalais-ugrilaisella laitoksella. Monitieteisen saamentutkimuksen tavoitteena on antaa perustietoja ja -valmiuksia monenlaisiin tehtäviin, jotka liittyvät saamelaisasioihin, alkuperäiskansojen kysymyksiin, pohjoismaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön sekä Lappiin ja kalottialueeseen laajemminkin. Opintokokonaisuus on laajuudeltaan 20 opintoviikkoa (<http://www.helsinki.fi/hum/sugl/saame.html>). Helsingin yliopistossa on saamen kielen lehtorin virka.

Lapin yliopistossa (<http://www.urova.fi>) koulutetaan saamenkielentaitoisia luokanopettajia ja saamen kieltä voi opiskella sivuaineena. Yliopistossa on saamen kielen lehtorin virka. Oikeustieteelliseen tiedekuntaan pyrkiville saamenkielentaitoisille on erityinen kiintiö.

Edellä mainitut yliopistot tarjoavat lisäksi opettajiksi ja hallintovirkamiehiksi opiskeleville saamen kielen kursseja.

Pohjoismaiden ainoa saamelainen korkeakoulu vuonna 1989 perustettu *Sámi Allaskuvla* (<http://www.samiskbs.no/>) sijaitsee Norjan Kautokeinosssa. Saamelaisessa korkeakoulussa on opetuksen pääkielenä saamen kieli ja se kouluttaa muun muassa saamenkielisiä luokanopettajia. Saamelainen korkeakoulu ottaa opiskelijoita myös naapurimaista eli Suomesta, Ruotsista ja Venäjältä.

Opettajatilanne on hyvä pohjoissaamenkielisten luokanopettajien osalta, sillä kaikki opetusta antavat luokanopettajat ovat saaneet luokanopettajan koulutuksen.

Alueellisten kielten tai vähemmistökielten taustalla olevan historian ja kulttuurin opetus

Saamelaiskäräjät on kritisoinut sitä, että saamelaisten kulttuuria ja historiaa ei esitetä opetuksessa siten kuin saamelaisten asema Suomen ja Euroopan unionin ainoana alkuperäiskansana edellyttäisi. Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastainen komitea (ECRI) on toisessa Suomessa koskevassa raportissaan (CRI(2002)20; hyväksytty 14.12.2001) huomauttanut, että Suomessa ei anneta riittävästi opetusta maan eri vähemmistöryhmistä, etenkin perinteisistä vähemmistöistä, joihin myös saamelaiset kuuluvat. ECRI suosittaa, että viranomaiset ryhtyvät parantamaan koululaisten tietoja ja ymmärrystä Suomessa asuvista eri vähemmistöryhmistä niin "perinteisten" vähemmistöjen kuin uudempienkin vähemmistöryhmien osalta ja varmistamaan suomalaisen yhteiskunnan eri aineiden huomioon ottamisen kaikissa opetussuunnitelmaan kuuluvissa opetusmateriaaleissa. ECRI katsoo, saamelaiskulttuuria koskevaa tietoisuutta on syytä pyrkiä edistämään oppimateriaalin ja kouluopetuksen lisäämisen sekä erilaisten suurelle yleisölle suunnattujen valistustoimien avulla.

Opettajankoulutus

Vuonna 1999 aloitettiin Oulun yliopistossa saamenkielisten aineenopettajien koulutus. Jotta saamenkielisten aineenopettajien puute saataisiin mahdollisimman nopeasti korjattua, panostettiin alkuvaiheessa alueella toimiviin saamenkielisten opettajien kelpoisuuden täydentämiseen. Koulutuksella tuetaan saamelaista identiteettiä, saamen kielen taitojen kehittymistä ja saamelaiskulttuurin erityispiirteiden säilymistä. Samalla pyritään tukemaan erityisesti saamenkielisen lähte- ja oppimateriaalin tuottamista, opettajien tieto- ja viestintätekniikan opetuskäytön taitojen kehittymistä sekä saamenkielisen terminologian kehittymistä eri oppiaineissa. Opetukseen osal-

listuvista opiskelijoista kaksi on ollut inarinsaamelaisia. Kolttsaamelaisia ei ole vielä tähän koulutukseen hakeutunut. Norjan saamelaisessa korkeakoulussa Kautokeinosssa opiskelee myös Suomen puolen saamelaisia luokanopettajiksi.

Aikuiskasvatus ja täydennyskoulutus

Viitaten edellisessä kappaleessa esitettyihin tietoihin saamenkielinen aineopettajakoulutus on aloitettu opetusministeriön asettaman työryhmän (1999) esityksen mukaisesti saamenkielisten opettajien täydennyskoulutuksella vuoden 1999 syksyn aikana. Koulutukseen on valittu lähinnä valmiita saamenkielisiä luokanopettajia täydentämään tutkintoaan kouluissa opettavien aineiden osalta. Koulutus on järjestetty lähinnä etäopiskeluna. Tämän vuoksi valmistuminen on hidasta. Koulutukseen valitaan vuosittain muutamia opiskelijoita. Inarin- ja koltansaamekielisten opettajien koulutus edellyttää erillisiä lisätoimia.

Saamelaisalueen koulutuskeskus tarjoaa aikuiskoulutuksena muun muassa saamenkäsityön- ja porotalouden ammattitutkintoihin valmistavaa koulutusta sekä muita aikuistutkintoihin valmistavia koulutuksia eri aloilla.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä työtä saamenkielen taidon leviämisen hyväksi, joka tehdään vapaan sivistystyön piirissä. Useassa kansan- ja työväenopistossa lähinnä Lapin läänissä järjestetään säännönmukaisesti kursseja saamen kielessä ja kulttuurissa.

Muut toimenpiteen saamen kielen kehittämiseksi

Lapin lääninhallitus on osoittanut erityisen virkamiehen, sivistystoimentarkastajan, jonka asemapaikkana Inari, seuraamaan ja arvioimaan saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen tilaa, kehittämään saamen kielen opetusta ja saamen kielen käyttöä, huolehtimaan saamelaisalueen peruskoulun ja lukion oppilaiden oikeusturva-asioista sekä järjestämään saamelaisopettajien täydennyskoulutusta. Virkamies toimii yhteisissä toimitiloissa saamelaiskäräjien kanssa ja on saamenkielentaitoinen.

Saamelaiskäräjät on asettanut saamelaisten koulutusasiain yhteistyöelimen, johon kuuluvat käräjien edustajien lisäksi saamelaisalueen kuntien, Lapin lääninhallituksen ja opetusministeriön/opetushallituksen edustajat. Yhteistyöelimen tehtävä on kehittää saamen kielen ja saamenkielistä opetusta, edistää tiedonkulkua ja yhteisiä opetuksen kehittämishankkeita.

Saamelaisalueen jokaisessa kunnassa toimii lisäksi Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmaan kuuluvana kieli- ja kulttuurisiida saamelaiskäräjien, kuntien, Lapin lääninhallituksen ja EU:n rahoituksella. Kulttuurisiidojen toiminnan tarkoituksena on saamelaisperheiden kielen- ja kulttuurin elvyttäminen sekä ylläpitäminen.

9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET

1. Tuomiopiireissä, joissa alueellisten kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sillä edellytyksellä, etteivät tämän kappaleen mukaiset helpotukset tuomarimielestä vaikeuta oikeuden toteutumista

a) rikosoikeudellisissa oikeudenkäynneissä

ii) takaamaan syytetylle oikeuden käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään; ja/ tai
iii) määräämään, ettei kirjallisia tai suullisia todisteita ja vaateita saa jättää tutkimatta yksinomaan sillä perusteella, että ne esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä; ja/ tai
iv) toimittamaan pyynnöstä oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkien ja käännösten avulla siten, ettei asianosaiselle aiheudu lisäkustannuksia;

b) riita-asian oikeudenkäynnissä

ii) sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/ tai

iii) sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkien ja käännösten avulla;

c) hallinto-oikeuksissa käytävissä oikeudenkäynneissä:

ii) sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/ tai

iii) sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkien ja käännösten avulla;

d) ryhtymään toimenpiteisiin varmistaakseen, että edellä b ja c kohdan i) ja iii) alakohdan soveltaminen ja tarvittavat tulkit ja käännökset eivät aiheuta asianosaisille lisäkustannuksia.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat siihen, että ne

a) eivät kiellä kotimaassa laadittujen oikeudellisten asiakirjojen pätevyttä vain sillä perusteella, että ne on laadittu alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä;

3. Sopimuspuolet sitoutuvat pitämään saatavilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tärkeimmät lakitekstit ja erityisesti näiden kielten käyttäjiä koskevat tekstit, ellei tästä ole huolehdittu muulla tavalla.

Poliisihallinto

Sisäasiainministeriö on saamelaiskäräjien ehdotuksesta uudeksi saamen kielilaiksi antamassaan lausunnossa todennut, että ehdotuksessa esitettyjen uusien vaatimusten täyttäminen näyttäisi virkamiesten nykyinen saamen kielen taito huomioon ottaen vaikealta ja että esimerkiksi poliisihallinnon osalta tavoitteeseen ei todennäköisesti kyettäisi pääsemään pelkästään lakiesityksen perusteluissa mainitulla selvittelyllä koskien mahdollisuutta järjestää saamen kielen koulutusta Poliisikoulussa tai erityistä kiintiötä saamenkielentaitoisille hakijoille Poliisikouluun.

Tarve saada poliisipalveluja saamen kielellä ei ole ollut suuri.

Syyttäjät

Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan saamen kielen osalta ei ole juurikaan esiintynyt tarvetta siihen, että virkamieskunta sen osaisi. Yksittäiset tapaukset on hoidettu tulkien avustuksella. Asiasta on keskusteltu myös Saamelaiskäräjien edustajien kanssa. Heidän mukaan asiassa ei ole ilmennyt ongelmia.

Säädöksistä

Säädökset ja päätökset, jotka koskevat erityisesti saamelaisia, julkaistaan suomen, ruotsin ja saamen kielillä. Mikäli säädös tai sen nojalla annettu määräys koskee ainoastaan kolttasaamelaisia, saamenkielinen käännös annettaisiin suomen ja ruotsin lisäksi kolttansaameksi. Samoin menettellään erilaisten hakulomakkeiden ja niitä koskevien ohjeiden kanssa.

10 ARTIKLA: HALLINTO VIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT

1. Hallintopiireissä, joissa alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, kunkin kielen tilanne huomioon ottaen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, että

- a) iii) alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävät henkilöt voivat jättää kirjallisia ja suullisia hakemuksia viranomaisille ja saada niihin vastauksia näillä kielillä*
- b) yleisölle tarkoitetut laajalti käytetyt hallinnolliset tekstit ja lomakkeet ovat saatavissa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tai kaksikielisinä;*
- c) hallintoviranomaisten sallitaan laatia asiakirjoja alueellisilla kielellä tai vähemmistökielillä.*

2. Niissä alue- tai paikallisviranomaisissa, joiden toiminta-alueella alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan ja/ tai rohkaisemaan

- a) alueellisten kielten tai vähemmistökielen käyttöä alue- ja paikallisviranomaisissa;*
- b) alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien mahdollisuutta jättää suullisia ja kirjallisia hakemuksia näillä kielillä;*
- c) alueviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- d) paikallisviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- e) sitä, että alueviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;*
- f) sitä, että paikallisviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;*
- g) perinteisten ja oikeiden paikannimien käyttöä tai käyttöönottoa alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa rinnakkain virallisen kielen tai virallisten kielten kanssa.*

3. Sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla hallintoviranomaisten ja niiden puolesta toimivien henkilöiden tarjoamien julkisten palvelujen osalta, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, varmistamaan

- b) että vähemmistökieltä käyttävät henkilöt voivat jättää hakemuksia ja saada niihin vastauksia näillä kielillä, tai*

4. Saattaakseen voimaan hyväksymänsä 1, 2 ja 3 kappaleen määräykset, sopimuspuoli sitoutuu ryhtymään vähintään yhteen seuraavista toimenpiteistä:

- a) käännös ja tulkkauksen tarpeen mukaan;*
- b) virkamiesten ja muiden julkisella sektorilla työskentelevien henkilöiden palkkaaminen ja tarvittaessa tarvittava kouluttaminen;*

5. Sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan sukunimien käytön tai käyttöönoton alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä asianosaisten pyynnöstä.

Valtion hallinnosta

Valtion hallinnon osalta viitataan II osan 7 artiklan 1c) -kohdassa esiteltyyn kielilakien uudistukseen.

Valtion virkamiehillä on edelleen eräin ehdoin mahdollisuus saada palkallista virkavapautta saamen kielen opintoihin. Tämän mahdollisuuden hyväksikäyttö on vähäistä.

Puolustushallinnosta

Kuten aikaisemmin jo ruotsin kieltä käsittelevässä osiossa on todettu, asevelvollisten opetuskieli on asevelvollisuuslain mukaan suomi tai ruotsi. Saamenkielistä koulutusta ei siten järjestetä puolustusvoimissa. Saamelaisten kotiseutualueella ei sijaitse puolustusvoimien joukko-osastoja. Alueella on kuitenkin ilmavoimien tutka-asema. Asevelvollisuuslaissa tarkoitetut kutsuntakuulutukset on saamelaisten kotiseutualueella käännetty saamen kielelle. Lapin kunnissa kutsuntalaisille lähetettävä ohjeistus on toimitettu kansalliskielten lisäksi pohjois-, inarin- ja koltansaameksi. Kutsuntatilaisuudessa käytetään suomea. Tulkkauksia saameksi voidaan tarvittaessa järjestää.

Saamenkieliset asevelvolliset on määrätty palvelukseen pääsääntöisesti Lapin Rajavartiostoon, joka kuuluu sisäasiainministeriön hallinnonalaan.

Viimeksi kuluneiden neljän vuoden aikana Sodankylässä sijaitsevassa Jääkäriprikaatissa ainoastaan yksi varusmies on ilmoittanut äidinkielekseen saamen. Erityistä tarvetta saamenkielisiin käännöksiin tai tulkkaukseen ei joukko-osastoissa ole ilmennyt. Sinänsä se olisi mahdollista toteuttaa, koska Jääkäriprikaatissa palvelee saamenkielentaitoinen opistoupseeri.

Kunnallishallinnosta

Kunnat vastaavat alueellaan lakisääteisten julkisten palvelujen järjestämisestä ja niiden hallinnoinnista. Tätä toimintaa säätelevässä yleis- ja erityislainsäädännössä on otettu huomioon myös kuntalaisten kielelliset oikeudet. Kuntalaisten kielellisiä oikeuksia sääntelevinä yleislakeina toimivat kielilaki (148/1922) sekä laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa (516/1991). Nämä yleislait sääntelevät yleisesti niitä tilanteita, joissa asioidaan julkisessa viranomaisessa eli kunnassa. Kielellisten oikeuksien huomioon ottamisesta kuntien järjestämien julkisten palveluiden antamisessa säädetään asianomaisia palveluja sääntelevissä erityislaeissa. Vireillä olevat kaksi merkittävää kielilainsäädännön uudistusta vaikuttava kuntien toimintaan julkisten palvelujen järjestäjinä.

Uutta kielilakia tulnaisiin soveltamaan kuntiin ja kuntayhtymiin sekä liikelaitoksiin, yhtiöihin ja yksityisiin niiden hoitaessa kuntalain (365/1995) 2.3 §:n tarkoittamia julkisia tehtäviä. Kielilain uudistamisessa uusi laki ei muuttaisi kuntien kielellistä jaotusta yksikielisiin ja kaksikielisiin viranomaisiin ja kuntiin. Yksikielisyys ja kaksikielisyys määräytyisivät samoin perustein kuin nykyisinkin eli niistä säädettäisiin valtioneuvoston päätöksellä joka kymmenes vuosi. Kuntien kannalta uutta sääntelyssä olisi julkisten palvelussuhteiden kielitaitovaatimusten lakisääteistäminen myös kuntien osalta.

Työhallinnosta

Työhallinto pyrkii edistämään saamenkielisten työvoimapalvelujen saatavuutta Pohjois-Lapissa rekrytointipolitiikallaan sekä tukemalla virkailijoiden omaehtoista saamen kielen opiskelua työ-

ajan puitteissa. Keskeiset esitteet ja ohjeet on käännetty saamen kielille. Vuotta 2002 koskevissa työministeriön ja TE-keskusten välisissä tulostavoiteneuvotteluissa Lapin TE-keskus ja kolme pohjoista työvoimatoimistoa selvittivät myös saamen kielilain voimaantumisen merkitystä saamen kielten osaamiselle.

Saamen kieli Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa

Kirkollishallinto soveltaa kielilakia sen 17 §:n säännösten mukaisesti. Kirkkolaki (1054/1993) sisältää lukuisia kielisäännöksiä. seurakunnasta ja sen jäsenistä, seurakuntajaosta, seurakunnan ja seurakuntayhtymän kielestä, seurakunnan kuulumisesta hiippakuntaan, toiminnassa käytettävästä kielestä sekä viranhaltijoista ja työntekijöistä. Kirkkolain kielisäännökset huomioivat saamen kielen. Oulun hiippakunnan tuomiokapituli ja ne seurakunnat, jotka kuuluvat kokonaan tai osittain saamelaisten kotiseutualueeseen, noudattavat lakia saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa. Saamelaisten kotiseutualueelle voidaan perustaa kaksikielinen suomalais-saamelainen seurakunta ja kirkkolaisissa todetaan, että saamelaisten kotiseutualueella seurakunnan toimintaa on järjestettävä ja seurakunnan jäseniä palveltava myös saamen kielellä.

Suomen evankelis-luterilainen kirkko kiinnittää jatkuvasti huomiota saamenkielisten kirkollisiin tarpeisiin ja osoittaa sitä varten myös huomattavasti varoja. Saamelaisten kotiseutualueen seurakunnissa jumalanpalvelukset ja kirkolliset toimitukset tarjotaan myös pohjoissaameksi ja inarinsaameksi. Suomalais-saamelaista seurakuntaa ei ole perustettu, vanha toiminta on hoidettu muiden saamelaisuutta tukevien säännösten avulla.

Saamelaisten kirjallisuus on syntynyt alun perin kirkollisista tarpeista. Vanhin saamenkielinen jumalanpalvelusmateriaali ilmestyi eteläsaamen kielialueella jo 1600-luvulla. Pohjoissaamen kielialueella on saamelaisten jokapäiväisessä käytössä yhä edelleen muun muassa vanha saamenkielinen virsikirja *Sálmakirje*, joka ilmestyi ensimmäisen kerran jo 1897. Se sisältää myös jumalanpalvelusjärjestyksen sekä evankeliumi- ja rukouskirjan. Niitä käytetään edelleen virsien ohella yleisesti. Vuosien saatossa saamenkielisiä kirkollisia kirjoja on uudistettu ja toimitettu. Viimeisimpänä toimitetut saamenkieliset jumalanpalveluskirjat on otettu käyttöön elokuussa 2002.

Raamattua on käännetty pohjoissaameksi yhteispohjoismaisena hankkeena vuodesta 1986. Uuden testamentin käännös valmistui 1986. Vuonna 1998 aloitettiin Vanhan testamentin kielellisen uudistamisen suunnittelu ja projektivalmistelut. Vanhan testamentin kielellinen uudistaminen edesauttaa saamenkielisen väestön mahdollisuuksia saada kirkolliset palvelut omalla kielellään. Kirkolliskokous on myöntänyt vuodesta 1998 alkaen vuosittain 26.000 euron (150.000 mk) avustuksen uudistustyöhön. Suomen evankelis-luterilainen kirkko on hankkeessa mukana myös tulevina vuosina.

Kirkkohallitus toimittaa kirkollisiin vaaleihin liittyvän materiaalin myös pohjoissaameksi ja inarinsaameksi.

Saamelaisten asema evankelis-luterilaisessa kirkossa kohentui tuntuvasti vuonna 2000, jolloin saamelaiset saivat uuden kirkkolain mukaisesti ensimmäistä kertaa valita Saamelaiskäräjien kautta oman maallikkoedustajansa ja kaksi varaedustajaa kirkon ylimpään elimeen, kirkolliskokoukseen. Kirkolliskokous on hyväksynyt kirkkolain muutosehdotuksen, jonka mukaan saamelaisten edustajalla on äänioikeus Oulun hiippakunnan püspan sekä arkkipiüspan vaaleissa.

Saamen kieli Suomen ortodoksisessa kirkossa

Kolttsaamelaiset kuuluvat Suomen ortodoksiseen kirkkoon ja sen Lapin ortodoksiseen seurakuntaan, jonka keskuspaikkana on Rovaniemi. Kolttien hengellistä hoitoa varten Inariin on sijoitettu matkapappi ja koltankielinen kanttori. Jumalanpalveluksia on toimitettu suomen kielellä, mutta papisto on käyttänyt osittain myös kolttsaamen kieltä. Kanttori ja kuoro ovat käyttäneet enemmänkin kolttsaamea. Uusi liturgiakäännös edesauttaa kolttsaamen käyttämistä liturgioissa.

Ortodoksinen kirkollishallitus on tukenut ja ollut mukana kirkollisen kirjallisuuden kääntämisessä kolttsaamen kielelle. Aikaisemmin kolttsaameksi on käännetty muun muassa Johanneksen evankeliumi sekä rukouskirja.

Yleisradion kautta on välitetty joitakin kolttsaamenkielisiä jumalanpalveluksia ja hartaushetkiä. Kolttsaamenkielistä jumalanpalvelusaineistoa, esimerkiksi kirkkolauluja, on myös nauhoitettu.

Kirkkokunta on uudistamassa sähköistä viestintää ja tiedotustoimintaa. Syksyllä 2002 julkaistava internet-sivusto toimitetaan suomen lisäksi myös osittain käännettynä ruotsiksi, englanniksi, venäjäksi, kreikaksi ja kolttsaameksi.

Laki saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa koskee myös ortodoksinen kirkkokunnan Oulun hiippakunnan kansliaa sekä Lapin seurakuntaa.

Saamelaiskäräjät teki maaliskuussa 2002 esityksen kolttien edustajan saamiseksi kirkkokunnan kirkolliskokoukseen samaan tapaan kuin evankelis-luterilaisessa kirkossa. Tämänhetkisten tietojen mukaan asiaa käsitellään kirkkokunnan kirkolliskokouksessa aikaisintaan vuonna 2004.

Katuosoitteet

Väestörekisterikeskus selvittää saamenkielisten katuosoitteiden rekisteröinnin edellyttämiä teknisiä muutoksia.

Saamenkieliset etu- ja sukunimet

Saamenkielisten etu- ja sukunimien käyttö on sallittua. Käytännössä nimien saamenkielisten kirjoitusasujen käytössä on kuitenkin hankaluuksia, koska vakiintunutta ratkaisua saamenkielisten kirjaimistojen käyttöön viranomaisten tietokone- ym. tekniikoissa ei ole. Esimerkiksi KELA-korttiin ei voida merkitä saamenkielisiä nimiä, jotka edellyttävä saamenkielistä kirjaimistoa.

11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTITIMET

Suomi on sitoutunut turvaamaan saamen kielen käytön joukkoviestimissä seuraavasti:

1. Sopimuspuolet sitoutuvat alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien osalta alueilla, joilla näitä kieliä puhutaan, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin julkisilla viranomaisilla on välillisesti tai välittömästi toimivaltaa, valtuudet tai muutoin mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla, ja kunnioittaen joukkoviestimien itsenäisyyden ja itsehallinnon periaatetta

- a) sikäli kuin radiolla ja televisiolla on julkinen palvelutehtävä
ii) huolehtimaan riittävästi siitä, että radio ja televisio lähettävät ohjelmaa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;
- b) i) rohkaisemaan ja/ tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä toimivan radioaseman perustamista; tai
c) ii) rohkaisemaan ja/ tai helpottamaan televisio-ohjelmien lähettämistä säännöllisesti alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;
- d) rohkaisemaan ja/ tai helpottamaan auditiivisten ja audiovisuaalisten teosten luomista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;
- e) i) rohkaisemaan ja/ tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä ilmestyvän sanomalehden perustamista ja/ tai ylläpitämistä;
- f) ii) soveltamaan olemassa olevia avustuksia koskevia toimenpiteitä myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja audiovisuaalisiin ohjelmiin;

2. Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan vapauden vastaanottaa suoraan naapurimaiden radio- ja televisio-ohjelmia, jos ohjelmat on tuotettu samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli, sekä olemaan estämättä näillä kielillä naapurimaista lähetettyjen radio- ja televisio-ohjelmien jälleenlähetystä. Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat takamaan, ettei lehdistön sananvapautta ja vapaata tiedonkulkua millään tavoin rajoiteta samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli ilmestyvissä lehdissä. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai alueellisen koskemattomuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, että alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien edut ovat edustettuna tai otetaan huomioon sellaisissa elimissä, joita lain nojalla saatetaan perustaa valvomaan joukkoviestimien vapautta ja tasapuolisuutta.

Saamen Radio

Suomen saamenkielisestä mediasta voidaan yleisesti todeta, että radiolla on edelleen merkittävin rooli uutismedian osalta. Vuodesta 1947 toiminut Saamen radio (Sámi Radio) lähettää noin kymmenen tuntia päivittäin ohjelmaa pohjoissaamen kielellä. Ohjelmistotarjonnassa on myös säännöllisesti joitakin koltan- ja inarinsaamenkielisiä lähetystyksiä. Saamen radion ohjelmistoon kuuluvat uutisten ohella ajankohtaisohjelmat sekä eri kohderyhmille, kuten nuorille, kohdenne- tut erityisohjelmat. Saamen radiolla on tärkeä rooli myös kulttuurin saralla. Esimerkkinä mainit- takoon, että ohjelmissa soitetaan saamenkielistä tai yleensä alkuperäiskansojen musiikkia.

Saamen Radio lähettää budjettivuonna 2002 noin 2.000 tuntia radio-ohjelmaa kolmella eri saa- men kielellä eli pohjoissaameksi, inarinsaameksi ja koltansaameksi Pohjois-Suomen alueella omalla kanavallaan. Osa ohjelmistosta tuotetaan yhteistyössä Norjan ja Ruotsin saamelaisradi- oiden kanssa. Uutena kehityshankkeena Saamen Radio on aloittanut saamenkielisten lastenoh- jelmien tuottamisen keväällä 2002.

Yleisradion Saamen Radio tuottaa myös omia saamenkielisiä internet-palveluja. Yksikkö käyn- nisti syksyllä 1999 EU-kehityshankkeena saamenkieliset teksti-tv -lähettykset.

Televisio-lähetykset

Yleisradio on aloittanut säännöllisten saamenkielisten tv-uutisten lähettämisen 7.1.2002. Vajaan kymmenen minuutin mittainen *Saamen uutiset* -lähetys näkyy maanantaista perjantaihin suorana Lapissa Rovaniemen pohjoispuolella, jossa asuu noin puolet Suomen saamelaisista. Lähetys tulee Norjan Karasjoelta ja se on yhteinen Norjan ja Ruotsin kanssa. Uutisten aluetoimitukset ovat Ruotsissa Kiirunassa ja Suomessa Inarissa. Uutiset ovat nähtävissä iltaisin myös tekstitettyinä Yleisradion Saamen Radion www-sivilla (<http://www.yle.fi/uutiset>). Saamenkielisiä uutisia ei vielä tekstitetä suomeksi. Suomenkielinen tekstitys palvelisi osaltaan pääväestön ja saamen kieltä taitamattomien saamelaisten tarpeita saada tietoa saamelaisista ja saamelaisalueen oloista. Lisäksi saamenkielistä kulttuuria ja elämää on esitelty Yleisradion valtakunnallisten tv-kanavien ohjelmistossa.

Yleisradion kehittyvän digitaalisen radiotoiminnan myötä saamenkielisten ohjelmien jakelua voidaan laajentaa ja yhteistyötä pohjoiskalotin saamelaisradioiden kesken entisestään kehittää.

Saamen Radion kokonaiskustannukset ovat Yleisradion vuoden 2002 budjetissa 1,65 miljoonaa euroa sekä 0,436 miljoonaa euroa saamenkielisten tv-uutislähetysten tuottamista varten.

Saamenkielinen sanomalehdistö

Ministerikomitean hyväksymissä suosituksissa kiinnitetään huomiota saamen kielen asemaan tiedotusvälineissä. Edellä kuvattiin jo niitä toimia, joihin on ryhdytty radio- ja televisiotoiminnan osalta. Suomen perustuslaissa säädetään, että jokaisella on sananvapaus (12§, 731/1999). Suomen painovapauslain johtavana periaatteena on, että jokaisella on oikeus viranomaisten ennalta estämättä julkaista painokirjoituksia lain määräykset huomioon ottaen (1§, 308/1993). Saamenkielistä sanomalehteä ei Suomessa vielä ilmesty. Saamenkielisenkin sanomalehdistön osalta voidaan todeta, että Suomen nykyinen, kansainvälisesti verrattain monipuolinen sanomalehdistö toimii pääsääntöisesti ilman julkista tukea. Tuki maksetaan pääasiassa niin sanotuille poliittisille kakkoslehdille ja ruotsinkielisille lehdille. Myös opetusministeriöllä on käytössään eräitä tukimomentteja saamenkielisen painetun median osalta.

Valtioneuvosto myöntää hakemusten perusteella avustusta sanomalehtien kuljetus-, jakelu- ja muiden kustannusten alentamiseksi. Tukea voidaan käyttää myös sanomalehdistön kehittämishankkeisiin.

12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA -PALVELUT

Suomi on sitoutunut turvaamaan saamen kielen käytön kulttuuritoiminnan ja palvelujen osalta seuraavasti:

1. Kulttuuritoiminnan ja palvelujen osalta - erityisesti kirjastojen, videolainajien, kulttuuri-keskusten, museoiden, arkistojen, akatemioiden, teattereiden ja elokuvateattereiden, samoin kuin kirjallisuus- ja elokuvatuotannon ja populaarikulttuurin, festivaalien ja kulttuurituotannon osalta, mukaan lukien muun muassa uusien teknologia - sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla ja sikäli kuin viranomaisilla on toimivaltaa, valtuudet tai mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla,

a) rohkaisemaan alueellisille kielille tai vähemmistökielille ominaista ilmaisua ja aloitteellisuutta sekä huolehtimaan näillä kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri tavoin;

- b) huolehtimaan alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri muodoissa muilla kielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys-, ja tekstitystoimintaa;
- c) huolehtimaan muilla kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys- ja tekstitystoimintaa;
- d) varmistamaan, että erilaiset kulttuuritoimintojen järjestämisestä vastaavat elimet soveltuvalta tavalla sisällyttävät alueellisten kielten tai vähemmistökielten ja kulttuurin tuntemuksen ja osaamisen aloittamiinsa tai tukemiinsa hankeisiin;
- e) edistämään toimenpiteitä, joiden avulla voidaan varmistaa, että kulttuuritoiminnasta vastuussa olevilla elimillä on palveluksessaan henkilöstöä, joka hallitsee sekä asianomaisten alueellisten kielten tai vähemmistökielten että muun väestön käyttämän kielen tai kielet;
- f) rohkaisemaan alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden edustajien välitöntä osallistumista kulttuuripalvelujen tarjontaan ja kulttuuritoiminnan suunnitteluun;
- g) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan sellaisen elimen tai sellaisten elinten perustamista, joiden tehtävänä olisi kerätä, tallentaa ja esitellä tai julkaista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja teoksia;
- h) tarvittaessa perustamaan ja/tai edistämään ja rahoittamaan käännöksiä ja terminologista tutkimuspalvelua erityisesti silmällä pitäen asianmukaisen hallinnollisen, kaupallisen, taloudellisen, yhteiskunnallisen, teknisen ja oikeudellisen sanaston ylläpitämistä ja kehittämistä kullakin alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä.

2. Jos alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden lukumäärä on riittävä muilla kuin sellaisilla alueilla, joilla asianomaista alueellista kieltä tai vähemmistökieltä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan ja/tai järjestämään asianmukaista kulttuuritoimintaa ja -palveluja edellisen kappaleen mukaisesti.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat ulkomailla harjoitetun kulttuuripolitiikkansa osalta kiinnittämään asianmukaista huomiota myös alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin sekä kulttuureihin, joita ne heijastavat.

Saamelaiskulttuuria koskeva määräraha

Saamelaisten kulttuurin ja järjestötoiminnan tukemiseen on osoitettu erillinen määräraha valtion talousarviossa (pääluokka 29, opetusministeriö). Saamelaiskäräjien kulttuurilautakunta päättää saamelaisen kulttuurin ja järjestötoiminnan tukemiseen osoitettujen varojen käytöstä ja seuraa ja valvoo kulttuurimäärärahan käyttöä.

Saamelaiskäräjille myönnetty kulttuurimääräraha on ollut vuodesta 1996 alkaen ollut 1 miljoona markkaa vuodessa. Vuosina 2000-2001 määrärahan suuruus oli 1,1 miljoonaa markkaa ja vuoden 2002 määräraha on 168 000 euroa. Määrärahasta jaetaan vuosittain hakemuksesta avustuksia saamelaistaiteen ja -kulttuurin eri aloille sekä saamelaisjärjestöille. Määrärahan jakoperusteet on määritelty saamelaiskäräjien työjärjestyksessä. Sen mukaan tukea myönnetään kulttuuriavustuksena (kuten projektitukena, työ- ja matka-avustuksina), saamelaisjärjestöjen toiminta- ja julkaisuavustuksina. Lisäksi lautakunta voi myöntää ilman hakemusta myös erityisen kulttuuripalkinnon.

Kulttuurimääräraha on saamelaisyhteisölle merkittävä tuki ja sen avulla on saatu elvytettyä saamen vähemmistökielistä kulttuuria. Olemassa oleva rahoituksen tarve on huomattavasti määrärahaa suurempi, sillä esimerkiksi vuonna 2001 avustuksia haettiin yhteensä 3,5 miljoonaa markkaa.

Kirjastopalvelut

Kirjastolaiilla (904/1998) säädetään, että saamelaiden kotiseutualueen kunnissa sekä saamenkielisen että suomenkielisen väestöryhmän tarpeet tulee huomioida yhtäläisin perustein (3 §).

Saamelainen erikoiskirjasto

Suomen saamelaisen erikoiskirjaston tehtävä on annettu Lapin maakuntakirjastolle (OPM 1990, 633/252/88). Erikoiskirjaston tehtävänä on ylläpitää aineistokokoelmaa, huolehtia saamelaistietokannan ylläpidosta Suomen osalta, osallistua aihepiirinsä kansainväliseen yhteistyöhön, hoitaa saamelaisaiheista tietopalvelua ja tukea saamelaisalueen kunnankirjastojen toimintaa. Opetusministeriö myöntää vuosittain toimintaan erityistukea, mikä kattaa kokonaismenoista noin puolet. Loput menosta maksaa Rovaniemen kaupunki.

Saamelainen erikoiskirjasto on järjestänyt vuosittain saamelaisalueen kirjastokokouksen, missä on käsitelty saamelaisalueelle tärkeitä kirjastoasioita. Kokouksissa on mukana saamelaiskäräjien edustajia, yhdyshenkilöksi kirjastoasioissa on nimetty käräjien kulttuurisihteeri.

Erikoiskirjasto ylläpitää saamelaiskokoelmaa ja aineistotietokantaa. Kirjasto hankkii kokoelmiinsa eri saamen kielillä tai muilla kielillä julkaistun saamelaisista kertovan kirjallisuuden ja avaineiston, kuten videot, diat, äänikirjat ja cd-romput. Aineistotietokanta on haettavissa *Aurora*-kirjastojärjestelmässä ja *Lapponica*-tietokannassa²⁰ internetin välityksellä. Kansalliskirjasto indeksoi Suomessa ilmestyvän saamelaiskirjallisuuden. Saamelaiskirjasto on mukana yhteispohjoismaisessa saamelaisbibliografiahankkeessa yhdessä Ruotsin, Norjan ja Venäjän bibliografioista vastaavien kirjastojen kanssa.

Lapin maakuntakirjaston kouluille suunnatuissa oheislukemistoissa on mukana myös saamenkielinen kirjallisuus. Kirjapaketit on tarkoitettu lähinnä peruskouluja ja lukioita varten. Saamenkielinen kirjallisuusvalikoima on suunniteltu yhteistyössä saamenkielisten opettajien ja saamenkielen sivistystoimentarkastajan kanssa. Saamelainen erikoiskirjasto lainaa kokoelmaansa ja antaa kaukolainoja niin saamelaisalueella kuin koko Suomessa ja ulkomaillekin.

Erikoiskirjasto on mukana erilaisissa saamen kieltä ja kulttuuria edistävissä projekteissa niin Suomessa kuin pohjoiskalotilla. Kirjasto välittää tietoa saamelaisista luentotilaisuuksissa. Kirjastossa on pienimuotoinen saamenkielisen tai saamelaisista kertovan kirjallisuuden myyntipiste.

Kunnankirjastot

Palvelut pyritään tarjoamaan tasapuolisesti kaikille asukkaille. Kirjastomateriaalin hankinta on ongelmallista valtakieleen verrattuna, koska Suomessa ei ole saamenkielistä kirjakauppaverkostoa. Kokoelmiin hankitaan ainakin kaikki Suomessa julkaistu kirjallisuus ja AV-materiaali. Norjassa ja Ruotsissa julkaistua materiaalia hankitaan soveltuvin osin. Kokoelmatyön ongelma on vanhempi kirjallisuus, jota ei voida hankkia riittävästi antikvariaattien kautta niukkojen rahavarojen vuoksi. Saamenkielistä aineistoa voi lainata kaikista alueen kirjastoista. *Aurora*-aineistorekisterissä, jossa on mukana kolme saamelaiskuntaa, on myös saamenkielinen käyttöjärjestelmä²¹. Utsjoen kirjastossa on mahdollista saada saamankielistä kirjastopalvelua, muissa kirjastoissa vain satunnaisesti.

Kirjastojen informaatiopalveluja pitäisi parantaa, mitä tulee kansalaisten pääsyyn tasavertaisesti sähköisten viestimien käyttöön. Myös eri viranomaisten tuottamaa painettua ilmajmateriaalia pitäisi olla kansalaisten saatavilla info-pisteissä.

²⁰ <http://lapponica.rovaniemi.fi>

²¹ <http://www.rovaniemi.fi/aurora>

Alueella toimii neljä kirjastoautoa, joista kaksi yhteispohjoismaista. Autopalvelut ovat olennainen osa kirjaston palvelutoimintaa, sillä tätä kautta tavoitetaan kaikki haja-asutusalueiden asukkaat.

Saamen kielen terminologiatyö

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa on yksi saamen kielen tutkijan virka, jota tällä hetkellä hoitaa pohjoissaamenkielinen tutkija. Ottaen huomioon kaikki kolme Suomessa puhuttavaa saamen kieltä ja saamen kielen käytön lisääntymisen on yhden tutkijan voimin vaikea vastata nykypäivän kielentutkimuksen tarpeisiin.

Kulttuurisiidat

Kuten raportissa on jo aikaisemmin selostettu, saamelaisalueen jokaisessa kunnassa toimii Pohjois-Suomen tavoite 1 -ohjelmaan kuuluvana kieli- ja kulttuurisiida saamelaiskäräjien, kuntien, Lapin lääninhallituksen ja EU:n rahoituksella. Kulttuurisiidojen toiminnan tarkoituksena on saamelaisperheiden kielen- ja kulttuurin elvyttäminen sekä ylläpitäminen.

13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ

Suomi on sitoutunut turvaamaan saamen kielen käytön talous- ja yhteiskuntaelämässä seuraavasti:

1. *Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat koko maassa*
 - a) *poistamaan lainsäädännöstään kaikki määräykset, jotka perusteettomasti kieltävät tai rajoittavat alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä talous- ja yhteiskuntaelämään liittyvissä asiakirjoissa, erityisesti työsopimuksissa ja teknisissä asiakirjoissa kuten tuotteiden tai laitteiden käyttöohjeissa;*
 - c) *vastustamaan käytäntöjä, joiden tavoitteena on alueellisten kielten tai vähemmistökielten käytön rajoittaminen talous- ja yhteiskuntaelämässä;*
 - d) *helpottamaan ja/tai rohkaisemaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä muillakin kuin edellä olevissa kohdissa mainituilla keinoilla.*

2. *Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla sikäli kuin julkiset viranomaiset ovat alalla toimivaltaisia ja siinä määrin kuin kohtuudella voidaan katsoa mahdolliseksi,*
 - b) *järjestämään välittömästi alaisuudessaan olevilla talous- ja yhteiskuntasektoreilla (julkisella sektorilla) toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä;*
 - c) *varmistamaan, että sosiaalialan hoitolaitoksissa kuten sairaaloissa, vanhainkodeissa ja hoitoloissa on mahdollisuudet vastaanottaa ja hoitaa sairauden tai vanhuuden johdosta tai muusta syytä hoitoa tarvitsevia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäviä henkilöitä heidän omalla kielellään;*

Omakielisistä palveluista

Vähemmistökieliperuskirjan 10 artiklan 3 a) ja toisaalta 13 artiklan 2 c) -kohdat asettavat sopimuspuolille jonkinlaisen velvoitteen käyttää alueellisia tai vähemmistökieltä palveluja tarjottaessa sikäli kuin se voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi. Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite-

ja toimintaohjelmaan (TATO) vuosille 2000 – 2003 sisältyy tavoite nro 7: Palvelujen saatavuuden varmistaminen, jonka mukaan kunnat järjestävät omakieliset palvelut suomen- ja ruotsinkielisille, saamenkielisille, viittomakieltä käyttäville sekä mahdollisuuksien mukaan myös maahanmuuttajille. Omakielisten palvelujen järjestämistä tuetaan erilaisten valtakunnallisten kehittämishankkeiden sekä tietoteknologian kehittämisen avulla.

Selvitys omakielisten palveluiden turvaamisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa

Sosiaali- ja terveysministeriö asettaman selvitysmiehen *Margita Lukkarisen* selvitystä omakielisten palveluiden turvaamisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa on selostettu raportin ruotsin kieltä koskevassa osuudessa 13 artiklan yhteydessä. Selvityksessä haettiin tietoisesti asiakkaan näkökulmaa ja erityistä huomiota kiinnitettiin ruotsinkielisten ja saamenkielisten ongelmiin. Valtiontuet eivät riitä kattamaan aiheutuneita lisäkustannuksia kaksikielisten palvelujen tuottamisesta. Tilanne on kaikkein vaikein saamelaisten kotiseutualueella. Selvityksessä ehdotettiin korvamerkittyä valtiontukea turvaamaan mahdollisuudet saada sosiaali- ja terveyspalveluja saamen kielellä.

Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi

Sosiaalialan hoitolaitoksissa on vähän saamenkielistä henkilökuntaa. Eduskunta on valtion vuoden 2002 talousarviossa hyväksynyt, että talousarvioon otetaan erillinen määräraha saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi. Määrärahan suuruus on 200 000 euroa. Määrärahaa saa käyttää valtionavustuksen maksamiseksi saamelaiskäräjien kautta saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi.

Rahoitusmenettely on poikkeus kuntien valtionosuusjärjestelmän yleisistä periaatteista, joiden mukaan myönnetty valtionrahoitus ei ole käyttötarkoitus-sidonnaista ja kuntien tulee osallistua rahoituksen perusteena olevien laskennallisten kustannusten kattamiseen kunnan rahoitusosuiden kautta. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta erityinen valtionavustus on kuitenkin perusteltua, koska se on tarpeen perustuslaissa mainitun saamelaisen alkuperäiskansan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi.

Valtioneuvoston talousarvioehdotuksessa on esitetty myös vuodelle 2003 erillistä määrärahaa saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi. Määrärahan suuruudeksi on esitetty edelleen 200 000 euroa.

Potilaan oikeudet

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) on säännös, jonka mukaan potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon.

Asiantuntijakomitean raportista

Hallitus haluaa korjata asiantuntijakomitean raportin kohdassa 191 olevan mahdollisen väärinkäsityksen siitä, että saamelaiselinkeinoja koskeva lainsäädäntö olisi saatavilla vain suomenkielisenä. Saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettuun lakiin (saamen kielilaki 516/1991) perustuen kaikki tärkeimmät tämän sektorin saamelaisia erityisesti koskevat lait ja asetukset on

säännönmukaisesti käännetty, kohderyhmästä riippuen, joko pohjoissaameksi tai koltansaameksi.

14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI

Sopimuspuolet sitoutuvat

a) soveltamaan voimassaolevia kahden- ja monenvälisiä sopimuksia, jotka ovat niitä sitovia sellaisiin muihin valtioihin nähden, joissa käytetään samaa tai samankaltaista kieltä, tai tarvittaessa pyrkii tekemään mainitunlaisia sopimuksia siten, että asianomaisten valtioiden samaa kieltä käyttävän väestön yhteyksiä kulttuurin, koulutuksen, tiedotustoiminnan, ammatikoulutuksen ja jatkuvan koulutuksen alalla edistetään;

b) helpottamaan ja/ tai edistämään alueellisten kielten tai vähemmistökielten eduksi yhteistyötä valtakunnan rajojen yli erityisesti niiden alueellisten tai paikallisten viranomaisten välillä, joiden alueella käytetään samaa tai samankaltaista kieltä.

Saamelaiset ovat neljän eri valtion alueella asuva alkuperäiskansa. Yhteydet valtakunnan rajojen yli ovat yleisiä saamelaisten keskuudessa Suomen, Ruotsin ja Norjan rajaseuduilla.

Suomen, Ruotsin ja Norjan saamelaiskäräjät tekevät muun muassa yhteistyötä saamelaisen parlamentaarisen neuvoston kautta. Saamen kieliyhteistyötä hoidetaan saamelaiskäräjien yhteisen saamen kielilautakunnan kautta, jossa ovat mukana myös Venäjän puolella puhuttavat saamen kielet.

Suomen saamelaisia opiskelee luokanopettajiksi Norjan saamelaisessa korkeakoulussa Kautokeinosssa. Luokanopettajien kelpoisuusvaatimukset ovat samat Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Saamelaisessa korkeakoulussa voi opiskella myös mediatiedettä.

Vuonna 1992 tehty Suomen ja Venäjän välinen sopimus maiden välisten suhteiden perusteista (SopS 63/1992) sisältää kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä suojaavan 10 artiklan. Artiklan perusteella sopimuspuolet tukevat suomalaisten ja suomensukuisten kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä Venäjällä ja vastaavasti Venäjältä peräisin olevien omaperäisyyttä Suomessa. Suojelun kohteita ovat kielet, kulttuuri ja historian muistomerkit. Sopimukseen liittyvä sukukansaohjelma ulottuu myös saamelaisiin. Ohjelmaan kuuluu Venäjällä sijaitsevan Kuolan niemimaan saamelaisten kieli ja kulttuuri. Sekä tämän ohjelman että saamelaisjärjestöjen ansiosta Suomen ja Venäjän saamelaiskansojen väliset yhteydet ovat kehittyneet muun muassa kulttuurin, opetuksen, ammatillisen koulutuksen ja täydennyskoulutuksen alalla.

LIITE 1

EUROOPAN NEUVOSTO MINISTERIKOMITEA

Suositus RecChL (2001)3

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisesta Suomessa

(jonka ministerikomitea on hyväksynyt 19 päivänä syyskuuta 2001 ministereiden varajäsenten 765. kokouksessa)

Ministerikomitea,
alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan 16 artiklan mukaisesti;
pitäen mielessä Suomen tasavallan 9 päivänä marraskuuta 1994 tallettaman hyväksymiskirjan;
ottaen huomioon peruskirjan asiantuntijakomitean suorittaman arvioinnin peruskirjan soveltamisesta Suomessa;
ottaen huomioon Suomen viranomaisten toimittamat kommentit asiantuntijakomitean lausunnon sisällöstä;
pitäen mielessä sen, että kyseinen arviointi perustuu Suomen ensimmäisessä määräaikaisraportissa antamiin tietoihin, Suomessa lainmukaisesti perustettujen yhteisöjen ja yhdistysten toimitamiin tietoihin sekä asiantuntijakomitean Suomeen tekemänsä vierailun aikana saamiin tietoihin;
suosittelee, että Suomen tasavalta ottaa huomioon kaikki asiantuntijakomitean huomiot ja ensisijaisesti:

1. ryhtyy välittömiin toimenpiteisiin vahvistaakseen saamen kielen asemaa koulutuksen alalla. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota esikoulu- ja perusopetukseen sekä siihen, että koltan ja Inarin saamen kielellä, jotka ilmeisesti ovat vaarassa hävitä, on saatavilla tarvittavaa opettajankoulutusta ja opetusmateriaalia;
2. lisää saamen kielen asemaa tiedotusvälineissä erityisesti kannustamalla konkreettisin toimenpitein sanomalehtien perustamista ja säännöllisiä televisio-ohjelmalähetyksiä;
3.
 - a. järjestää suotuisat olosuhteet vähemmän käytetyn virallisen kielen ruotsin käytön edistämiseksi oikeus- ja hallintoviranomaisissa, ryhtymällä erityisesti toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on parantaa tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten henkilökunnan ruotsin kielen taitoa;
 - b. järjestää suotuisat olosuhteet saamen kielen käytön edistämiseksi oikeus- ja hallintoviranomaisissa saamelaisten kotiseutualueella, ryhtymällä erityisesti toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on parantaa tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten henkilökunnan saamen kielen taitoa;
4. varmistaa, että sosiaali- ja terveyspalveluita on saatavilla ruotsin ja saamen kielellä niitä haluaville;
5. julkaisee peruskirjan soveltamista koskevat määräaikaisraportit, mikä varmistaa sen, että asiaan liittyvät järjestöt ja henkilöt saavat tietoa peruskirjan mukaisista oikeuksista ja velvoitteista sekä sen täytäntöönpanosta.

LIITE 2

RAPORTIN ENGLANNINKIELISET LIITTEET

Lainsäädäntö:

- The Constitution of Finland (731/1999)

Lainsäädäntöhankkeet:

- A New Language Act for Finland. Ministry of Justice 2002.

Kehitysohjelmat:

- Education and research 1999-2004. Development plan. Ministry of Education. Helsinki 2000.

Selonteot ja raportit:

- Human Rights and Finland's Foreign Policy. Report by Minister for Foreign Affairs Erkki Tuomioja to the Foreign Affairs Committee of Parliament on the Human Rights Policy of the Finnish Government, November 29, 2000. Publications of the Ministry for Foreign Affairs 2/2001. Helsinki 2001.
- The 16th Periodic Report of the Government of Finland on the Implementation of the Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination. Ministry for Foreign Affairs 2002.
- Suonoja ja Väinö Lindberg: Strategies of the Policy on Roma. Reports of the Ministry of Social Affairs and Health 2000:8. Helsinki 2000.

Tiivistelmät selvityksistä ja tutkimuksista:

- Margita Lukkarinen: Social and healthcare services in one's own language. Summary. Publication of the Ministry of Social Affairs and Health 2001:1. Helsinki 2001.

Esitteet:

- Finland's Romani People. Brochures of the Ministry of Social Affairs and Health 2001:4 eng. Helsinki 2001.
- The Sami in Finland. Publications by Sami Parliament 2002.